

Görüs

EKONOMİ VE
POLİTİKADA

AYLIK DERGİ ■ KASIM 1988 ■

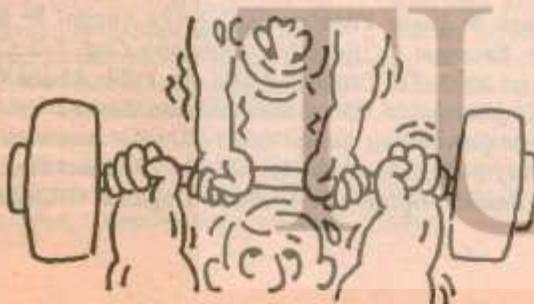
Sili faşizmi ağır bir yenilgi aldı. Ama henüz ayakta duruyor. Sol muhalefetin "No, hasta vencer", yenene kadar hayır sloganı da buna işaret ediyor. Sonrası da gelecek. "Baharın gelmesini engelleyemeyecekler" dememiş miydi Pablo Neruda?



HALTER EGO

CUMHURBAŞKANLIĞI
ÖZAL'IN GÜL GİBİ
HAKKI

GÜNÜMÜZDE İŞÇİ SINIFI
VE SENDİKALAR



Başbakan Özal'ın cumhurbaşkanı olmak istediği hem muhakkak hem de gül gibi hakkı. Kimi siyasetçiler "% 35 oyla cumhurbaşkanı olunamayacağımı" söylüyorlar ama, "nasıl ve neden" olunamayacağını belirtmiyorlar. O halde, Turgut Özal cumhurbaşkanı olmak istiyorsa -ki kanumuzca istiyolacak demektir. Meğer ki "iyi saatte olsunlar" işe karışmasın.



İÇİNDEKİLER

- 3 BAĞCIYI DÖVMYEYE DEVAM BEYLER
HALİM TOĞAN
- 5 ADIOS GENERALES
TEVFİK ÇAVDAR
- 6 141-142: REFERANDUMA HAYIR
YALÇIN YUSUFOĞLU
- 7 325-326
ÇAĞATAY ANADOL
- 8 CUMHURBAŞKANLIĞI
ÖZAL'IN GÜL GİBİ HAKKI
YAVUZ SABUNCU
- 9 GENÇLİĞE SAYGI
INSANA SAYGIDIR
ERDAL ATABEK
- 10 BİRLİK İÇİN NE DEDİLER?
MUZAFFER İLHAN ERDOST,
ERTUĞRUL KÜRKÇÜ
- 12 YARINKİ YERİMİZ,
BUGÜN YAPACAKLARIMIZ
MEHMET KARACA
- 13 SAZ DA SÖZ DE ONLARIN
MURTEZA ÇELİKEL
- 14 KÖTÜ GİDİŞ HIZLANACAK
VEYSİ SEVİĞ
- 16 DEMOKRASİ ZARAR GÖRDÜ
EMEKLİ VALİ İLE SÖYLEŞİ
MEHMET AKA
► SIMİT BİLE SATTIRMADILAR
1402'LİK İŞÇİ İLE SÖYLEŞİ
MUSA AYDOĞAN
- 18 KADIN SORUNU
GÜL ÇAKIR, NURAN GÜVENİLİR,
ERDAL ATABEK, F.ÖZTÜRK BAYSAN
- 20 VENCEREMOS
AYŞE SARİ
- 22 PINOCHET'E HAYIR
İLHAMİ SOYSAL
- 23 BAŞKAN BABANIN KİŞİ
TOMRIS UYAR
- 24 SILİ 1970-73
- 26 "İSTİM" ARKADAN GELMEZ
SINA AKŞIN
- 28 MARKSİZM ÜTOPIYA OLМАMALI
Ö.BEDRİ CANATAN
- 30 İNCELEN DUVAR YIKILIR
YILDIRIM KOÇ
- 33 HALTER-EGO
SÜREYYA ÖRGÜN
- 34 YATIRIMLAR VE İŞSİZLİK
NÜRİ KARACAN
- 36 BİR YARIŞ DAHA BİTTİ
SABAHTİN KERİM
- 38 OSMANLIYA AKIL ÖĞRETMEK
KORKMAZ ALEMĐAR
- 40 KİTAPLAR
HAKKI ONUR

ÖLÜM MANGALARI

Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International) 1988 raporu yeni yayınlandı. Raporda tek tek ülkeler ele alınarak 1987 yılında temel hak ve özgürlüklerin, insan haklarının ne ölçüde çiğnendiği belirtiliyor. Türkiye, raporun 215'inci sayfasında yer alıyor. Her ülkeye ayrılan bölümün başında siyah harflerle dizilmiş bir özet var. İşte Türkiye'nin özeti:

"Yüzlercesi düşunce suçlus olsak üzere binlerce insan politik nedenlerle hapse atılmıştır. İşkence yaygın ve sistematik olarak devam etmektedir. Yıl boyunca 17 kişinin gözaltı sırasında işkence sonucu olduğu rapor edilmiştir. 1987 sonunda 159 idam kararı, tüm yasal yolların tüketilmesiyle Meclis'in onayını beklemektedir. Yüzlerce ölüm cezası ise hâlâ adlı inceleme altındadır. Ün sahibi insanların da aralarında bulunduğu birçok İranlı şığınmacı, infaz işkence ve hapis tehlikesiyle karşı karşıya bulundukları İran'a zorla geri döndürülmüştür."

Hangi sözleşmeye atılan imza insan haklarını korumaya yetebilir? "Yakala ve öldür" diye emir yazan komutanlar görev başındayken, onları görev başında tutan siyaset mekanizmalar görev başındayken, ve bunlara hayat veren siyaset rejim, faşizm yaşıarken insan haklarının, işkence görmeme hakkının, yaşamını sürdürme hakkının garanti edilmesi mümkün değil.

Alın Tuzla Köprüsü olayını. Dört genç adam 238 kurşun sıkalarak öldürülüyor polis tarafından. Arabada ya bir, ya iki tabanca bulunuyor. Bu bile belli değil. Öldürülen İsmail Hakkı Adalı'nın babası emekli bir polis memuru. Polisi iyi tanıyor, şu sözler ona ait:

"Bunlar terör örgütüse bombaları silahları nerede? ... Terörist olan bizim evlatlarımız değildir, terörist, devlet maskesi altında terör yapan emniyet güçleri. Kaçan bir arabaya bir anda 238 kurşun nasıl yağır? ... Olayda buldukları silah balistikte temiz çıkmıştır. Hiç ateş edilmediği anlaşılmıştır. Bunlara kurban lazımdı. Bunlar cellat mangalarıdır."

İnsan haklarının, demokratik hak ve özgürlüklerin yegâne garantisini, bu hakları mücadeleyle kazanmış bir halkın örgütlü bekçiliği olacaktır. O vakte kadar yer yer iyileşmeler görünüşe de tekrar kötüleşme yolu tukanamayacak, hakların tam olarak elde edilebilmesi mümkün olmayacağından.

GÖRÜŞ'un geçen sayısı toplatıldı. Savcılığın talebi üzerine, İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi Gus Hall'un yazısında komünizm propagandası yapıldığı yoldaki iddiaya dayanarak toplatma kararını veriverdi. "Devletimize, Milletimize" hayırlı olsun!

Fiyatımız bundan böyle 2000 TL. Nedenlerini açıklamak gereksiz. Okurlarımız nasıl bir enflasyon içinde yaşadığını biliyor. SEKA grevinden sonra kağıdın karaborsaya düştüğünü de biz ilave edelim. Geçtiğimiz on ay içinde fiyatımıza sabit tutmamız büyük bir başarıydı. Ne yazık ki daha başarılı olamadık!

Bu sayımızla ikinci yolumuzu dolduruyoruz. Belkemiği sağlam bir çok seslilik GÖRÜŞ'un yayın ilkesi oldu. Sanınız bunda başarılı olduk. Üçüncü yolumuzda da aynı çizgiyi südürecekiz. ■

Görüş
ATELİY DİZGİ

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

► Sahibi: Sükrü Çelikyapı ► Yayın Yönetmeni: Çağatay Anadol ► Yazı İşleri Müdürü: Erdal Şahin ► Yazışma: GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Çagaloğlu-İstanbul ► Fiyatı: Yurt içi 2000.-TL Yurt dışı 3 DM. ► Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı): Yurt içi 18.000.-TL Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitas Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır. ► Dizgi: Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ► Ofset Hazırlık: SOS Ofset Tel: 511 25 36 ► Bası: Teknografik ► Genel Dağıtım: GAMEDA

BAĞCIYI DÖVMEYE DEVAM, BEYLER!

SHP muhalefetinin niyeti üzüm yemek olsaydı, ANAP yönetimini uyanılmaktan beter etmeye davranışmasına, o 16 milyon hayır oyu yeter de artardı bile.

P

ışkinliğin böylesi dünyadan hiçbir yerinde görülmemiştir" diyebilir miyiz? Diyemeyiz.

Türkiye'de hep görülüyor!

En son Örneğini yeni gördük. T.Özal ve ANAP'ilar 25 Eylül oylamasında ağır yenilgiye uğradılar. Hayır'lar Evet'lere neredeyse % 100 fark attı. Yenilenler, "Kazanmış sayılırız," diye kıvırtarak oylama sonucunun üzerine oturdular.

Ne ki asıl olay o değil. Asıl olay, bu pişkinlikte ne muhalefet partilerinden, ne de günlük basının liberal "sol" karışımı kesiminin gereken tepkinin gösterilmemiş olması.

Vurdumduymazlığın da böylesi "dünyanın hiç bir yerinde görülmemiştir" diyemeyiz. Türkiye'de hep görülüyor!

Dünyanın hiçbir uygar ülkesinde, siyasetin saygını koruduğu, yurttasık bilincinin de körelmediği hiçbir toplumda olmayacak, olamayacak şeyler bizde olabiliyor. 25 Eylül referandumu sanki hiç yapılmamış gibi, sanki resmi ve ciddi bir oylama değil de, sıradan bir kamuoyu araştırması gibi T.Özal ve tafesi bildiğini okuyor, kimseñ kılıkçırdı. Seçmen iradesinin hiç sayılması karşısında yerinden oynayacağı yerde, olay seçmen iradesinin tecellişini söylüyor; ya da, hadi o kadar olmasa bile, kaderin bir darbesiyi gidi tevekkülle karşılamıyor.

Türkiye bursaya getirilmiş. Bu durum 12 Eylül rejiminin özünde ne denli stregitliğinin, en geniş yelpazesileyi siyaset camiasını müzmin zaflarından yakalayıp şartlandırarak zihinlerde ve yüreklerde ne denli kalıcılaştığının en açık kanıtıdır. Bu rejim altında yaşayan ve maddi/manevi her açıdan onca pahalıya mal olan yıllarını siyasi kadroların oyları ağırlayıp ve oylara tepkisini ne yönde etkilediği bir kere daha görülüyor. Faşizm dısal zorbaklımanın yanı sıra bilinçlere çöreklenmiştir. Asıl vahim olan da budur.

25 Eylülde ne oldu?

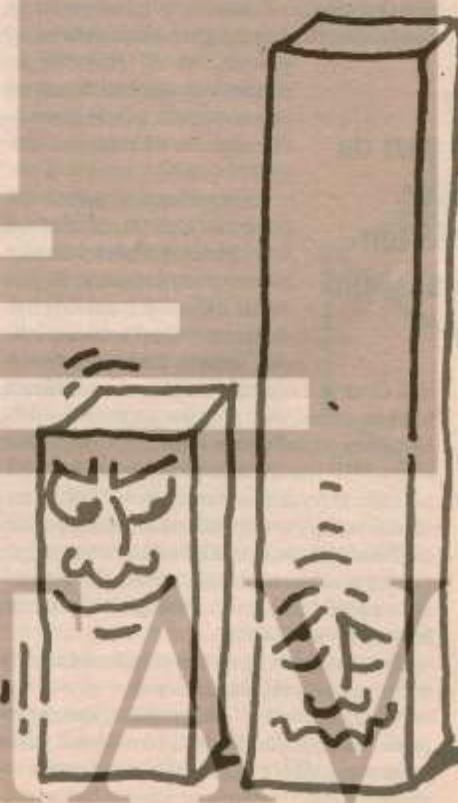
Seçmen sözünü söyledi: yillardır tepeşinde uygulanan soygun politikalarından artık burasına geldiğini, o uygulamaların yürütücü-

lerini başında görmek istemediğini % 50 + 15 gibi czci (evet, czci!) bir çoğunlukla dünya fileme ilan etti. Oylama sonucunun bundan başka bir anlamı yok. Mesaj ortada ve iki yönü: Özal'a, "GİT!" diyor; muhalefete de, "GÖNDER!". Bu mesajı Özal'in hiç kaale almamasının şansıacak, gocunulacak, ayıplap hayflanıacak bir yanı yok. Meşrebinden, mezhebinden, şimdindendir! Seçmenin muhalefete verdiği mesajı hayatı geçirmek ya da en azından geçirmeyi düşünmek ise kendine muhalif diyen ve muhallef olmasi gereken herkesin boynunun borcuydu. Buncu yıldır futursuz icraatıyla milletin iflähüm kesen ve oylamadan çikan sonuctan sonra da daha hâlâ başta kalmakta direnen ANAP yönetimine dünyayı dar etmenin tam zamanydı. Bunun için, yanı azınlığın iradesi karşısında çoğullukun iradesinin geçerli kılınması için yapılabilecek kısa ve orta vadede çok şey vardı. Hicbir yapılmadı. Düşünüldü bile. Sadece, günlük basının adı "solcu"ya ve "ilerici"ye çikan kesiminde Özal, % 65 aleyhete oya rağmen başta kalmayı seçti diye müthiş ayıplanıldı, bu ayıp işin demokrasile bağıdaşmazlığı üzerine stünular dolusu nakkat döktürüldü. Şimdiye kadar on bin kez söylenen sözler bir on bin birinci kez yeniden söylendi!

25 Eylül referandumunu bir güven oylamasına en sona herkesten çok Özal ve ANAP'ilar dönüştürdüler. Milletin onlardan çektiği oportada olduğu için de, asıl, buna zorlandılar. Ne denli zorlandıkları, oylama öncesi kapıldıkları korkulu telaştan ve o telaşla sergiledikleri alaturka şaklananlıklarlardan belli. Referandumlarda başarı ve başarısızlık kísticası: % 50 + 1'dir. Evet'ler o oram tutturuyorlardı söyleyecekleri ve olacakları bir düşünün! Peki, % 50 + 15'in hakkı niçin aranmadı? Gitmem diyen Özal'ın gönderilmesi niçin düşünülmeli?

Özal'ın kendisi için gündeme getirdiği güven oylamasında başarı kísticasını zaten her bakanın sahibi 87 genel seçimindeki oy oranıyla eşlestirmek safsatınan ta kendisidir. Herkes bunu biliyordu. Özal ve takımı her zaman gibi yine yazı da bizim, tura da bizim dediler. Gerçekten, % 35 - % 65'ten büyük! Sürealist bir durum! Ama herkes niçin o imtiyazı onlara tamyor? Niçin safsatınan safsat olduğunu herkes bildiği halde safsatayı geçersiz kılma gereği havada kahyor? Bu olgunun altında muhalif siyasi kadroların dünyaya ve kendilerin "acayıp realist" bir bakış açısı yaşıyor!

Bu son referandum olayı Türkiye'de secmen iradesinin bir kiumeti harbiyesi olmadığını bir kere daha göstermiştir. Oylamadan çikan mesajı Özal hiç söyledi gibi, muhalefet de hiç söylemiştir. Hiç söylemiştir, çünkü % 35 Evet'den böylesine sonuç almayı beceren Özal karşısında % 65 Hayır'ın gerektirdiği sonucu alabilmek için muhalefet - sağıyla, soluya ve özellikle de soluya - buna ihtiyacı ve kararlı olması gerekiyor. Demirel'in oylama ertesinde hamamda şarkı söylemeye yüksekten atan çıkışlarında da, Inönü'nün yasak savma kabilinden Özal'ı istifaya davetlerinde de o niyetin ve kararlığının nesnesi yoktu. Özal politikann özüyle, somut içeriğe dilediği gibi, kendine gerektiği gibi oynarken, onlar kahibıyla oyalanmak ve herkesi de oyalamak için daha oylamanın ertesi günü gözlerini gelecek yerel ve daha sonraki mevhüm "erken genel seçim"'e diktiler. Oysa oylama ertesinin kritik momentini harca- ►►



yip geçtiğinden bir daha hangi baharda ve natal bir erken seçimi bastırabilecekler? Enflasyonun azmasına bağlanan umutlar - muhalefetin aslı görevinden yan çizmesinin açık kanıtı olmasının ötesinde - hırsına uğramaya mahkümdu. Erken genel seçim uzan enflasyon bağlamında bir scraptır. Olsa olsa Özal'ın ve ardından iç ve dış mihrakların işine gelecek koşullarda ve zamanda gündeme gelebilir. O zaman da işi yine bildiği gibi bitirmek Özal için işten bile olmayı bilir. Büttün hesaplarını % 32'nin de altına inen azınlık oyu üzerine kurulanlar öyle bir seçimi kendilerine has yöntemlerle - 12 Eylül öncesi ve hemen sonrası tehdidi ve şantajıyla, seçim yasalarının, TRT'nin, devlet imkânlarının ve belediye harcamaların manipülasyonuyla, bütütik şehirlerde örgütü dinci militanların aktif gayreti ve uluslararası finans kapitalin derinden desteğiyle- niçin "kazanmasınlar"?

Gelcekk yerel seçimlere ilişkin "yeni yönetim" ve yasa projeleri piyasaya sürüldü bile. % 32'nin altında oyla dahi T. Özal'a ve adamlarına kazandırılacak bir seçimi -ne yerel, ne genel- aynı oy oramıyla SHP'ye kazandırmazlar. Böyle bir şeyin bugün düşünü gorenler politikanın P'sinden anlamayan bıçakları oldularını o zaman da kanıtlarlar. Kaldı ki seçim olgusu zaten politikanın kendisi değildir. Politika, seçimle yapılabildiğiude sonutlanır. İşte geçen oylama. Özal % 35'le başta kalmayı beceriyor. Muhafifler % 65'le ne yapabildiler? % 35 oy Özal'ın başta kalma gibi doğrudan siyasi bir sonuç yaratma yetiyorsa, % 65 oy onu göndermeye niçin yetmesin? Yetiyorsa yetmesini sağlamakla yükümlü olanların yan çizmesindendir. Öyle olunca da, % 65 yetmediği gibi, baştakiler kendileri basıp gitmeyi yeş görmedikleri sürece, % 95 de yetmeyecek demektir. 25 Eylülde seçmenin muhalefete verdiği mesajın anlaşılmaması, ya da anlaşılmazdan gelinip kale alınmaması: seçmen iradesinin tecelliini baştakilerin keyfi takdirine bırakmanın kendisidir. Özal % 35 Evet karşısında basıp

gitseydi, % 65 Hayır'la gönderilmiş olacaktı, kendi mi gitmiş olacaktı? Özal gitmedi. O zaman % 65 Hayır ne oluyor?

Referandumun gerçek sonucunun hiçe sayılmasıından Özal kadar muhalefet de suçludur ve sorumludur. % 100 farklı oylamayı kazandı halde sonucu Özal'a teslim ederek, seçmen iradesinin tecelli-

sini Özal'ın takdirine bırakarak o iradenin hakkını almakta, politika yapmaktan açız olduğunu gözler önüne sermiştir. Oylamadan sonra SHP içinde çıkan en son hırdı kimi yöneticiler referandumda "yenik" çıktıktan ileri sürüp partinin hâline yazıklarıyorlardı. Zavalılar, kazandıklarından bilahberdiler. Çünkü muhalefeti meslek edinmenin alışkanlığı ve görev bilmenin sorumluluğuyla (!) daha baştan yeniktiler:

Evet, 35 tabii ki 65'ten büyük, çünkü % 65'in sahibi yok, dâvacısı yok.

"% 35'in iradesi" ise, gerçekte, mevcut rejimin, 12 Eylül'ün iradesi. 16 milyona yakın yurttaş o iradeye rağmen Hayır! demeye sekerken, 8 milyon (bunların içinden birkaç mil-

yon has ANAP'yi çıkarırsınız, daha da az) "Özal'dan sonra ne olur?" korkusunu yene memiş, Özal'ı değil ama bugünün yalanı "istikrar"ı mı geleceğin bilinmezliğine, ya da o bilinmezlikte mindemec ihtimalere "tercih" etmiştir. Olay budur. Hayır diyenlerin yarısından da küçük bir azınlıktan korkutma ve yıldırmaya, "Yokluk olur, anarsı olur, yine asker gelir" şantajı ve tehdidi altında onca zoramaya kopartılan bir "tercih", 16 milyonun gerçek tercihi hiçe sayilarak ve onlar adına "milletin" tercihi diye millete dayatılmıştır. 83 emriyakisinden ve 87 emriyakisinden sonra bu üçüncü açık emriyak. Bu yeni darbeyi geçersiz kılmannı gereğine bakılacak yerde ona da boyun eğip daha yollar yolu sonuçlarına katlanmayı gereklendirmek için bin dereden su getirildi. Kendi suçlarını gözardı edenler ya da hatta, hiç görmeyenler, Özal'ın suçunu ve suçluğunu temcit pilavı gibi dillerine dolamakla neye hizmet ediyorlardı? Demokrasiye mi, kendilerinin ne kadar demokrasi aşkı olduklarını ispatla mı?

Bizdeki yiğitlerin yoğunluğu de iste böyle! ANAP'lıların oylamadan çıkan sonucu rağmen hiçbir şey olmamış gibi yollarına devam etmeyi bir "fizibilite", akla yakın olabilirlik saymakta gözetikleri başlıca olna, % 35'in de çok altında olduğunu pekâlâ bildikleri Evet'lerin sayısı değil, doğrudan doğruya, % 35 dolayında Evet'in yollarına devama yeteceğinin doğrultusunda oylamamın çok öncesinden beri genel siyasi kamuoyunda yaratılan ve hemen herkese kolaylıkla dayatılan koşullandırmadı. Siyasi kamuoyu -sağrı, solcu muhalefet partileriyle, boyalı/boyasız basımıyla, adamdan mı ayıdan mı yana oldukları hiç bir zaman bilinmez "politika uzmanları" ylaşı, bitiricilerin başımızdan gitmeleri için Evet oyunun mutlaka % 35'in altına düşmesi gerektiğini muta belledi. Büttün gayretler Evet'leri o oranın altına çekmeye yöneldi, yönetildi. Böylece iş bitiriciler takımına, sözgelimi yarı kulvarında, % 50 + 15'lik bir avantaj bahsedilmiş oldu. Bunun ne demeye geldi ortada: "% 35'in altı" beklenisinin % 50 + 1 kuralının yerini alması, T. Özal'ın bu oylamayla gönderilmesi sıkıkmın daha baştan gündem dışı kılınmıştı. Onun da altında yatan, o sıkıkm ola ki gerçekleşmesi halinde ülkede "neler, neler" olabileceği endişesi ve korkusuuydu.

Özellikle SHP yöneticileri ve basının çok bilmiş "muhalif" kalemleri o sırkı gündem dışı tutmak için ellerinden geleni geri komadılar. SHP genel başkanının "Özal gider, Inonu gelir" sözünün ağızdan kaçmış bir "gaf" olarak yorumlanması ve bunun SHP'lilerce bir "taktik hatası" diye kabullenilip "düzeltilmeye" çalışılması, sosyal demokrat muhalefetin iktidarı hedefleyen bir muhalefet görüntüsü sergilemekten ne denli çekindiğinin yeni bir işaretiydi." Milleti korkutmayalım. Özal'a ve ANAP'a hepten Hayır demek için değil, onları uyarmak için Hayır demeye çağrıldım taktığım (!) -ilk hangi akl evvelin karıhasından doğduysa- kendine dahili güveni olmayan bir muhalefete milletin güvensizliğini pekiştirmekten başka bir sonuç vermeyeceği önceden belli idi. Evet oyunun % 35'e kadar çıkışmasında bunun hiç mi katkısı olmamıştır?

Bir muhalefet partisi düşünün ki, iktidara

talip olmaktan ölüye çatmış gibi korkuyor ve kaçıyor, milleti, ensesinde boza pişirenlere başından defetmek yerine "uyarmak"la yetinmeye çalışıyor! Ya da milletten açıkça istemece cesaret edemediği siyasi desteği, milleti kandıracak el altından sağlamaya kalkıyor! Buna rağmen 16 milyon yurttaş Özal'a ve ANAP yönetimine Hayır demeyi seçmişse, onları uyarmak bir hayır gördüğünden değil, onlardan kesinkes illallah dediğindendir. SHP muhalefetinin niyeti üzüm yemek olsaydı ANAP yönetimini uyarılmaktan beter etmeye en azından davranışmasına o 16 milyon Hayır oyu yetер de artardı bile. Öyle bir niyeti hic olsadığı için, onca milyon insanın Özal'dan ve ANAP'tan kurtulana kadar hayatı pahalılaştırıcı işsizlik cenderesinde daha da öğretülmeye katlanmasını ve buna katlama katlama, ne zaman ve nasıl yapılacağı meşhul ve meşkuk bir "erken seçim"i beklemesini istemektedir!

Özal giderse yerine kim gelecek olursa olsun neler olacağından korkmadığını gösteren, asıl, o 16 milyon yurttaş oldu. "Özal gider, muhalefet iktidar olur" demenin milleti korkutarak bütütün ANAP'a yönlendireceği safatası, sözümona ince taktiklerin kendilerinin muhalefeti iktidar yolunda görmekten ya da ANAP iktidarına yol görünümesinden duydukları onulmaz korkunun ifadesiydi. 35'in 65'ten büyük olması bundan. En ufak bir demokratik kırımdansta rejimin dışlerini göstereceği korkusu Özal'a ve Özal'ci pişkinliği tahammülün itiraz kabul etmez gerekçe siyaseti.

Türkiye'de demokrasının, özgürlüğün koşulları yaratılacak mı, yaratılmayacak mı? Kim yaratacak? Nasıl yaratılacak? Bunun iş bitiricileri "yola getirmek"le sağlanabileceğini düşünenler iş bitiriciliğin hergün biraz daha sıradanlaşmasına hizmet ediyorlar sadece. Türkiye halkın demokrasiye ve özgürlüğe lâyıklığını rejimin iradesine teslimiyette kendilerinin gösterdikleri yatkınlıkla ölçüyorlar. Bu durumda ANAP'a sözde muhalefet, rejimle uzlaşma zemininde, ANAP'lılığı ve ANAP'lığı sürekli gündeme tutuyor. Muhalefet kendi gözünde kendini rejimin doğal bir uzantısı olmaya indiriyor, bu da rejimin somut bir biçimlenişinden başka bir şey olmayan ANAP yönetiminin evlere senlik meşruiyeti karşısına muhalefeti aciz ve eli kolu bağlı bırakıyor. Öyle yapmakla da, kopardığı onca afakı gürültü patırı, şamatı arasında yılghınlığın ve umutsuzluğun, batı karamsarlığın zehirini yığınlara asılayarak doğrudan depolitizasyona hizmet ediyor. Ulkenin ve toplumun bugün karşı karşıya olduğu en önemli, hayatıそrun budur.

Özal'ın ve Özalcılığın alternatifisi, her şeyden önce, onlardan kurtulmaktır. Ama bir an önce kurtulmakta, "zamanı gelince" değil. Sosyalı ettiğim hayatı sorun çözüm yoluna girmedikçe Özal'dan da, Özal'ı cıktan da "kurtulma"nın zamanı daha çok beklenir. 25 Eylül oylamasının sonucu bağlamında bir kere daha görültüyör ki, bir an önce anlayışı ile zamanı gelince anlaysı arşında çok kapsamlı, çok yönlü, hem de çok anımlı bir ayrımlı var. O ayrumu kayramak -dün de belliidi, bugün daha açığa çıkıyor, yarın bütün bütün vuzuha kavuşturacak- Türkiye'de muhalefet siyasi kadroların dünyaya ve kendilerine bakışının ayrıcadır.

**Özal ve takımı her zamanki gibi yine yazı da tura da bizim dediler.
Yüzde 35, yüzde 65'ten büyük oldu. Surrealist bir durum!**

ADIOS GENERALES-ADIOS CARNAVALES ya da karanolğunluğun seçeneği aydınlatır

Son halkoylaması sonuçları bir tek gerçeği açık biçimde ortaya koymuştur:

12 Eylül düzene hayır.



statistikte iki tip hata kavramı vardır. Teknik ayrıntılarına girmeden bu iki tip hatayı söyle tanımlayabiliriz: Gerçekte yanlış olan bir şeyi doğru kabul etmek, doğru olan bir şeyi de yanlış olarak nitelendirmek. Eylül ayının sonunda yapılan halkoylaması sonucunda kavramlar alabildiğine karıştırdı, yanlışlar doğru imiş gibi yüceltildi. Oysa Şili'de, ekim başında halkoylamasında da benzer sonuca ulaşlığında iktidardaki eli kanlı generaler bile doğruluğu kabul etmek zorunda kaldılar. Şili halkın oyları ile yükselttiği "Adios generales, Adios carnavales" sözcüklerine (Bunları, "Güle güle generaler eğlence bitti" şeklinde çevirebiliriz) boyun eğdiler; en azından boyun eğmek zorunda kaldıklarını açıklamak zorunda kaldılar. Ülkemizde iktidardan yanlışları doğru gibi sergilenmesine bir şredir alıştık; fakat bu yaklaşımı muhalefetin fazla ses çekmaması, bir ölçüde olayı kendilerine yontarak, bizim partinin oyları bir hesaba göre artmış görmüştür şeklindeki avunmalarına ne diyelim... Son halkoylaması sonuçları bir tek gerçeği açık biçimde ortaya koymuştur: 12 Eylül düzene hayır. Sayın Bakanın televizyon, radyo ve gazetelerle sık sık gündeme getirdiği 12 Eylül öncesi döneriz, anarşî gelir iktidarlara halkımız % 65 gibi büyük bir çoğunlukla kazanmıştır. Bugün muhalefetteki siyasi partilerimden daha yigitçe tavınızı ortaya koymuştur.

Şimdi sağduyu bir durum muhakemesi yapmanın gereği daha bir önce çıkmaktadır. Ne olacak? sorusunu yanıtlanmanın zamanı gelmiştir. Halkımızın gelecekte bugünküne oranla çok zor ve dayanılmaz koşullarla karşı karşıya kalabileceğini bugünden görmemiz gerekiyor. Pinochet, halkoylaması sonuçlarının resmen açıklanmasının ertesi günü, general elbiselerini giyerek yaptığı televizyon konuşmasında, 1990 yılına kadar iktidardan gitmek niyetinde olmadığını, bunun kendisine verilmiş bir anayasal hak(?) olduğunu söyledi. Özal da halkoylamasının ilk sonuçları alın-

maşa başladığında % 35'lik oy oranını tattım edici bulduğunu ve çekilmeyeceğini ilan etti. Bu kendilerinin bileceği bir şey, ama ülkeydeki işçi, köylü, küçük üretici, memur, işsiz... kısacası emekçi kesimlerin bu gidiş dur demenin yöntemlerini düşünmeleri de ezilelerin bileceği bir şey.

Eski Roma'dan günümüze gelen bir söz vardır "quo vadis; nereye". Bugünlerde bizlerin aynı soruyu Özal'ın yöneltmemiz, "Nereye Özal, nereye" diye sormamızda yarar vardır. Ne var ki % 35'i zafer ilan eden Özal'ın bu sorumuzu, kafalarımıza karıştırmadan, hedefi şartımadan yanıtmasını bekleyemeyiz. Dolayısıyla bu soruya bizim, gerçekçi kestirimlerle yanıtlamamız gereklidir. Biraz önce sağduyu bir durum muhakemesinin zorluluğuna deolandığımızda geleceğe yönelik kestirimlerin kaçınılmazlığını da anımsatmak istemiyim.

Geleceğe yönelik kestirimler açısından en büyük dayanağımız Özal iktidarnın bugüne kadar yaptıkları ve yapmamağın özen göstergidir. Öncelikle bugünkü iktidardan nele re, hangi kesimlere dayandığını bir kez daha hatırlayalım. Kuşkusuz bu iktidar öncelikle sağ ideolojinin egemen durumundan cesaretenmeye ve bu egemenliği sürdürerek, kendisi isteklerini mesra tutacak bir konumda tutulmasına yardım edecek her türlü tedbirin alınması devam edecektir. Bunalımda sağ düşünceli içerisindeki bölgümlerinin ortadan kaldırılması gelmektedir. ANAP açısından sol siyasal olumlardan daha çok sağ siyasal oluşumlar, özellikle DYP önemlidir. DYP'nin geriletilmesi sağ ideolojik alanda ANAP'ın payını artıracak, iktidardan ideolojik anlamda kitle tabanını genişletecektir.

ANAP iktidarı, devamlı bir biçimde harekete geçirmeye çalıştığı, sağ ideolojik tabanının yanı sıra su üç noktaya dayanmaktadır:

- Yerli sanayi ve ticaret sermayesi Özelliğe yerli tekneller,
- Uluslararası sermaye ve onun desteklediği finans kurumları,
- Silahlı güç.

Bunların yanı sıra iktidar 12 Eylül düzeneğin verdiği yasalarla ve onların uzantısı olan kurumlara dayanarak zor kullanım olanaklarını ustaca değerlendirmektedir. Bir anımda "devlet terörü"ünün gündeme getirildiğini söyleyebiliriz.

ANAP bugünkü iktidarı sürdürbilmek için ne yapacaktır? Burada iki ana çizgi akla

gelmektedir. Bunlardan birincisi kitle tabanını pekiştirebilmek için toplumda lumpleşme eğilimlerini arkalayacak, hatta bugün içine girdigimiz lumpenleştirme sürecini daha da hızlandıracaktır. Basın, TV bu konuda bilinçli olarak iktidardan yardımıcısıdır. İkinci yol ise kendi sağ kitle tabanına ortak olan DYP'nin güçsüzleştirilmesidir. Bu noktada seçim yasalarıyla oynaması açıklıdır. Kuşkusuz bunun bir sınırı vardır. % 36'nın bile iktidar olmak açısından yeterli sayılmadığı kamuoyunda yeni seçim yasası oyularıyla bu oranı daha aşağılara çekmek kolay olamayacaktır. Bu bakımdan Türkiye politikasının geniş tabanlı bir sağ ile merkez sol'un varolacağı ikili parti sistemine indirgenmesi Özal açısından kaçınılmaz bir tutum olarak görülmektedir.

Özal'ın ekonomik, toplumsal kurumlar yönünden neler yapabileceği bellidir. Geçmiş ve filen iktidarda bulunduğu sekiz yıl geleceğin göstergesidir. Gelir dağılımının alabildiğine bozulması, birikimin belli ellerde toplanması ve bir bölümünün yurt dışına aktarılması politikasına devam edilecektir. Enflasyon sürecek, işsizlik büyüyecektir. Bunları söyleken yanıldığımızı sanmıyoruz. Bütün bunlar olurken Özal elindeki zor kullanma olanaklarını geliştirmekten, daha da etkinleştirmekten çekinmeyecektir. Ne var ki siyasal iktidardan imkanları kullanırken, bu iktidardan kararlarını toplumda geniş yığnara onaylatmak da ihmali edilmesi gereken bir noktadır. Bunun içindir ki Özal'ın din'e ve ideoloji'ye bakış açısından önem kazanmaktadır. Eğitimi giden güne ekinleştiğinden "Türk-Islam sentezi" yaklaşımının amacı budur.

Küçük bir azılığın değer yarlıları, kültürel beşenikleri Özal ve yandaşları açısından üzerinde durulmağa değmeyen bir konudur. Bu nedenle TV'nin hatta Özal ailesinin bir yüzü daha uygar görünüme bulunmuştur. Siyasal iktidar için toplumda coğunluk önemlidir. Bunun için de yerine göre tarikatlardan, yerine göre İbrahim Tathses ya da Küçük Emrah'tan medet umulacaktır. Bir azılık Joan Baez'i dinleyebilir. Brakahim dinlesinler denecaktır, fakat asıl olan Tathses'tir yani her kalıba girebilen



pelteleşmiş arabesktir...

Türkiye'yi, ekonomisiyle, kültür ile bağımlılaşturan bu gidiş dur diyecek siyasal kadroların, partilerin her şyeden önce demokrasi savaşımının bilincine ermeleri gereklidir. Demokrasi savaşımı ülkeyi uluslararası sermayenin acımasız sultasından kurtarmamın, kendi kaderine hakim kılmadan ön koşuludur.

Özgürlük sözcüğünün ndoksansız yaşama geçirilmesi bir çok şeyin başlangıç noktasıdır. Sol düşüncenin bunun için bir demokrasi birliğini, düzlemini oluşturmaması gerekdir. Solun birliği bu anlamda düşünülmeliidir. Ekonomik, sosyal ve kültürel programlar açısından solda farklı yaklaşım olabilir, fakat demokrasi yönünden hiçbir farklılığın söz konusu olmaması zamanı gelmiştir, ve de geçmektektir. Kimin ne kadar solcu olduğunu değil kimin ne kadar demokrat olduğunu öncemi vardır bugün.

Partiler arasında demokrasi birliğini nasıl kurabileceğimizi düşünelim, hatta tartışalım, ama yaşama geçirmekte gec kalmayalım. Demokrasi birliği iki referandumda da kuruldu. Birinde % 51 ile, birinde % 65 ile zaferle ulaştı. Halkın oylarıyla sağladığı bu kaçınılmaz birliğin partiler farkına varmadı. Sonuçta da demokratlar değil demokrasiyi içine sindiremeyecekler bayram yaptı. Halk oylamasından çıkarılacak birinci sonuç yılının 12 Eylül kara düzenine ve uzantılarına hayır demesiise ikinci sonuç da demokrasi birliğini ve bu birliğin % 65'lik düzlemi gözler önüne sermeydi. Bugün ülkemizde büyük bir çoğunluk şu dört özgürlüğün bir dörtlük olmaktan çıkarılmıştır, bir daha kaybedilmemek üzere yaşama geçirilmesini istemektedir:

i- Söz ve düşün özgürlüğü. Kuşkusuz bu özgürlüklerin siyasal örgütlenme özgürlüğü ile bütünlüğü gerekmektedir. Oysa bu özgürlüklerin siyasal örgütlenme özgürlüğü ile bütünlüğü gerekmektedir. Oysa bu özgürlüklerin siyasal örgütlenme özgürlüğü ile bütünlüğü gerekmektedir.

tüklerin önüne çeşitli engeller çıkarılmış bulunmaktadır. Anayasamızda bu özgürlüklerin insanın temel hakkı olduğu belirtilmesine karşın bir dizi engelleyici hüküm de yer almaktadır.

ii- Kişinin yoksulluktan kurtulma, muhtaç durumda kalmama özgürlüğü. Çağımızda kişinin gereksinimlerine (en temel, en doğal gereksinimlerine) bağlı kalması, onun diğer özgürlüklerini kullanmaması demektir. İşsiz bir kişinin söz, düşünme, siyasal örgütlenme özgürlüğünü ne oranda bağımsız bir biçimde kullanabileceğini biliyoruz. İşsizlik, toplumsal güvenlikten yoksun kalma, yaşlılık, hastalık vb. gibi hallerde bakımından yoksun kalma, yiyeceklerin elini kolunu bağlayan nedenlerin başında gelmektedir. Çağdaş bir toplumda yoksulluktan uzak kalma özgürlüğünün varolmaması düşünülemez. Bu özgürlük insan haysiyetinin de temel koşuludur.

iii- Korkudan kurtulma özgürlüğü. 12 Mart ve 12 Eylül kara düzenleri bu özgürlüğün önemini daha bir öne çıkartmıştır. Konuşmadan, tutumundan, söyleminden ötürü tehdit edilmemek, yarınlarından endişe etmemek gönülümüz en ileri kapitalist topumlardında bile varlığı tartışmalı olan bir özgürlüktür. Örneğin, ABD'de sıradan vatandaş yürüken, alşveriş yaparken, işinde ve nihayet evinde bu özgürlüğünü kullanamaz. Dizi filmlerde kerece gördüğümüz gibi kapular üç dört ayrı kilitle kilitlenir, zincirlenir... Gene de sokaktan sık sık geçen polisin asap bozucu sirenleri insani korkuya, dehşete sarar. Onlarca kanalı olan televizyonlarda en az istasyonların arasında saçılıkları dolu dehset filmlerine rastlamak mümkündür. Korku bu ülkede devlet terörünün bir türü haline getirilmiştir. Özal ve ondan önce de 12 Eylül düzeninin yetkilileri korku ve dehşeti alabildigine kullanmışlardır. Son halk oylamasının propagandalarda bu tema bir tehdit gibi öne sürülmüştür. İllerde de korkunun geniş ölçüde bir sınırlama yöntemi olarak kullanılmasına ilişkin

belirtiler vardır. Başta aydınlarımız olimak üzere bu tehlikeyi görmede ve anlatmadı sunumamamız gereklidir.

iv- Vicdan özgürlüğü... İnanç özgürlüğü saade ibadet açısından bu iktidarca değerlendirilmektedir. İbadet inancın bir çeşit dışa vurum biçimidir, oysa insanların din, ahlâk, töre olarak çeşitli inançları vardır. Bunları özgürce koruması, tartışması, anlatması gereklidir. İşte inanç özgürlüğünün gerçek anlamı da budur. ANAP iktidarı bu özgürlüğü bir sömürü aracı olarak kullanmak için her türlü tedbirini almaktadır.

Sonunda inanç özgürlüğü bir ideolojik baskı aracına, hatta devlet terörünün bir uzantısı biçimine dönüştürmektedir. Ramazan ayında örüt tutmayanlar üzerindeki açık, kapalı baskilar öldürme eylemine kadar varabilmisti. Giyimde, özellikle kadınlarımızın giyiminde bir inanç konusu olan kapalılık buskline dönüştür. Türban, başörtüsü doğrultusunda üniversitelerimizdeki mücadele, inanç özgürlüğünün sağlanmasından daha çok yakın gelecekte bir grup insanın inancının baskı aracı haline dönüştürme eğilimindedir...

Bu düzeni ne yazık ki Fikret 1910'lu yıllarda sergilemiş:

*"Bir oğur sofra, ye babam ye
Asağının aşağısı bir debdebe*

.....
*Alınlar yerde, yürekler kuru.
Kafalarla tıtnır oter."*

Demokrasi birliğinin bugün halkoyyla ağaran ıskunda güneşin doğmasıyla bütün bunalı dur denecek. Ünütmemek ki karanlığın seçeneği alaca karanlık değil, aydınlatır. Ancak o zaman

*"Insan gibi yaşamak var çok şükür,
Insan gibi yaşamak..."* diye yeri göğe inleceğiz.

Solcular, demokratlar, "Merhaba, mutlu halkının gül bahçesi, merhaba" diyebilmek için birliğimizi kurallım. Yol budur... Yordam budur.

ve onları getirdikleri yasakları daha yıllar yılı başımıza tebliğ etme amacı güdülmektedir.

Olayın Özalvari yöntemler açısından diğer bir yönü de, ölkede referandum vesilesiyle bir anti-komünist kampanya yürütülebilme, DYP ile anti-komünist yanında çakılma, bu sayede SHP'nin bu yasaklara karşı olması onun aleyhine anti-komünist bir propaganda olarak kullanıma gibi niyetlerdedir.

Olaya neresinden bakırsız bakılsın, adı geçen ceza maddeleri konusunda referandumu gidilmesi demokrasiye ve özgürlüklerle karşı bir komplot niteliğindedir. Bu oynaya gelmek, hem sol için, hem de demokrasi mücadele için vahim bir yanılıg olur. "Şayet bu konuda referandum yapılacaksa, referandum kampanyasında komünistlere de eşit söz hakkı verilmelidir" gibilerinden bir yaklaşım öyle bir vahim hatarın ta kendisi olur. Söz konusu referandumda komünistlere de eşit söz hakkı verilsin demek, demokrasının bu hayatı konusunu resimle pazarlık konuşuyapmak, referandum oyununu kabul etmek demektir. Komünistlere eşit söz hakkı verilmeyeceli bir yana, "eşit söz hakkı" önerisini getirmek dahi o referandumu meşru kabul etmek anlamına gelir. Konu "öyle de olsa olur, böyle de olsa olur" gibilerinden bir tereddüde veya bir takım kısa vadeli değerlendirmelere, politik illüzyonlara mahal vermeyecek kadar ciddidir ve ilkeleridir.

Demokrasi savaşımı ülkeyi uluslararası sermayenin acımasız sultasından kurtarmanın, kendi kaderine hakim kılmadan ön koşuludur.

Yalçın Yusufoglu

141-142: Referandumda hayır

141-142. maddeler üzerine bir referandumda komünistlere de eşit söz hakkı verilsin demek, referandum oyununu kabul etmek demektir.

Gerek bir kısmı ANAP yetkilisinin, gerekse Evren'in sözlerinden anlaşılıyor ki, İşbaşındaki rejim 141 ve 142. maddelerin kalıp kalmamasını, Türkiye'de komünizmin üzerindeki yasağın devam edip etmemesini referandumda gotürme niyetinde.

Demokratik hak ve özgürlüklerin, en temel insan haklarından olan düşunce ve örgütlenme özgürlüğünün referandum konusu yapılması ancak ve ancak demokrasi karşıtlarının işidir. Bu nedenle, her şyeden önce, demokrasi kavramı açısından, demokratik hukuk açısından böyle bir referandumun yapılmasına kesinlikle karşı çıkmak gereklidir.

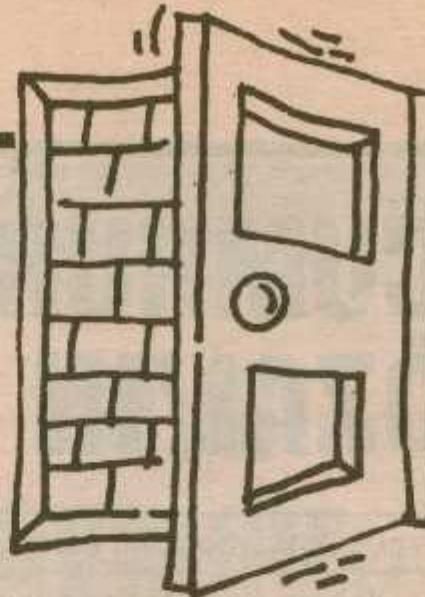
Ayrıca, bugünkü güçler dengesi içinde, ülkedeki politikasının mevcut düzeyinde böyle bir refe-

randumdan "red" sonucu çıkacağı açıklıdır. Şayet ANAP bu yasağı kaldırmak istiyorsa Meclis'e getirdiği ceza yasası tadilinde 325 ve 326 olarak gösterdiği maddeleri tiplo 140. madde gibi tasarıdan çıkarın, ayrıca "komünist" adıyla parti kurulmasını yasaklayan anayasa maddesini değiştirir (SHP'li erlerle birlikte bu değiştiği dörtte üçü bile aşan bir çoğunlukla yapılabilir). ANAP ve Evren'in konuyu referandumda getirmeleri, referandumdan bu yasakların sürmesi doğrultusunda onay almak ve Avrupa'ya dönüp, "görüyorsunuz, bizim seçmen bu konuda duyarlı, yüzde şu kadar kişi bu yasakların devamından yana" dermek içindir.

Daha da, böyle bir referandumda dayanarak "halkın tercihi bu yönde" sözleriyle bu maddeleri

325-326

Ekmek için siyasi mücadele gereğini, 141. ve 142.'nin siyaset etmeye engel getirdiğini emekçilere anlatmak gerekiyor. Soyut değil, somutta. Siyasi bir örgütlenmeyle.



Bana göre gerektirmiyor.

141. ve 142. maddelerin kaldırılmasının üç dinamiginden söz edilebilir. Avrupa dinamiği, halk dinamiği, burjuva dinamiği.

Avrupa dinamiginden başlayalım. Bilindiği gibi 12 Eylül darbesinden bu yana Avrupa'nın ülkemizdeki faşist rejim türlerinde belli bir baskısı olmuştur. Ancak bu baskı daha çok "sivil" kuruluşlardan, sendikalardan, insan hakları kuruluşlarından gelmiştir. İktidarlardaki burjuva hükümetleri bu baskılara üzerinde hissetmişler ama baskılara Türkiye'nin yetkililerine yemutsarak aktarmışlardır. Böyle de doğaldır. Çünkü bu hükümetler esas olarak kendi burjuvazilerinin Türkiye ile ilgili ekonomik ve askeri çıkarlarını gözetmek durumundadır. Bu çıkarlarla Türkiye'deki insan haklarını, fikir ve örgütlenme özgürlüğünü karşı karşıya getiremezler, getirmediler. Onlar için Türkiye'de "Doğu için geceli" bir demokrasi yeterlidir. Türkiye'de 141. maddenin bulunması ile Gökova'daki nükleer santrali kimin yapacağı konuyla ne denetirsinler? TC ordusunun Orta Doğu'da kendileri için yarattığı istikrar olusunu niye gözardı etmeler? Nitelik etmediler. Türkiye üzerine müneyyideleri olan bir baskı uygulamadılar. Bundan sonra da uygulamayacaklar.

Halk dinamığını geriye atıp burjuva dinamigine geliyorum. Tabii "dinamik" kelimesinin burjuvazije "ölköz sırında duran semer" kadar yakışığını bilerek. Egemenliği altındaki halka ortalama 1000 dolarlık bir ulusal gelir sağlayabilen (ortalama kelimesine dikkat; çünkü bazı kesimlerin yıllık geliri 100-150 dolar civarında) sekiz yıl önce 24 Ocak'ın başlığı acı ilaç içirmeyi hâlâ sürdürün bir burjuvazi, dünyaya geç gelen ve gec gelmesinin tüm zayıflığını yaşayan bir burjuvazi. Fikir ve örgütlenme özgürlüğünün kendi egemenliğine karşı uzun dönemde nasıl bir tehdit oluşturduğunu 70 yıldır çok iyi bilen bir burjuvazi. Üstelik kendi içinde katmanları olan, bu katmanların siyasal düzeydeki yansımalarına siyasal iktidarın oluşmasında dikkat etmek zorunda olan bir burjuvazi. DYP şebekesi (hani şu demokrasi güçleri içine az daha giyen DYP'nin) Gökberk Ergenekon'un komünist partisi kurulması sorunundaki tavrı bunun çok iyi bir göstergesi. ANAP'in mukadesatçı-milliyetçi kanadına oynuyor bu politikaya. Demirel'in hedefi MC'yi (gençler için yazıyorum Milliyetçi Cephayı) bu sefer hükümet düzeyinde değil parti içinde, DYP içinde kurma manevrası politikası. "Dört eğilimli partisi" olmayı Özal'ın elinden almaktır istenilen.

Ama bu burjuvazinin tam da istediği şeydir. ► 12 Eylül'ün yarattığı fikir "suçlusu" birimi, ortulu bir kısmı "a" la tasfiye edilecektir. Avrupa'nın bu konuda gösterdiği titizlik yastırılmış olacaktır.

► Fikir ve örgütlenme özgürlüğü onundeki engeller sürecektr.

ANAP yöneticilerinin "halk oylamasından" bahsetmesi ve son olarak Kenan Evren'in bu maddelerin belirsiz bir gelecekte kalkabileceğine dair telmihte bulunması umutlanmayı gerektirmiyor mu?

otoritesi ve hatta namusu gibi algıladıklarım gözönünde alınca müşkül sözcüğünün üzerine bir daha basma ihtiyacım hissediyorum. Ancak bir ihtimal olarak AET'ye girmeye can atan burjuvazının bu maddelerin kaldırılmasını verilebilir bir ödün olarak görmesi ama bunu dengelemek için de başka önlemler alması, sürekli bir kuşatma ve tertip politikası izlemesi de beklenenler. Bu da halkın ve demokrasi güçlerinin dinamiklerinden başka dinamiklerle meselenin "çözülmüşsin" maliyeti olarak ortaya çıkar.

Ama verilen demeçlerden anlaşılıyor ki niyeti bu değildir. 141. ve 142. maddelerin kaldırılmasını referandum götürmek, reddedilmesini sağlamak ve Avrupa'ya "Ne yapalım halk istemedi" diyerek işin içinden sıyrılmaktır.

Geliyoruz halkın dinamigine. Burada yine dinamik sözcüğünü tırnağa almak gereklidir. Ama böyle yapmıyorum. Bu dinamığın bugün olmaması olma potansiyelini inkâr etmiyorum. Yurdumuzun sol güçlerinin halkın içindeki köklerinin her zaman zayıf olduğunu da biliyorum. Ama bugün 1980 öncesinden daha zayıf olduğunu da farkındayım.

141. ve 142. maddeleri bu dinamikle kaldırabilir miyiz?

Emekçi güçleri seferber etmeden bunu başaramaz mıyiz?

Ama kitleler kendi somut yaşamlarından hareket ederler. 141. maddenin, 142. maddenin ekmek mücadele ile ilintisini kaç emekçi bilir?

Ekmek için siyasi mücadele gerektirini, 141. ve 142. maddelerin siyaset etmeye engel getirdiğini anlatmak gerekiyor. Soyut değil, somutta. Siyasi bir örgütlenmeye, il ve İlçe teşkilatlarını kurarak, toplantılarla, mitinglerle, el ilanlarıyla adım adım ekmek mücadeleinin siyasi mütadelesinin siyasi mütadelesini kendisi olduğunu göstererek, sendikalı etkileyerek, harekete geçirerek, kitlelere, olduğu kadar bile elinden alınan kendine güven duygusunu vererek. Solun toparlandığını, bir alternatif oluşturduğunu göstererek, inandırarak...

Halk dinamigi örgütle yaratılır. Dinamik örgütün onunu açar. Demokrasi mücadelesi ete kimeye bürünür, sol, yalnızca anma günleri dünleme kadetinden kurtulur.

O zaman 141. ve 142. maddeleri kaldıracak dinamik doğacaktır.

O zamana kadar sanum ve korkarım ki, 325. ve 326. maddelerle boğuşacağız.

Avrupa'nın burjuva hükümetleri için Türkiye'de "Doğu için geceli" bir demokrasi yeterlidir. Onlar 141. maddeyle kendi ekonomik askeri çıkarlarını karşıya niye getirsinler?

N

CUMHURBAŞKANLIĞI, ÖZAL'IN GÜL GİBİ HAKKI...

*Ozal, cumhurbaşkanı olursa, ülkeyi "baba"ların sardığı bir dönemde,
hiç değilse "devlet baba"nın kimliği açıkça görülecek.*

Türkiye'de sön ayaların belirleyici siyasal olayı hiç kuşkusuz halkoylaması kriziyydi. Oylanın konu hem anayasasının 127. madde- si değişikliği hem de ilk yapılacak yerel seçimlerin Kasım ayında yapılması idi. Asına bahisliysa yerel seçimleri öne -ya da arkaya- alma girişimine epey önce kalkışılmıştı. İktidar "seçim", yani "katılma" ile "ekonominin gerikeri"nin, yani "zamlar"ın başlangıçına inanlığı, hatta bunu açıkça söylediğisi için, gi-

rişiminin amacı açık seçik belliidi: Yerel seçimleri bir an önce yapıp, 4 yıllık "seçimsiz" gül bahçesi yaratmak. Ne var ki, bu amaçla çıkarılan yasa, anayasada "beş yılda bir" yapılacak denilen yerel seçimlerin ya beş ay daha önce ya da yedi ay daha sonra yapılması anlamına geliyordu. "Derin" hukukçular bu na çareyi söyle bulmuşlardı: Yasaya yerel seçimlerin "beş yılda bir ekim ayında" yapılacağı yazılır, ama ilk yerel seçimlerin tarihi verilmez, böylece oluşturulan "soyut" kuralı da Anayasa Mahkemesi "yutmak" zorunda kalır. Fikir "mazbul"tu, lakin Anayasa Mahkemesi'nin o denli "derin" olmadığı ancak "anayasamın üstünlüğünü" sağlamakla görevli olduğu unutulmuştu. Yasa iptal edildi ve yerel seçimlerin Mart 1989'da yapılması gereği belirginleşti. O zaman daha parlak bir fikir doğdu: "Yapalım bir anayasa değişikliği, alalım yerel seçimleri öne". O anayasa ki ne zahmetlerle hazırlımsız ve -anayasanın başlangıcına göre- "Türk Milleti tarafından doğrudan doğruya vaz olunmuştu".

Bu iş için gerekli 300 oy DYP'nin desteğiyle tamamlanabilirdi. DYP "evet" der gibi geldi bir ara, ama şartlarını ortaya koyuverdi. Öyle ya, "seçim yasakları" süresi kısالتılmış, muhalafetin TRT'de "propaganda" hakkı yerel seçimlerde kaldırılmış durumda değil miydi? SHP'ye gelince, bu parti enflasyonun azlığı bir "kıy" mevsiinin iktidara neler kaybettireceğini en az ANAP kadar farkındaydı, onun için de seçimin "bahara" kalmasından yanaydı. Bu nedenle de anayasaya geçici bir maddi ekleme yoluyla ilk yerel seçimlerin ekim ya da kasımda yapılmasına yönelik tek "makul" çözümü gündeme bile getirmemi. Sonuç "plebisit"e giden yolun açılması oldu.

Yapılan oylamaya "plebisit" diyoruz, çünkü Türkiye'de şimdide kadar yapılan dört halkoylamasının da "bir kişi" ya da "bir dönenin" oylanması anlamına geldiğine kuşku yok. Kaldı ki, bu sonucusu iyi ki öyle oldu, yoksa "gelmiş geçmiş" en anlamsız halkoylamasında oy kullanmış olacaktık. Bu sayede "eleme" rezil olmaktan kurtulmuş olundu. Bu plebisitin ilginç bir yönü de, iktidar açısından "kaybedileceğini" biliniyor olmasıydı.

İktidar önce işin "teorik" yanını vurgulamayı denedi: Millet ilk kez kendi anayasasını kendi değiştirebilmə olağına kavuşturmuştu, bu fırsat kaçırılmamalıydı. Ancak farkındı ki, "doğrudan vaz ettiği" anayasayı

"emir ve kumanda zinciri" içinde "% 91.5"la kabul ve tasvip" eden Türk Milleti'nin bireyleri bu işe pek kulak asmıyor. O zaman halkın "istikrar/huzur/güven ortamı" duygularının gidiklanması gereki. "Pekkalade yüksek" bir enflasyon yaşayan ülkede "huzur"lu insanların sayısı herhalde % 35'i bulunuyor ama, "huzur" arayanlar plebisitte iktidara % 35 "evet" verdiler. Teknik olarak iktidar kaybetmiş, muhalif kazanmış görünüyor. Ne var ki, halkoylaması öncesi beklenenlerin gerçekleşmemiş ve ANAP'in umulduğu kadar aşağıda düşürülememiş olduğu gerçeği, "etkili" kamuoyunda, muhalifet ne kadar çırpinırsa çırpinsın, başbakanın devam etmek için yeterli desteği sahip olduğu görüşüne ağırlık kazandırmıştı. Bu konuda bazı "büyük" gazetelerin gayretini gözardı etmek ise doğrusu haksızlık olur.

Halkoylaması sonuçları Türkiye'de bir iktidar değişikliği getirmede gör, bundan sonra neler olmak ihtiyatlı vardır?

Daha önce halkoylamasının kaybedileceğini iktidar -ve herkes- tarafından bilindiğini söylemistik. O halde ANAP/Ozal bu kumarı niçin oynadılar? Herhalde enflasyonu "makul" bir düzeye çekmek için değil. Görünen o ki "aile meclisi" halkoylamasında ANAP'ın oylarını -öncelikle MÇP ve RP'den takviye ederek- % 40'lar dolaylarına yükseltileceğini ummaktaydı. Böylece oyu artan bir iktidar olmanın sağlayacağı "rüzgar" arkaya alınarak yerel seçimler "bağlanacak", cumhurbaşkanı seçimlerinde kolayca "ış bitirilecekti". Aynı plan 1987'de tezgâhlanan halkoylamasında iyi sonu vermiş, % 50 "hayır" oyunu müktesebatına yazdırın ANAP, bunun hızıyla genel seçimleri kazanmıştı. Gerçi bu kez aynı başarı sağlanamadı ama, iktidar /Ozal durumunu koruduğu izlenimini vermeyi başararak masadan hiç değilse "taşı" kalkmayı becerdi.

Başbakan Ozal'ın cumhurbaşkanı olmak istediği hem muhakkak hem de gül gibi hakkı. Bunun için ilk etap martta yapılacak yerel seçimlerden hiç değilse büyük şehirlerde yüz aki ile çıkmak. Bu çok zor da olmayıpabilir. En azından iktidar partisi yönünden çok büyük bir çöküntünün ortaya çıkmayacağını söylemek yanlış olmaz. Kimi siyasetçiler "% 35 oyla cumhurbaşkanı olunamayacağımı söyleyler ama, "nasıl ve niçin" olunamayacağımı belirtmiyorlar. O halde, Turgut Ozal cumhurbaşkanı olmak istiyorsa -ki kânumiza istiyor- olacak demektir. Meğer ki



"iyi sihhatte olsunlar" işe karışınlar. Eğer Turgut Özal Türkiye'nin -komitacı dahi olmayan- ikinci sivil cumhurbaşkanı olursa, cumhurbaşkanlığının bugün mevcut yetkileriyle yetinmeyeceğini, başkanlık sisteme geçişin söz konusu olabileceği de söylemiyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, biz bu na pek ihtimall vermiyoruz. Bir kere bunun için "plebisit'in sırat köprüsünden geçmek gerekiyor ki, başbakanın böyle bir riski bir kez daha gözle alacağı sanılmamak. İkincisi, Türkiye'nin en etkili "tek" adamı olmak için buna gerek var mı? Soruya 1982 Anayasası'na bakarak cevap bulmaya çalışalım.

1982 Anayasası, Anayasa Komisyonu'nun raporunda da belirtildiği gibi "yürütmeye kuvvetinin denetimi altında devlet faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi" felsefesine göre yazılmış bir metin. Bu "felsefeye" yürütmenin yetkileri artırılırken, yürütme içinde cumhurbaşkanının, bakanlar kurulu içinde ise başbakanın konumu güçlendirilmiştir. Tabii bu arada vatandaşların konumu biraz "güçlestirilmiştir" ama, "münafıklığı" bir yana bırakıksak işin özü budur. Öte yandan 1982 sisteminde, yargı organları, üniversiteler, yüksek kurullar gibi alanlarda geniş seçme ve atama yetkileriyle donatılan. Devlet Denetleme Kurulu ile Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ve buna bağlı birimlerle kendi "özel hükümetini" oluşturabilen cumhurbaşkanının "partiler ustu" olacağı -daha doğrusu meclis dışından ve "etkili çevrelerden" seçileceği- varsayılmış gibidir. Belki bu yolla biri "devleti", diğeri "ulusu" temsil eden iki gücün birbirini "kollaması" bile düşünülmüş olabilir. Ama 1982 Anayasası'nın bu özelliği yürütme içindeki iki kanadın farklı siyasal eğilimden olmaları halinde meclis/hükümet ile cumhurbaşkanını karşı karşıya getirecek bir potansiyeli de içermektedir. Bu arada Türkiye tarihinde TBMM'ce kabul edilen yasaların "cumhurbaşkanı tarafından bit daha görüşülmek üzere" geri gönderilmesi olayına en sık som 5 yıl içinde rastlandığını da dikkat çekmek isteriz.

Haibuki Özal cumhurbaşkanı seçilirse durum farklılaşacaktır. Kendine bağlı bir meclis çoğunluğu ve bu çoğunluk içinden seçilecek "mazbat" bir başbakanın bağılılığını güvenebilecek olan Özal, yürütmenin her iki kanadının da yetkilerini fullen kullanabilecek bir komuma gelebilecektir. Böylelikle hem bakanlar kurulunun, hem de cumhurbaşkanının yetkilerini fullen elinde toplayabilecek olan Özal ABD başkanının yetkilerini de aşan bir yetki yoğunlaşmasına sahip olduktan sonra, "başkanlık" sistemine geçmeye ne gerek var?

Özal'ı cumhurbaşkanı olması ile ülkemizin bir "tek adam" yönetimine geçeceğini, bunun da "kötü" olacağını savunanları bir nebe rahatlatacak için, bu işin iyi yönleri olabileceğini de belirtmek istiyoruz. Böyle bir olay, her şeyden evvel, son 29 senenin genel seçiminden çıkışmış ilk devlet başkanının görevde başlaması demek olacak. Bu sayede bu makamın siyasal ve toplumsal mücadelede her zaman bir "taraf" olmuş olduğu daha iyi algılanabilecek. Ülkeyi "baba"ların sardığı bir dönemde, hiç değilse "devlet baba"ının kimliği açıkça görülecek.

SÖZÜM SANADIR

Gençliğe saygı, insana saygıdır...

Üniversiteler açıldı. Açılısta öğrenciler de konuştu. Öğrenciler temsil eden bir öğrencinin konuşması, gerçek öğrenci sorumlularınca dezinmediği için arkadaşları tarafından protesto edildi. Bir diğer trende öğrencilerin temsilcisini, gerçek öğrenci sorunlarını dile getirdi, arkadaşları alkışladı, trende bulunan bakan tepki gösterdi.

Tepki gösteren Bakan Abdullah Tenekçi, daha önce de "geçinmemiyoruz" diyen bir vatandaşa "geçinmemiysan çeker gidersin" biçiminde kestirme bir çözüm yolunu gösterişle önerdi. Bu kez de, üniversite öğrencilerinin sorunları ortaya koyusuna tepki göstererek "Devlet benim için ne yapıyorsa diye değil, ben devlet için ne yapıyorum diye düşüneceksiniz" dedi ve doğru buddığı yolu gösterdi.

Öğrenci gençlerin sorunları nelerdir?

"Gerçek" sorular derken neleri anlıyoruz?

Eğemen siyasal ideolojinin "gençlik sorunları" demeti bellidir; "yurt sorunu, yemek sorunu, spor sorunu, biraz da burslar sorunu". Bu sorunların çözümü, üniversite gençliğinin sorunlarının çözümü demek.

Verilene şükretmek, devlete itaat etmek, iyi yetişip paralı şirketlerde dolgun ücretli bir iş kapmayı hazır olmak.

"Gerçek sorunlar"sa, yannım dünyasını kavramaya hazırlanmak, özgür tartışma ortamında yetişmek, kültür birikimini zenginleştirmek, çok yönlü bilgi ufuklarını yakalamak, toplum sorunlarını öngörüp düşünmek, öngörüp tartışmak, kendilerine verilen sınırlarda gezinmek yerine kendi yaratacakları ufuklara uzanmak.

Bunun için de, bilim-sanat-kültür ölçüsünde sənət, örgütlenmek, birlikte gelişmek gerekiyor.

Üniversite öğrencisinin "karınız doysun, yatacak yer bulun, daha ne istiyorsunuz, okuyun, adam olun" demek, onları hiç anlamamak demektir.

Onları anlamamak, ya da anlamazdan gelmek, kökeninde gençlerden korkmayı barındıran bir tavır. Gençleri potansiyel suçlu görmekten kaynaklanan, onlardaki "genç olma gücü"nü tehdili bulan bir tavır.

Genç insanın gelişmesinden korkup da "sen devlet için ne yaptığını düşün" demek, bir zamanların ünlü "Garcia'ya mektup" oyununu anımsatıyor.

25 yıl gibi önceki Arnerika'da "Garcia'ya mektup" olayı yaşandı. Olay suydu: Amerikalı general Garcia, ülkenin bir yerinde savaşmaktadır. Ona bir mektup gönderilmeli gereklidir. Ama, mektup ulaştırıldığında geçilecek yollar uzun, sarp, tehlikeli dir. Mektubu göndermek için bir gönüllü aranır. Gönüllü bulunur. Mektup verilir. Gerçekten de, mektubu götüren genç tehlikeli ırımkarı asar, dağları binbir güçlünde geçer, yaban hayvanlarıyla boşusur. Sonunda, mektubu götürür, General Garcia'ya verir.

Bunca güclükle boğuşurken, o genç gönüllü hiçbir zaman "ne var bu mektupta?" diye merak etmemiştir, "yırtıp atsam da şundan kurtulsam" dememiştir. İste bu olayı anlatan yazı, "Garcia'ya Mektup" yazısı, milyonlarca basılmış, orduya, gençlik kuruluşlarına gönderilmiştir. Her gencin de bu gönüllü ruhunu taşıması istenmiştir.

Oysa, bu "gönüllü ruhu", bu merak etmeyen, tartışmayan, üstün görev duygusuyla hareket eden gençler, kızılderilileri öldürün, Vietnam savaşına sürülen gençler oldu. Sonrası, Amerika'nın ruhsal bulanıklarda kıvrana milyonlarca savaş artığı insandır.

Gençlerden bu davranışını beklemek dün yanlıştı, bugün daha yanlışdır.

Bugün Amerikan gençliği de soruyor: General Garcia nerede doğuşuyor, kimlerle doğuşuyor, ne den doğuşuyor?

Gençler soruyorlar ve sormaktı haklıdır.

"Nasıl yetişiyorum? Ne için yetişiyorum? Kimler için yetişiyorum? Nasıl bir gelecek için yetişiyorum? Nasıl bir dünya için yetişiyorum?"

Bu sorular haklıdır ve açık biçimde yanıtlanması gerektir.

Eğemen siyasal ideoloji, insanın insan olmasından korkuyor, insanın robot olmasını istiyor.

Gençlikten korkmanın temelinde bu var. Onların bir an önce kişisel korkularla bunalımlarını istemeyen temelinde bu var. Bireycilikle yüklenmelerini istemeyen temelinde bu var.

Oysa, korkunun ecale tayıda yoktur.

İnsan, insan olmanın yolunu bulur. Er ya da geç.



BİRLİK İÇİN NE DEDİLER?

Eylül ayında başladığımız soruşturma-
miza gelen yanıtları yayınlamaya devam
ediyoruz. Soruşturma aralıksız ayında da
devam edecek.

Muzaffer İlhan Erdost: Konuk değil, evsahibi!

Diplomatik bir dil kullanmak istemiyorum.
Açık olmak, düşüncelerimi açık olarak söylemek istiyorum.

Bugün, böyle açık konuşmanın kim kusuları içinde taşıyacagini düşünüdüm için, sularınıza yanıt vermemeyi tasarlamamışım, ama olmadı. İstir üzerine bu yanıt yazdım diyebilirim.

"Birlik" ve "bütünleşme"yi, birbirinden farklı iki kavram olarak algılıyorum.

Devrimci devinim, geçmişte, bu denli bölünmemiş, bölünme bu denli derinleşmemiş, tarihsel bir derinlik kazanmamış olsaydı, bugün, "birlik" ile "bütünleşme"yi, özdeş kavramlar olarak algılamak, sanırım olanaklıydı.

Bugün, geçmişteki bölünmenin nedenleri üzerinde durmak, bunları irdelemek, bir bakıma, bölünmeleri canlandırmak gibi doğru olmayacak sonuçlar da doğurabilir. Ama şu kadarın söylemenin gereği var:

Geçmişte, her kümeye, her partide, her bölüntü, kendini devrimci devinimin "merkez" olarak gördü, kendini, kendi dışında kalınlara böyle algılatmak isted. "Ben" büyürüm, ben ne denli büyürsem ötekiler o denli tükenir görüşü, hemen biraz güçlenmiş her "merkez"in öz düşüncesi oldu. 1980 öncesinin "bütünleşme" ve "bütünleştirmeye" anlayışı böyledi.

Doğru muydu, yanlış mıydı, bunu, şu anda biz tartışmalıyız. Ama bir şeyi geleceğe bırakamayız: Örgütlerden birinin, ötekileri eriterek büyümeye ve bütünleşme yöntem ve anlayışı, 12 Eylül'ün ağır bastırmasından sonra, nitel olarak, aşılmayıdı. Devrimci devinim, bu tür "bütünleşme" anlayışının üstünden aşınmış, bu anlayışın üstüne çıkmayıdı.

Bunun bence olağanlığı da vardı. 12 Eylül'den sonra da demokratikleşme savaşlarında duraksamamış, deneyimsiz ve ideolojik bir kim olan, bu anlamda ideoloji üretmeye becerisine sahip insanlar, devrimci devinimi, genel anlamda bütünleştirici bir örgüt oluşturmanın koşullarını araştırarak, böyle bir olu-

şumun ortamını hazırlayabildi. Bu ön-kadroda, doğal ki, geçmişteki parti ve grupların içerisinde yer almış insanlar da olacaktı, ama içinden geldikleri parti ve grubun temsilcileri olarak değil, kendileri olarak.

Örneğin, ben, geçmişte, herhangi bir örgütlenme içerisinde yer almamış olmakla birlikte, yeni oluşturulacak böyle bir örgütte, (su ya da bu aşamasında, ama kesinlikle kuruluşundan önce) yer almaktı isterdim. Daha önce varolan örgütlerin birleşmesi ile benim düşünüğüm örgütlenme, özünde birbirinden farklı. Kendi açımdan, oluşumuna katılmadığım, yanı ev sahiplerinden biri olmadığım bir kuruluşu, böyle bir geçmişimden ve bugünkü konumumdan sonra, olsa olsa "konuk" olarak gidebilirim ve konuk olarak da gitmem.

Daha önce varolan, dışında olduğum kadar, kimi konumlarda karşı karşıya kaldığım partilerin oluşturduğu bir birlik karşısında, bu birliğe katılmam söz konusu olduğunda, geçmişteki ayrıklıklarımızın ideolojik olduğu kadar psikolojik yönünü de düşünmeden edemem, ya da düşünmemiş gibi davranamam. Bunu, hen düşünmemiş gibi, daha önce varolan partilerin yöneticileri olarak bu birliği oluşturanlar da düşünmeden edemez ya da düşünmemiş gibi davranmaları, içten bir tavrı olamaz.

Kendi konumumda sorunu somutlaştırdığında, böyle bir birlige, sıradan bir üye olarak katılmam düşünemeyeceğine göre, genel bir çağrıya uyarak değil, özel olarak, ya ben oluşturulmuş böyle birlikte çağrılacağım ya da çağrılmayacağım. Bu, tam da, geleneksel anlamda, erkek evinin kız istemesi gibi bir şey. Seni almayı isterse girişimde bulunacak, istemezse almayacak. Ama bunun tersi, benim açımdan oianaklı olmayacağı.

Bu birleşme sonucu, benim ile bu birliğin üst yöneticileri arasında böyle bir farklılığın olduğu, bu birliğin yöneticilerinin böyle farklı ve üstün bir konuma geldiği ve aynı şekilde, devrimci devinimi yönlendirmede olduğu kadar kadrolaşmadan da aynı farklı ve üstün konumunu koruyacağı ya da sürekli olarak böyle farklı ve üstün konumda bulunanlığı açık değil mi?

Konuya "ben" sözcüğüyle somutlaştırmaya çalışığım için, okur sanırım, sorunu özneliğe indirmemiştim, bireysel bir tavır izlememiştim anlayacaktır.

Ama buna karşın, ben, sosyalistlerin, herseyden önce de ülkenin demokratikleşmesi doğrultusundaki savaşlarında, örgütü olarak yer almaktı isterim.

Bu, geçmişte olduğu gibi bugün de benim gibi düşünmeyen, benden farklı düşünmen insanlarla, onları birlikte, bir arada, eşit koşullarda, örgütü savaşım vermek istedigim anlayışına gelir.

Bu, aynı zamanda, farklı düşünülerin, bir örgüt içerisinde bir arada bulunacağı ve bulunması gerektiği düşünüceğimde olduğum ya-

da -buna evrimleşmek denirse- böyle bir anlayışa evrimleştiğim anlamına da gelir.

Bu, bir parti içerisinde farklı düşünmeye başlayan insanların dışlanması (ihraç edilmesi) yönteminin aşılmış olması, geride bırakılmış olması gibi bir düşünceye ulaşım ve bu soğurdugum anlamına da gelir.

Bu eski anlayışları aşılmış olmak, birleşen partiler için de oanaklı. Ne var ki, yeni bir parti kurulmuyor, eski partilerden ikisi ya da üçü birleşerek yeni bir birlik oluşturuyor. Gerdek daha önce varolan partilerden biri içerisinde yer almamış ve şimdi de yeni oluşturululan böyle bir birlik kararının alınmasında hiç bir düşüncesi sorulmamış biri olarak, bu birlige, bu birliğin içinden biri gibi ya da içinde bulunanlarla eşit koşullarda katılmam ola-

naklı mı?

Bu partilerin yurtdışındaki üst yöneticileri kendi aralarında birleşme kararı alıyor ve yeni bir program oluşturuyorlar. Diyelim ben, istencim dışında oluşturulmuş böyle bir birlige ve programa katılmak ya da (tek bir örgütten yana olduğuma göre) devrimci örgütlenmeden dışlanmak gibi ikilemle karşı karşıya bırakılmış olduğum zaman, bunun, benim istencim dışında bir dayatmayı içerdigini, bana bir şeyin dayatılmış olacağını ya da beni açmaza alacağımı, her iki durumda da, olguya kendi açımdan olumlu bakamayacağım düşünmek, sanırım, bireyçi bir yaklaşım olarak nitelendirilemez.

12 Eylül'den sonra, daha önce belirttiğim gibi, devrimci devinimi bütünlüğermenin yolunu arayacak on kadrolar bir araya gelebilirdi. Bu konu, önceden varolan partilerin dışında ve üstünde tartışılabılır, tam bir çözüm üretilmesi bile, bütünlüğmenin somut ve ilk biçimleri, bizzat bu tartışmalarda bir araya gelmiş olmakla oluşturulabilir.

Ama bu, şimdi geride kaldı. İki parti üst yöneticilerinin birleşmesiyle birlikte, bu, oanaklısılaştı, oanaklısılaştırmış odu. Şimdi bu partilerin dışında bulunanlar ya bu birlige katılmak ya da bunun dışında bir örgüt oluşturmak ikilemiyle karşı karşıya kaldılar.

Birincisi, yanı yeni birlige katılmak, benim açısından oanaklı, bunu açıklıyorum.

Ikincisi, yanı başlangıçta, böyle bir birlik (birleşme) oluşturulmadan önce düşündüğüm /düşündünen yeni partileşme arayısı, daha da oanaklısılaştı. İkinci, yeni birliği oluşturan ve içerisinde nice değer barındırmış olan bu partilerde yer almış insanları, artık kucaklayamayacak olan bir partileşmenin, devrimci devinimi bütünlüğürecek bir parti olmayacağı, olamayacağı için. Ikincisi, böyle bir girişim, bütünlüğmeyi sağlamak yerine, bütünlüğmeyi derinleyeceğini için. Kendi açımdan ikisi de oanaklı.

Bana tek bir seçenek kahyor: İki oluşumun da dışında kalmak. Bugün olduğu gibi, iki ya da üç partinin üst yöneticileri birleşerek, dev-

Birlik konusu, önceden varolan partilerin dışında ve üstünde tartışılabılır, tam bir çözüm üretimelese bile, bütünlüğmenin somut ve ilk biçimleri, bizzat bu tartışmalarda bir araya gelmiş olmakla oluşturulabilir.

rimci devinin birliğini ve bütünlüğünü sağlarsa, sağlayabilirse, bana, bu başarıyı kutlamak düşer. Çünkü bizim devrimci devinin örgütülüğü açısından başlangıç için gerekli gördüğümüz özlemiz, gerçekleştirmiştir. Bu özlemi başarıya ulaşanların şu ya da bu kişi olması, önemli değil. Umarım böyle olur. Umarım başarıya ulaşır. Ama ben katılımam. Karşısına da çıkmam, kostek de olmam.

Benim geçmiş bir parti başkanına yönelik eleştirilerim, o parti başkanının görüşlerinin ideolojik açıdan eleştirisi olmaktan öteye geçmedi, yanı bu eleştiriler, partiye (TİP'in ya da SDP'nin kendisine) yönelik eleştiriler olmadı. Bir parti liderinin sosyalizm adına sosyalizmi yadsıyan görüşlerini eleştirisi, adı küçük, kitapları büyük kimi yazarlarca, partiyi yıkmaya çabası olarak nitelendiriliyorsa da, gerçek, benim söylediğim gibi. Bir sosyalist partinin başkanı da olsa ve özellikle de bir sosyalist partinin başkanının, ideolojik açıdan yanlışlarını ve yanlışlarını eleştirmek, benim kendime yüklediğim, yüklediğim sorumluluk anlayışının gereğidir. Bu sorumluluğum ipotek altına alınamaz, dün de, bugün de.

Sorunuzu böyle yanladığım zaman, öteki sorulara yanıt vermemesem olmaz mı?

Bir şeyi ekleyeyim: Gün dergisi, iki yıl kadar önce, parti ve örgüt konusundaki düşünelerimi yazmamı istemişti. Tam da o sırada iki partinin üst yöneticilerinin birleşmek üzere olduğunu vurgulayan haberler gelmeye başladı. Böyle bir konumda, parti ve örgüt ilişkini düşünelerimi yazmak, kendimi, hoş olmayan bir duruma düşürmek olurdu. Ama böyle bir yazı yerine, "Sosyalizmi Seviyorum" adlı bir yazı verdim dergiye. Orada, bu mesajımı, örtülü olarak duyumsatmak istedim. Doğal ki bunu kimse anlamayacaktı ve öyle de oldu. Ama yineleyeyim: Sosyalizmi seviyorum, ben onunla ben oldum, kendimi buldum, kendimi bildim, insanı ve insanlığı geçmişen geleceğe onuna kavradım. Gereğinde bana bu da yetebilir.

Ertuğrul Kürkçü: Aynılar aynı, ayrılar ayrı

► TBKP (TİP - TKP) ile TSİP'in başlatıkları birleşme çalışmaları Marksist solun birliği açısından nasıl değerlendiriyorsunuz?

TBKP ile TSİP'in birleşme çabalarının, Marksist solun birliği açısından "aynılar aynı yerde, ayrılar ayrı yerde" buluşma eğilimlerini güçlendirdiği düşünüyorum. TBKP (TİP ve TKP) ile TSİP'in geçmiş ayı faaliyet gösteriyor olmaları irrasyoneldi. Bugün bu irrasyonelligin aşılması olduğu söylenebilir.

Bu birlik süreci "Marksist sol"un bütünlüğü değil, Marksizmin belirli bir yorumunda birleşen sosyalist eğilimleri kapsıyor. TBKP programı bu birlik sürecinin, teorik ve politik ilkelerinin en açık belgesi olarak bu yorum üzerinde hemfikir olanları bir araya getirmek için rasyonel bir temel sağlarken, bu yorumu reddedenlerin de kendi birlik temelini nerede aramaları gereğine işaret ediyor.

lerini nerede aramaları gereğine işaret ediyor.

Ben bu yorumu reddedenlerdenim. Bununla birlikte Marksizmin belirli bir başka yorumu üzerinde birleşenlerin akıcı bir davranış çizgisini izlemek bakımından, TIP, TKP ve TSİP'in birleşme çabalarını bir model olarak alabileceklerini düşünüyorum.

► Söz konusu partiler "yasallaşma ve yasal parti sorununda en geniş Marksist çevreler tarafından yürütülecek çalışmaların desteklenmesi" ifade ediyorlar. Yasallaşma ve yasal parti konularını sosyalist solun birliği açısından nasıl değerlendirdiyoysunuz?

Yasallaşma ve yasal partinin, "sosyalist solun birliği"nin onszu olmaz koşulu olmadığı, "sosyalist sol" kavramının ise devrimci Marksistlerin birliğini ifade etmek bakımından çok fazla geniş olduğunu düşünüyorum.

Kanımcı, Türkeli sosyalistler yasallaşma ve yasal bir sosyalist veya Marksist parti kurmanın şartları ve imkanları sorunuyla ilk kez karşılaşmuyorlar. Türkiye'de sosyalist hareketin tarihi, sosyalizmin kendini siyaset dışa vurumunun açık biçimleri bakımından çok fazla deneyim içeriyor. Bu deneyimin gösterdiği, sosyalist hareketin, "yeraltı"nın sınılayıcı ortamından kurtulabilmesi için asıl önemli ve gerekli koşulun yasallık (legalite) değil mesruiyet (legitimite) olduğunu buluyorum.

İçi sınıfının ve toplumun devrimci dönüşümlerden yana olan kesimlerinin gözünden elde edilmiş bir mesruiyet sahibi olan sosyalistler, geçmiş, açık sosyalist faaliyeti yasaklıyan ceza yasası maddelerini işlevsiz kılmayı başarabilmislerdi. Öte yandan, yasal olarak kurulmuş partiler, yasalarda herhangi bir değişiklik olmadığı halde egemen sınıfın kendisi yasallığını kendisinin ihlal ettiği olagandır. rejimler arasında yasa dışı ilan edilebildiler. Bu bakımından en dolayız deneyimlere TIP ve TSİP yöneticilerinin sahip olduğunu sanıyorum.

Bence bu tablo, diyaloglarımızı üzerinde toplamamız gereken asıl koşulun, egemen sınıfın yasal sistemine dahil olmak değil her türlü hukuki görünümün onun üzerine inşa edileceği tarihsel-toplumsal mesruiyeti yeniden kazanmak olduğunu gösteriyor.

TBKP'nin yasallaşma çabaları ise bu tarihî şarttan daha çok, rejimin uluslararası ve içsel gelişimlerine dayandığı izlenimini ullanıyor.

Bütün bunlara rağmen ben bu ülkede herkesin, her siyaset grubun açık kimliğiyle toplumun karşısında söz hakkı elde etmeye çaba göstermesinin en temel ve vazgeçilmez hakkı olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle de sosyalistler arasında doğrudu yeni sorulara karşın TBKP'nin yasal kazanma girişimlerinin karşısına geçmenin anlamsız olduğunu inanıyorum.

Sonuç olarak şunu söyleyebilirim. TBKP'nin sürdürdüğü biçimde "yasallaşma" ve "yasal parti" girişimleri sırasında tıradığı baskılara karşı çıkmakta bütün sosyalistler birleşizler. Devrimci Marksistlerin örgütlenmesi ve siyaset kimliklerini açıkça ortaya koymasının özü ve içimi bakımından TBKP'den ayrırlar. Böylece sorunuzun cevabı verilmiş oluyor. TBKP sosyalist sol, demokratlar olarak yanında, devrimci Marksistler olarak karşısında bulduğu bir süreç yol açarak hem

birleştirmiş, hem de bölmüştür.

► Solun mümkün olan geniş kesimi kucaklayacak bir partinin hem birliği sağlayabilmesi hem de ülkemizin siyaset yaşamında etkili bir rol oynayarak güçler dengesinde emekçiler lehine değişiklik yaratıbilmesi için hangi programatik hedefler, hangi temel politikalar benimsenmelidir?

Bu soruya tam olarak bir karşılık verebilmek bir parti programı yazmayı gerektirir. Ben kendi páyma böyle bir yetkiye ve hakkı sahip olmadığını düşünüyorum.

Öte yandan "sosyalist solun mümkün en geniş kesimi" ifadesinin bir partide birleştirilmesi imkansız bir toplamı ifade ettiğini düşünüyorum. Kanımcı Türkiye'nin geleceğinde varoluş biçimini ne olursa olsun birden fazla "sosyalist" parti olacaktır.

En genel hatlarıyla söylemeye çalışsa olursa, içi sınıfının içindeki değişik sosyalist eğilimleri mücadelede birleştirerek ve böylesel siyaset güç dengesini işçilerin çıkarları yönünde değiştirebilecek olan güncel politika çizgisini, anti-diktatorial bir geçiş programında ifadesini bulabilir.

► Böyle bir partiyi özleyen, isteyen ve içinde yer alabilecek olan herkesin bu oluşuma azami katkıda ve etkin katılımını mümkün kılabilme için ne gibi çalışmaları ve hangi yöntemleri benimsemek gerektiğini düşünüyorsunuz?

3. soruda tamamlandığı gibi bir partim olabileceğine inanmadığımı ve bunu da gerekli bulmadığımı belirttim. Ancak bu hiç de benim gibi düşünmeyen sosyalistlerle birlikte bir iş yapamayacağımı anıma gelmiyor. Bunun formülü ise çoktan biliniyor olmalıdır.

"Ayni yürümek birlikte yurmak!" ■

**Bu birlik süreci
Marksizmin belirli bir
yorumunda birleşen
sosyalist eğilimleri
kapsıyor. TBKP programı
bu yorum üzerinde
hemfikir olanları bir araya
getirmek için rasyonel bir
temel sağlarken, bu
yorumu reddedenlerin de
kendi birlik temellerini
nerede aramaları gereğine işaret ediyor.**

SOVYET DİS POLİTİKASINDA İLK YILLAR

Cemal Hekimoğlu

Gelenek Yayınevi

Adres: Hamam Sok.
Yavuz Han No: 11 Cağaloğlu

Yarınki yerimiz, bugün yapacaklarımız

Yasal parti bugünkü mücadelede yer alabilmek, ona müdahale edebilmek, bugünkü gelişmeyi etkileyebilmek ve onu yeni, demokratik bir yola sokabilmek için gereklidir.

Haydar Kutlu ve Nihat Sargin'in Komünist Partisi'nin legal olarak kurulmasını sağlamak amacıyla ülkeye dönmelerinden bu yana bir yıl geçti. Amaç henüz ulaşılmıştı. Ama bu bir yılda az şey de değişim oldu.

TBKP'nin önerileri hâlâ tutuldu, 141 ve 142'nci maddeler duruyor. Haydar Kutlu'nun "Yazı ve Konular"ı toplatılıyor, ama kamuoyu bugün bir komünist parti fikrine büyük ölçüde alışmış bulunuyor.

Konu kamuoyunda açık açık tartışılabiliyor oldu. Bu önemlilik kazanmış. Ülkemiz politik kültüründe ilerleyen bir gelişmeli bir gelişmeli.

"Türkiye'de komünist parti olmaz" diyen sesler arttık pek duylulmaz oldu. Bu yıl çok anlamlı bir 10 Eylül yaşadık. Bir şeyler birlikteydi.

141 ve 142'nci maddelerin kaldırılmasını sadece herkes istiyor. Ama legal komünist parti fikri sol içinde de tartışılmaktadır. Böyle bir hedefin henüz gerçekçi olmadığını düşünenler vardır. Haydar Kutlu ile Nihat Sargin'in başını çektirdiği girişimi yalnızca TBKP'nin çatıraları bağlı görenler vardır.

Sol içinde görüş ayrınlıkları, yaklaşım farklıları olması doğaldır. Uygar tartışma ortamı bu farklılıkların giderilmesi, ortak görüşlere ulaşılması için vazgeçilmezdir. Son dönemde sol güçler olarak bu yolda helli bir mesafe katettiklerini söyleyebiliriz.

Yasal bir komünist parti için mücadele demokratik bir rejim için mücadeledir. Bunu baştan beri böyle koyduk ve işin özü buradadır.

Yalnız TBKP değil, birçok devrimci, Marksist parti ve çevre, yasallık istiyor. Ama soruna sadece yasallık isteyen bir örgütün açısından bakmakla, rejim sorunu açısından bakmak farklı sonuçlar getiriyor.

Örgütün açısından bakıldığından, yasallığın simdi ya da daha sonra olması arasında çok büyük bir fark olmamayı. Yasallık yerine yasal olanağardan yaranmak için mücadele daha elverişli görülebilir.

Rejim sorunu açısından bakıldığından, komünist partisinin yasallığı ivedidir. Eğer rejim sorununu, Türkiye'nin bir an önce demokratik bir rejime kavuşturmasını, bütün öteki sorunların çözüm yolunu açacak kilit sorun olarak kabul ediyorsak yasallık sorunu bize bambaşka bir şekilde görünürlük.

Sorun artık yalnızca bizim sorunumuz değildir. Barış ve demokrasiden, toplumsal ilerlemeden, kültürel gelişmeden yana herkesin özgürlüğü, güvenliği sorunudur.

Tarihsel deney Komünist Partisi'nin yasaklı olduğu koşullarda komünist olmayan demokrat ve ilerlicilerin de tam bir özgürlüğe sahip olmadığını herkese gösterdi.

Yalnızca kendi çıkarlarımız için değil, toplumsal gelişmenin çökken için komünist partisinin yasal olarak

kurulması talep edilmektedir.

Yasal bir komünist parti kurulması için mücadele ne kadar gecikirse, demokratik rejim o kadar gecikecektir. Marksistlerin buna tahammülü olmasa gerektir.

Demokrasi olmadan hiçbir şey olmaz. Toplumsal ilerlerme hiç olmaz.

Yasallığın gerçekçi bir hedef olarak görülmemesi, demokratik bir rejimin gerçekçi bir hedef olarak görülmemesi anlamına gelir. Eğer böylese, başka hangi hedef için mücadele gerçekçi olabilir? Demokrasi için mücadele hakkı ve meşru ne olabilir?

Bir hedefin gerçekçi olması, onun kolay erişilebilir olduğunu anlamına gelmiyor. Son bir yılın pratiği bunu kanıtlıyor. Ama devrimciler onlarına kolay hedefler koysaları devrimci olmazlardır. Kaldı ki, günümüz dünyasında barış ve demokrasi mücadeleinin hiçbir gidiş kolay değil.

Yasal bir komünist parti Türkiye'ye ilinci olarak, sorunlara çözüm yolu bulunabilmesi için gereklidir. Bunu söylemek, komünist partisinin elinde bütün sorunlara hazır çözüm reçeteleri olduğunu ya da gelecekte olacağını öne sürüyor değiliz. Her şeyi bilen bir parti olamaz.

Sorunların çözüm yolu coğuluğun mutabakatından geçiyor. Günümüz dünyasında demokratik gelişme, sosyalizme geçiş, sosyalist kuruluş, hepsi ancak coğuluğun mutabakatıyla verdiği yol ve yöntemlerde gerçekleştirilebilir. Türkiye'nin ilerlemesinin yolu da budur.

Coğuluğun mutabakatına, gelişmeye etkileşime, ilerletecek bir mutabakata ancak coğulu bir rejim koşullarında vanlıdır. Coğulu bir rejimde Komünist Partisi, Marksist ideolojisi, işçilerin, öteki emekçilerin, aydınların çıkarlarını ve demokrasi kültüründen temsil etmek durumundadır. Onun partisi ile katılımı olmadan halkın coğuluğunun mutabakatı sağlanamaz.

Marksistlerin ülkenin sorunlarına çözümler üretiminde kökümsenmeyecek bir rolleri olduğunu 1960'larından bu yana herkes gördü. Marksistler legal olarak kendi partileri ile ülkenin, emekçilerin çıkarlarına kendi katkılardan yapsaları.

Marksistler, komünist partisi, elbette temel amaç olarak sosyalizmi açıklayacak, her zaman bu doğrultuya yönelecektir. Ama yasal parti bugünkü mücadelede yer alabilmek, ona müdahale edebilmek bugünkü gelişmeyi etkileyebilmek ve onu yeni, demokratik bir yola sokabilmek için gereklidir. Onun için ivedidir.

Bizce, yasal sol parti ya da yasal sosyalist parti için mücadele bugünkü momentin sorunu değildir. Bu daha uzunca bir süre illegal kalmayı berlimesmek sonucunu getirebilir. Yalnızca yasal olanaklardan yararlanma bugün bir hedefdir. Demokrasi sorunundan bağımsız bir yaklaşım doğru olmayacağı.

Bugünkü otoriter rejim koşullarında gerek hukuki, gerekse toplumsal meşruyet açısından yasal sosyalist parti için mücadele, yasal komünist parti için mü-

cadeleden kat kat daha elverişli koşullara sahip değil. Ama yasal komünist parti için mücadele demokratik rejim için mücadeleye kat kat daha büyük katkı demektir.

Yasal partinin bileşenleri bugünkü aşamasında TBKP, TSİP ve öteki geleneksel Marksist çevrelerdir. Binalar, içi ve öteki emekçilerin çıkarlarını her koşulda savunacak, sosyalizmi temel amaç ilan edecek, Marksizmini (Marksizm-Leninizm) benimseyecek, antemasallaşyonaş, çağdaş, demokratik bir partiden yanadır. Böyle bir parti kurulduğu günden itibaren bu nitelikleri taşıyacaktır. Çünkü yasal partinin bileşenleri bugün bu niteliklere sahiptir. Binalar komünist niteliklerdir.

Bizce yasal partinin bileşenleri sınırlanmamalıdır. Gözde Türkiye'deki bütün Marksist parti, çevre ve kişilere ideolojik birliği ve hareket birliğine sahip tek bir parti çatısı altında birleşmesini ister. Bu hedefe ne kadar yaklaşırsak o kadar iyidir. Marksizme farklı yollar, farklı geleneklerden geçtikler gelmiş olmasının getirdiği sorunların aşılması elbette kolay olmayacağı.

Yasallık ile birlikte etkileşim içindeki iki doğrultudur. Bu çok canlı bir etkileşimdir.

Sıradı bir yıl sonra daha sormut konuşabiliyoruz. Yasallık için başlatılan girişim ile yasal komünist partisinin TBKP'den çok daha geniş olma birbirinden bağımsız değildir.

Gelecek için şu perspektifi çizmek yanlış olmayacağı: Yasallık, yasal komünist partisi yönünde atlaçak her adım, yasal komünist partisini birlikte kuracak güçlerin genişlemesini getirecek, her genişlemeye toplumsal meşruyeti artıracak, yasallığı daha yankılaştıracaktır.

TBKP'nin yasallık için mücadele yoluyla demokratik rejim mücadeleşine kendi katısını yapma çizgisini, başta Marksist parti, çevre ve kişilere hiçbir tekkeci hegemonyası iddiası bulunmadan bir komünist parti çatısı altında birleşme yaklaşımı, ideolojik-politik yenilenme sürecinin doğal bir sonucudur. Kendimizi her bakımdan yenileme çabalarımızı sürdürmeliyiz. Bu yasallık ve birlik doğrultusunda yeni güç kaynakları ortaya çıkaracaktır.

Geçmiş biraklığımız bir yıl, gelişmelere müdahale etmenin olsaklı olduğunu kanıtladı. Bunu devam ettirmek gerekmektedir.

Yeni girişimler ne kadar geniş Marksist çevrelerin ortak eseri olursa, müdahale potansiyeli de o kadar artacaktır.

25 Eylül referandumu ile Türkiye, Cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar süreçten yeni bir döneme girdi. Bu dönemin sonunda 12 Eylül'den bütün antodemokratik sonuçlarıyla kurtulmak olanaklıdır. Yarın Türkiye'deki yerimizi bugünden yapacağımız belirleyecektir.

Ekonomideki enkazın tek müteahhid Özal değil

SAZ DA SÖZ DE ONLARIN

Anadolu'daki "acemi nalbant gavur eşeğinde öğrenir" atasözünü aratmayacak nitelikte harika çocuklar filosuna ekonominin sorumluluğu sorumsuzca devredildi.

Ekonomi 12 Eylül'den evvel ve sonra Türkiye gündeminde hiç çıkmadı. Demirbaş gündem maddesi, yoklukları, başarısızlığı, enflasyonu, işsizliği, gelir dağılımındaki çelişkiye doğal hale getirdi. Türk parası yerini, değer olarak da, kullanım olarak da dolara terketti. Resmi ve şahsi hesaplar dolar ve mark esasına göre yapılmaya başlandı. İktidar, muhalefet, meslek teşkilatları, üniversiteler 10 yıldır Türk ekonomisinin kurtuluş yolunu 1-2 ayda eskiyen, unutulan reçeteler halinde kamuoyuna sundular, hâlâ da sunmaya devam ediyorlar. Eleştiride bulunanlara slogan haline getirilmiş cevap hazır: Alternatifini söyle, alternatif nedir?

10 yıllık dönem geriye doğru incelenirse ekonomik batığın sorumluluklarının, hükümet, bankacılık, işadamı, meslek kuruluşları yetkililerinin ve etkililerinin aynı kişiler olduğu görülür. Sayın Özal ekip olarak, Demirel, Uluslu hükümetlerinde başbakanlık müsteşarlığı, DPT müsteşarlığı, başbakan yardımcılığı görevlerinde ekonominin kurtarmanın baş sorumlusu ve memuruyu. Daha sonra, başbakan olduğu dönemde aynı ekiple ve aynı metodla ekonominin bir defa daha kurtarma ya soyundu ve岐ndi. Ekonomik sorunlar iktidarin da muhalefetin de millete karşı kulandığı siyasi model olmaktan çıktı, siyaset şantaj haline getirildi: "Ben gidersem batarınız, o gelirse yine batarınız". İş aleminiz müşavir profesörleriyle olaya kolayca intibak ettiler. Çıkar hesapları sorumlulara kurtuluş formülü halinde sunuldu. Hükümetin ilişki kurduğu çevreler, başka başka kuruluş ve sandalyelerde aynı kişilerdi. Örnegin kimi profesörlerimiz iktidar mensuplarının karşısına bazen üniversite öğretim üyesi olarak, bazen de falanca bankanın veya holdingin yönetim kurulu üyesi veya müşaviri olarak çıkıyorlardı. Fikirleri, üretimleri tek tip asker üniforması haline gelmişti. Bu iktidar ve ekonomik model alternatifisizdir. İş aleminin temsil ve temsilleri daha allahıktı. Odalar Birliği'nde, odalar ve de TÜSİAD'da protokolün, başbakanın, bakanların ve bürokrasının muhatabı aynı kişilerdi. Bu kişiler başbakanla TÜSİAD'da

TÜSİAD yöneticisi, Sanayi Odasında Sanayi Odası yöneticisi olarak temas kurup 10 yıldır aynı fikirleri söyleyordu: "Bu hükümetten Allah razi olsun bu ekonomik model alternatifisizdir." Bankacılar takımının genel müdür odaları, bankaların isimleri değişiyor ama aynı kişiler aynı pazarın temsilcisi olarak 10 yıldır başbakan ve icraatının değişmez muhatabıdır. Onları da önerileri tektir: "Para kredi politikası bizden başka kimse oynayamaz, bu işin gardiyarı biziz."

Yukardaki ifadeden anlaşılacağına göre ekonomik enkazın, başarısızlığın tek müteahhidı Sayın Özal ve ekibi değildir. Üniversiteler, meslek odaları ve başta bankacıların bu başarısızlığı Özal'dan daha fazla payları vardır. Modeli kendi çıkarlarına kullanmışlardır. Ürettikleri fikirler ve kurtuluş recepteleri her ay eskimiş, 10 yıllık dönem içerisinde tek önerileri kabaci olmamıştır. TÜSİAD, Odalar Birliği, başbakan ve ekibine uyum sağlayabilmek için temsil etikleri kesimin Türkiye'nin fabrika mezarlığı hale gelişinin, bankaların ıslubunun körü ve sağrı olmuşlardır. 10 yıldır aynı ekip, ünvan, oda değiştirek aynı gündem maddesini her gün demeçleriyle çözümüslüğe götürmüştürler. Ekonomik çalkantı, tutarsızlık kamuoyunda tabii hale gelmiştir. Bu da yetmemiş Anadolu'daki "acemi nalbant gavur eşeğinde öğrenir" atasözünü aratmayacak nitelikte harika çocuklar filosuna ekonominin sorumluluğu sorumsuzca devredilmiştir. Ve bu tutum bugünkü neticeyi doğurmıştır.

Sayın Başbakan benden sonra tufan deyip boğasını ahp Çankaya'ya veya başka bir yere gitmeyecekse bundan sonra ne yapılabilir:

1- Sayın Başbakan özel sektörle yaptığı temas ve toplantılarla bir göz atarsa kuruluşların isimleri değişik olsa bile görüştüğü şahşılardan aynı kişiler olduğunu anlayacaktır. TÜSİAD, Oda meclisleri ve yöneticileri büyük şirketlerin ve holdinglerin denetimine geçmiştir. Saz da söz de onlarındır. Fekelleşmenin getirdiği netice talepte de, öneride de, şahsılarda da, devlet protokolünde de açık seçik görülmektedir.

2- Bankalar ve para politikaları başbakanın hükümet ve ekonomik modeline 10 yıldır ayak uyduramamıştır. Koskocaman Türkiye'de ne yeni bir töccara, ne yeni bir sanayiciye veya gruba fırsat ve kaynak sağlamışlar, bütün seraları ve fide tarlalarını kurmuştur. Eskilere ve büyüklerle hizmeti garanti ve sigortası gördükleri için tekellerin aleti olmuşlardır. Hükümetin ve Merkez Bankası'nın bankalar karşısındaki tutumu perversiz-

liklerini, sorumsuzluklarını artırmaktan öte bir yarar sağlamamıştır. Son dolar turmanının organizatörü bankalardır. Merkez Bankası'nın dolar piyasasına yaptığı cılız müdahale onlar için bir alay ve istihza konusu olmuştur. Türk halkın bekłentisine, genç ve yeni firmaların istifadesine eşit imkan sağlayacak bir bankacılık sistemi kurulmadan Türkiye'de yatırım, üretim, istihdam vergi dengesi sağlanamaz. Sayın Başbakan banka hükümet ilişkisini gözden geçirmelidir.

3- Ekonomik kararların tasdikçisi veya eleştirmeni haline gelen üniversitelerin hükümetin ilişkisi açık haldedir. Sayın Başbakan aynı Sayın profesörlerden yıllardır aldığı önerileri gözden geçirirse bu önerilerden bazılarının sahiplerinin tekellerin tek sesi zurna haline geldiğini görür. Üniversitelerimizde kişilikli, yetenekli sayısız öğretim dyesi vardır. Danışmanlarının renklerini bu kesimden fazla laştırmışsa hem Sayın Başbakan hem de Türk ekonomisi yeni fikirler ve yeni önerilerle tanışacak, belki de çözümleri bulacaktır.

4- Basındaki ekonomi yazarlarının ve sayalarının halka karşı sorumluluklarını tekrar gözden geçirmelerinin yararlı olduğuna inanıyorum. Ekonomi yazar ve sayfa sorumlularının da en az başbakan kadar yeni adres ve yeni ağız arama zamanı gelmiştir.

5- DPT İstanbul'un Ankara'sı sözçülüğünden kurtarılmalıdır. Telefonla veya şahsi temaslarla bazı holding yetkililerinin siparişe göre plan önerileri plansızlığını ve perişanlığını ana sebebidir.

Ekonominin bugünkü durumu veya yarımkınlık durumu ikiz kardeşir. Ne iktidar, ne muhalefet ne de devlet sofrasından beslenenlerin söylediğisi sözler ekonominin kurtarır. Kurtuluş yolu eleştirelere karşı "alternatif ve çareyi söyle" ucuzuğu da değildir. Çare o kadar kolay, kurtuluş kestirme yoldan sağlanmalıdır ekonominin alternatifisiz olduğunu, Özal'in tek ve eşsiz olduğunu iddia eden hakikardır. Ekonominin bugün bozguna uğramış tedbirlerle, ekonomi konusunda söyleyecek sözü kalmamış kadroyla yürütülmüş imkansız hale gelmiştir. İktidar da, muhalefet de kamuoyu da serinkanlılıkla konuyu tartışıp 10 yıllık modeli ve ekibi değiştirmelidir. Bu ekip ve sözcü değişikliğine en çok özel sektör muhtaçtır. Çünkü iktidarın ve yetkililerin uyduşu haline gelen, risk hesabı yaparı özel sektör temsilcileri ile bu hastalıkların, bu kan kaybının tedavisi, dindirilmesi mümkün değildir.



AV

Son ekonomik kararlar

KÖTÜ GİDİŞ HİZLANACAK

Alınan kararların tümü parasaldır, daha çok alt gelir gruplarının daha da fakirleşmesine neden olabilecek niteliktedir.

Ceçliğimiz yıl sonlarına doğru ekonomimizdeki enflasyonist baskı giderek artmaya başlamıştır. Bunda en büyük etken bir süredir ülkemde uygulanmakta olan seçim ekonomisidir. 1988 yıl içerisinde ödenmesi planlanan dış borç miktarının boyutunu ve enflasyon baskısının giderek artması karşısında siyasetçi bir dizi ekonomik önlemi uygulamaya koymak suretiyle ortaya çıkan darbəğazı rahatlıkla aşabileceğini düşünmüştür ve bu amaca yönelik olarak 4 Şubat kararlarını uygulamaya koymuştur.

4 Şubat kararları ülkemize döviz girdisini hızlandıracak, buna karşılık, alınan bir dizi parasal önlemlerle enflasyon baskısını düşürebilecek nitelikte bir özelliğe sahipmiş gibi gösterilmiştir. Kararlarla ilgili açıklamaların tümünde bu tema işlenmiştir. Ancak ne yazık ki 4 Şubat'tan Ekim ayaına geçen süre içerisinde yabancı para birimlerinin ortalama fiyatına karşılık Türk Lirası yaklaşık yüzde 68 oranında değer kaybetmiş, ülke içerisinde en-

lasyon hızındaki artış yüzde 76 civarında olmuştur.

Hatırlanacağı gibi 24 Ocak kararları da dahil olmak üzere son sekiz yıldır ülkemizde alınan tüm ekonomik önlemler parasal niteliktedir ve bu kararların alınmasından sonra ilk göze çarpan asırı yükselişteki fiyat artışıdır. Son sekiz yılda ülkemizde gelir bölüşümünde dünya gelir grubunda yer alanların sayısı daha da artmış, buna karşılık alt seviyelerdeki gelir gruplarında yer alanların milli gelirlerden aldığı pay küçülmüştür.

Türkiye'de son sekiz yıldır emeği değerlendirek geçimini sağlayanların yaşam koşulları bozulmuştur. Siyasal otorite tarafından katsayı uygulaması ile belirlenen kamu kesiminde çalışanların ücret düzeyleri, günlük zorunlu harcamaları karşılaşamaz olmuştu.

İddialı bir biçimde uygulamaya konulan 4 Şubat kararları ekonomide varolan dengesizlikleri daha da artırmıştır. Buna karşılık hemen, referandum sonrası siyasal otorite tarafından yeniden bir dizi ekonomik karar uygulamaya konulmuştur. Bu kararların açıklanış tarihi 12 Ekim'dir. Şimdi 12 Ekim kararları ile Türkiye ekonomisine yeniden yön verilmeye çalışılmaktadır. Ancak hemen şunu söyleyelim ki 4 Şubat kararları ile 12 Ekim kararları birbirine benzemektedir. Bu ve buna benzer kararlar daha önce Güney ve Orta Amerika ülkelerinde denenmiştir.

Alınan kararların tümü parasaldır, macevaya yönelik, daha çok alt gelir gruplarının bazı aldatmacalarla daha da fakirleşmesine neden olabilecek niteliktedir. Bu nedenle yapılan açıklamalarla ulaşılan sonuçlar arasında çelişki bulunmaktadır.

Yaz aylarında düşürülmüş bulunan faiz oranları Ekim ayı başında serbest bırakılmıştır. Faiz paranın kıralanma bedelidir. Rantıye yaşıntı özendirici bir özelliği vardır.

Ülkemizde ekonomik kararlar alınırken, ekonomik olaylar arasındaki ilişkiye önem verilmemektedir. Böyle bir davranışta baskı gruplarının etkisi bulunmaktadır. Kararlar alınırken acele edilmektedir. Sık sık kararlar değiştirilmektedir. Acelecilikte ve karar değişiminde, ortaya çıkan olumsuz tablonun anlaşılmasıdan duyulan telaş ve panik etkili olmaktadır.

Bilindiği üzere bundan bir süre önce faiz oranlarının düşürülmeye karar verilirken, ekonominin yönlenmesinde etkili olan kesimlerin görüşleri dikkate alınmıştır. Faiz oranlarının düşürülmesi konusunda verilen demeçler ve tartışmalar siyasal otorite tarafından değerlendirilmiş, faiz oranlarının düşürülmesi kararlaştırılmış, kararın uygulamaya konulmasından sonra yetkililer kredi maliyetinin doğduğunu hiç çekinmeden açıklayabilmişlerdir.

Düşürülmeden önce, bazı kesimlerce yüksek olarak kabul edilen faiz oranları bazı ban-



► Faiz yükseltince bankaya koşanlar.
Ekonomik kararların acı sonuçlarını yine halkın çekenek.

12 Eylül'de zorla emekli edilen vali Doğan Pazarcıklı:

"DEMOKRASI ZARAR GÖRDÜ"

"Resen emekliliğe" olanak sağlayan 2559 sayılı yasadan etkilenenlerin sayısı 1322. Bunlara 1402'likleri, başka haksızlıklara uğrayanları eklerseniz, toplumsal bir sorun çıkar karışına.

12 Eylül, uygulamalarıyla demokrasi ortadan kaldırıp toplumsal yaşamı düzeltmesi çok zor olacak şekilde yeniden düzenlerken tek tek kişilerin yaşamlarına da müdahale edebildi. Çok sayıda kişi işinden edildi, zorla emekliye ayrıldı. 1402'likler deyince, genellikle öğretim üyeleri aklı gelir, oysa bu yasa çalışan her kesimi etkiledi. 12 Eylül'ün çalışma haklarını elliinden aldı, resen emekliye ayrılan vali Doğan Pazarcıklı ve 1402 sayılı yasa gereği görevine son verilen işçi Haydar Akkanat ile görüşüktür.

► Sayın Doğan Pazarcıklı, 12 Eylül günü ne iş yapıyordunuz?

12 Eylül günü merkez valisiydim. Aynı zamanda da Türk İdareciler Derneği genel sek-

reterliğini yürüttüğüm. Müdahale haberini alınca derneğe gittim. Derneklerin kapatıldığı haberini aldık. Biz de derneği kapattık, ama iki gün sonra açtık. Benim genel sekretörlük görevim de sürdü.

► Bu arada merkez valiliği göreviniz de sürüyor muydu?

Evet, ama 12 Eylül öncesinde olduğu gibi sonrasında da bu görev nedeniyle yaptığım bir iş yoktu.

► Merkez valiliği göreviniz ne zamana kadar sürdü?

Van valisi iken 1979 Aralığında merkez valiliğine alınmıştım. Bu görevim 1982 Şubatına kadar devam etti.

► Şubat 1982'de ne oldu ki göreviniz sona erdi?

O sıralarda, devlet kadrolarında yılmalıdır olduğu, bu yılılmaların giderilmesi gerektiği gereklisiyle bir yasal düzenleme yapıldı. Bazı kadroların boşaltılabilmesi için resen emekliliğe olanak sağlayan 2559 sayılı yasa yürürlüğe konuldu. Merkez valilerinin bir bölümüm emekliliklerini istemeye zorlandılar, bunu kabul etmeyecekler de resen emekli edildiler. Ben de bu arada resen emekli edildiğim için görevim sona ermiş oldum.

► Bu şekilde resen emekliye ayrılanların sayısı kaçtı?

Yanlış hatırlamıyorum o sırada 136 merkez valisi vardı. Ancak bunların bir kısmı hizmette 20 yıl o sırada doldurmayı başardı, bu yüzünden de yasa kapsamı dışındaydılar. Bu ya-

Musa Aydoğan

"1402'"lık Haydar Akkanat: **"Simit bile sattırmadılar"**

Belki benim tek "suçum" 12 Eylül öncesi kısa bir süre işyeri sendika temsilciliği yapmadı.

Haydar Akkanat, evli ve dört çocuk, babası, Ankara Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü Kanal Şubesinde 10 yılı aşkın bir süredir çalışmasına karşın, 12 Eylül'ün hemen sonrasında, meşhur "1402" sayılı sıkıyönetim yasasıyla "hiçbir gerçekçe gösterilmeksızın" 41 arkadaşıyla birlikte işten atıldı. Yani işinden, üniversite hocalarına kadar, askeri rejimin hüsnuna uğramış binlerce 1402'liklerden biri o. Akkanat'ın 3 Kasım 1981'de, bir sabah görevine başladığında, işine son verildiğine ilişkin "açık fermanının" okunmasıyla birlikte başlıyor, yoğun ekonomik ve politik yaşam kavgası... Bu savaş, yalnızca Akkanat'ın yaşam öyküsü değil, yakın çevresinin anti-demokratik ve insanlık dışı uygulamalarına tutulan bir aynadır aynı zamanda...

► Sayın Akkanat, işten atıldıktan sonra, haklarınızı geri almak için ne gibi girişimlerde bulunuyordunuz?

Bir çok girişimlerde bulunduk: Başta Belediye Başkanlığı, Sıkıyönetim Komutanlığı ve Konsey olmak üzere, arkadaşlarımıza birlikte gerekli her vere dilekçe verdik. Ama dilekçe-

lerimize hiçbir cevap alamadık. Bunun üzerine bizzat görüşme yapmak için girişimlerde bulunduk. Olmadı, çünkü kimse görüşmek istemedi bizimle. Nereye gitmişsek, "Mutlaka bir seye bulaşmışsunuz. Yoksa durup dururken ne diye atımlar siz?.." diye sanki "vatan hainiymiş" gibi tersliliklerdi bizi. Halbuki, gerek dilekçelerimizde, gerekse görüşmeye gittiğimiz yerlerde, açık açık söyleyorduk: "Suçumuz varsa söyleyin, bileyim. Biz değil anarşî çıkmak, ki bize hep bunu söyleyiyorlardı, bu yaşamına kadar, karakol yüzü bile görmemiş insanlar!" diyorduk. Çünkü, gerçekten de suçumuz yoktu. Coğu arkadaşlarım okumasını yazmasını bile bilmeyen, asgarı içrele karın tokluguına çalışan insanlardı. Belki benim tek "suçum" 12 Eylül öncesi kısa bir süre işyeri sendika temsilciliği yapmadı.

► İşyeri temsilciliğini yaptıgınız be sendika DISK'e mi bagħdyd?

Evet, DISK'e bağlı Genel-İş Sendikası'ydı.

► Peki dilekçeler ve görüşmelerden bir sonuç alamayınca, mahkeme de başvurduğunuz mu?

Evet başvurduk. Ve 1982 başında mahkemeyi kazandık. Ama gene de işe başlatmadılar bizi. Ankara Belediye Başkanı emekli general Süleyman Önder sıkıyönetime, sıkıyönetim de Süleyman Önder'e atırdı topu. Biliyoruz, bizi açığa mahküm etmek için yapılan danışıklar doğmuştur. Ama biz yıldmadık. Gene gerekli yerlere dilekçe verdik. Ardından Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren'e görüşmeye gittik. Saatlerce beklediğimiz halde görüşmüşteler bizi. İçin en acı yanı, bizden çok sonra gelen, başları sarılı Afgan göçmenleri, hiç bekletilmeden içeri alındılar.

► Bu arada alenizin geçimini sağlamak için neler yapıyorsunuz?

Günümüzde bulabildiğim her işe çalışıyorum. Sonra yakınlarının ve arkadaşlarının yardımıyla, belediyeden Bakanlıklar'da bir simit camekām aldım. Ama çalışmıyorumda beni, 1402'lik olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden iki günde bir gelip, ya ceza kesiyorlar ya da simit cemakāmını alıp götürüyorlardı. Günün sonra, cezasını ödeyip, binbir güçlükle geri alıyorum. Ama çok geçmeden aynı olaylar... Sonunda zabıta müdürü Mehmet Üvez'e gittim. Beni kapı dışarı etti. Sonra da simit tezgâhını alıp, beser onar tezgâhı olan, simit mafyasına verdi. İşsiz kalmam bir yana, tezgâh için Almanya'daki bir akrabamdan aldığım 8 bin lira da gitti böylece.

► Peki bu dönemde yakınlardan ve arkadaşlarından bir yardım gördünüz mü?

Hayır. Çünkü biz yoksuluz; dolayısıyla yakunuz arkadaşımız da bizim gibi yoksul hep. Ellerinde olmayınca nasıl yardım etsinler?..

► Simit tezgâhınızın elinizden alınmasından sonra, başka hangi işlerde çalışınız?



▲ Doğan Pazarçı

sa kapsamına 89 kişi alındı. Bunlardan 56'sı zorlamaya boyun eğerek emekliliklerini istediler ve emekli oldular. Geriye kalan ve benim de içlerinde olduğum 33 kişi ise emekliliği kendileri istemediklerinden resen emekliye ayrıldılar.

► Sizin hizmet süreniz ne kadardı?

Ben o sırada, hizmette 20 yıl 15 gününü doldurmuştım. Hizmet sürem 16 gün eksik olasayı emekli edilmeyecektim. Bu şekilde,

Koray şirketine girdim. Belki adını duymuşsunuzdur. Türkiye'nin en büyük inşaat şirketlerinden biri. Biz beş arkadaş burda, bir süre sonra sendika kurma çalışmalarını başlattık. Ama çok geçmeden, içimizdeki işveren ajanı bir hainin ihanıyla toptuca atıldı burdan... Sonra Arabistan'a gittim. Bizi götürten Türk şirketi, Taylandlı Endonezyalı, yani Uzakdoğu'nun yoksul memleketlerinden gelen işçileri tercih edip, attı biz. Çünkü onları bizzat daha düşük ücretle çalıştırıyorlardı. Tabii ben de Türkiye'ye geri dönmek zorunda kaldım o zaman. Şimdiye, sigortası ve sendikasız olarak bir şirkette aşağı ücretle çalışıyorum. Sekiz yıl boyunca suren bütün çabamı rağmen eski işime dönmemi ya-

ni.

► Sizin bir de 1982 Anayasası hazırlanırken meclise verdığınız dilekçe olayı var..

Evet var. Anaya hazırlananken, anaya- da işçi haklarına da yer verilmesi için bir dilekçe yazdım. Beni meclise çağrırdılar. Sivil, resmi birçok insan sıkırdı beni: "Sana bunları kim yazdırdı?" diye sordular. Ben de: "aş- lik yazdırdı" dedim. "İsterseniz bunları yir- tın, gözünüzün önünde yeniden yazım" dedim. Beni dilekçelerle birlikte Marmak'a gönderdiler. "Git komutanla görüş" dediler. Git- tim; nizamiyedeki astsubay, önce dilekçeleri yrttı, sonra da tekme tokat dışarı atı beni. Adamlar haklılar herhalde. İşçinin olmadığı, askerin ve asker güdümlü bürokratların hazırladığı bir anayasada tabii işçi hakları olmaz, olamazdi.



▲ Bir teşviti belgesi. "Yasal başvuru hakkı saklı tutuyorum."

hizmet süresi 20 yıldan az olan arkadaşlarımız yasa kapsamına girmediklerinden emekli edilmeydiler. Ama, 20 hizmet yılını dolduranların tümü de emekli edilmedi.

► Peki emekli edilmenin ölçütı neydi?

Ölçüt yoktu. Ölçüt bulmak mümkün değil. O zaman söylenen şudu: Kadrolarda yiğim var, temizlik yapalım, bu adamlara boş para para ödemeyelim. Ama yazılı bir gereklilik bildirilmedi. Bildiğim kadarryyla yasanın da yazılı bir gereklisi yok. Yukarıda belirttiğim sözlü sözde gerekçe de aslında bir yanıtmacayı. Yasa aynı objektif durumda bulunan herkese uygulanmadı. Kamu görevinde bulunmasında "sakınca" görülenler emekliye ayrıldılar ya da emekli edildiler.

► Objektif bir ölçütün olmadığı anlaşılıyor. Ama 12 Eylül'ü kendi kafalarındaki ölçüt neydi acaba?

Sanırım insanların bir bölümünü solum, bir bölümünü sağlam militan olarak değerlendirdiler ve devletin bekasını sağlamak için bunların kamu görevini sürdürmelerini sakıncalı gördüler.

► Yasa size uygunlukten herhangi bir gereklilik gösterildi mi?

Hayır. Gerekçe bildirmedi. Hatta biz gerkecyi sorduğumuz halde herhangi bir bilgi vermediler. Zaten, emekli edilmemize ilişkin işlem odacılari eliyle bize tebliğ edildi.

► Hakkında bu işlenmeden önce ya da son- ra açılmış herhangi bir soruşturma ya da da- va var mıydı?

Hayır. Benimle ilgili olarak yoktu, olmadı. Bildiğim kadarryyla obur kişiler hakkında böyle bir şey söz konusu olmadı. Hatta biz soruşturma açılmasını talep ettiğim, İdarecimin Sesi dergisinde ve başka yerlerde bunu istedik. Suçluysak disiplin cezası verilmesini ya da gerekiyorsa yargılanmamızı istedik. Ama böyle bir şey yoksa bize hizmetlerimizden ötürü teşekkür edilmesini, bize yapılan tebliğata bir teşekkür ifadesinin eklenmesini istedik. Ne soruşturma açılar, ne yargıladılar, ne ceza verdiler ne de teşekkür ettiler.

► Sizin resen emekli edilmenizde Türk İda- reciler Derneği'nde çalışmaktı olsunuzun bir rolü olabilir mi?

Sayıorum benim emekliye ayrılmamın gereklisi dernekteki çalışmaları. Resmen değil ama gayri resmi olarak gerekenin bu olduğunu ilişkin ipuçlarını daha sonra elde ettim. Emekliye ayrılacakların listesi düzenlenirken zamanı işçileri başkan Selahattin Çetiner bazı valleri çağırıp düşüncelerini almış-

Bunlardan birisi de rahmetli eski Kocaeli valisi Hikmet Gürsel. Hikmet Gürsel olaya itiraz etmiş. Dinleyen olmayınca da bazı isimlere itiraz etmiş. Bu arada benim emekli edilmeme de karşı çıkmış. Selahattin Çetiner ise benimi dernekte kötü işler yaptığımı, memura yakışmayacak işler yaptığı, hatta basın toplantılarında dernek olarak yayınladığımız dergi adına kendisine sorular sordugumu ve mutlaka listede kalacağımı söylemiş. Bunları bana Rahmetli Hikmet abi anlatı.

► 12 Eylül ve 12 Eylül'ü hakkında ne düşünüyorsunuz?

12 Eylül hakkında değil de genel olarak askeri yönetimler hakkında düşüncelerimi söyleyeyim. Askerler, siviller bu işi beceremiyorlar diye ne zaman yönetim el koymuşlarsa, eylemlerinin sonuçları ülke açısından çok iyi olmadı. Bunu daha önceki örneklerde gördük. Şimdi, 12 Eylül'ün üzerinden, onu sağlıkli değerlendirebilecek kadar zaman geçti. Geriye baktığımızda pek çok haksızlığın yapıldığını görüyoruz. Haksızlıklar kişileri ilgilendirdiği kadar kamu nizamını da ilgilendiriyor. Kişi zarar gördü, kamu nizamı zarar gördü, bizzat demokrasi çok zarar göründü. Askerlerin niyetinin bu olmadığını söyleyebilir ama bunun anlamı yok. Çünkü bu iyi niyetle kötü niyetle ilgili bir şey değil. Demokrasi dışı müdahalelerin doğasında var bu, bu sonucu kaçınılmazdı. Yalnızca 12 Eylül için değil, bütün askeri yönetimler için, dünyanın her yerindeki askeri müdahaleler için olumlu düşünmüyorum.

► Emekli edilmenizle ilgili işleme karşı ya- sal yollara sanırım başvuramadınız?

Hayır. Bu mümkün değil, şimdi de değil.

► 12 Eylül'ün hukuk düzeni sizin yasal yollarla başvurmanız ve uğradığınız haksızlığı gi- dermenizi engelliyor. Bu gidişle, 1982 Anayasası değiştirilmekce bu haksızlık ömrü bo- yu sürecek. Ne yapmalı?

Kişisel olarak ne yapabilirim? Emekliye ayrılmamla ilgili işlemi bir şerhle tebliğ ettim: "Yargı yolu açıldığında kullanılmak üzere yasal başvuru hakkımı saklı tutuyorum" dedim. 12 Eylül sürüyor, yargı yolu hâlâ açılmadı benim için.

Ama olaya kişisel olarak bakıyorum. Bu yasadan etkilenenlerin toplam sayısının 1322 kişi olduğu söylüyor. Bunlara 1402'likleri eklersiniz, başka tür haksızlıklara uğrayanları eklersiniz. Bu bir toplumsal sorun olarak çıkar kar- şımıza. Bütün bunlara bir de ekonomik politikalardan kitleler içinden yarattığı olumsuzlukları eklersiniz.

Bütün bu sorunların çözüm yolu ise de- mokrasının yerleştirilmesinden geçiyor.

► 12 Eylül sivil olarak Özal'la sürüyor mu?

Evet. Benim kişisel sorunuma ilgili olarak bu böyle olduğu gibi, tüm gelişmelere genel olarak bakıldığından da bu böyle. 12 Eylül sürüyor. Ama toplum hızla değişiyor, gelişiyor. Toplumun dinamikleri durmuyor. Ben bu anayasayı deldirtmem diyen anayasasın kefili, değişiklik su ya da bu da olsa anaya- de-ğişikliğini onaylamak durumunda kalabiliyor. Ben gelişmelerden umutluhum, 12 Eylül so- nra erkek.

**Toplumun dinamikleri
durmuyor. Ben bu
anayasayı deldirtmem
diyen anayasasın kefili,
değişikliği onaylamak
durumunda kalıyor. Ben
gelismelerden umutluyum.**

ÜRETTİĞİMİZ HAYATI KORUMAK

Kadın hakları için öngörülen hedefleri toplumsal sorunlarla olan koparılmaz bağı içinde görmek, öncelikleri doğru kavrayabilmek gerekiyor.



zelliğle 1970'lerin ortalarından bu yana kadın örgütlenmelerine kaynaklık eden, onların faaliyetlerinin getirdiği katkıları da gelsek gündemde olmaya devam eden bazı kollar var: Kadın-erkek çelişkisinin toplumsal muhtevası; kadınla erkek arasındaki eşitsizliğin ortaya çıkışının ve binlerce yıldır kadın aleyhine daha da ağırlaşarak sürerken aldığı görüntüler; sorunun sınıfsal kampasızlıklar ve sınıf mücadeleleri ile ilişkisi; yine sorunun kaynağını değişim teşhislerin biçimlendirdiği çözüm önerileri ve mücadele yöntemleri; güncel ve uzun vadeli kazanımlar doğrultusunda birlik ve birlikteliklere yaklaşım; en etkili ve sonuç alıcı örgütlenme biçim ve yöntemleri, nihai çözüm vb.

Geniş kadın kitlelerini kadınların özgür talepleri doğrultusunda seferber edecek, yam sira kadınları genel toplumsal sorunların çözümüne yönelik mücadelenin vazgeçilmez bir unsuru kılacak, güçlü ve birliğini sağlamış bir demokratik kadın örgütlenmesi hentüz sağlanmadı. Ülkemizde kadınların kadın, ana ve çalışan olarak özgür taleplerini derli toplu dile getiren programlar ancak sınırlı bir kadın kitlesine ulaşabildi. Kısaca kadın hakları diye adlandıracagımız hedeflere demokratik kadın

İnsan Hakları Derneği Kadın Komisyonu kuruldu

İnsan Hakları Derneği Merkezi Kadın Komisyonu Eylül ayı içinde kuruldu. Komisyon, kadın sorununu temel insan hak ve özgürlüklerinin bütünlüğü içinde göerek, çalışmalarını hayatın her alanında yer alan kadınların özgür sorunlarını temel olarak yürütecek.

Komisyon ilk toplantılarında başlangıç olarak, Birleşmiş Milletler tarafından 1980 Haziran ayında Kopenhag'da yapılan 2. Kadınlar Konferansı'nda imzalanan "Her Türü Ayrımcılığa Karşı Kadınlar Sözleşmesi"nin takipçisi olma kararı aldı.

IHD Merkez Kadın Komisyonu 12 Eylül günü yaptığı toplantıda, Başkan Reha İsvan, Sekreter Jülide Gülliz, Basın Sorumlusu Serpil Bildirci, Eğitim Sorumlusu Gülsen Geray, Örgütmenme ve Teknik Sorunlar Sorumluları Ayşe Kurt Özü, Fazilet Yiğit, Suzan Dural ve Gençlik Sorunları Sorumlusu Dernet Yalcın olmak üzere kendi arasında görev dağılımını belirledi.

hareketini kucaklamayı bedeffleyen tek tek kadın örgütlerinin çabalarıyla şu ya da bu ölçüde erişilebildi ya da bazen hiç erişilemedi. 1980 Eylül'ü öncesindeki bu girişimler, bugün ülkemizde kimin değişik boyut ve tezahürleri de içeren kadın hakları tartışması bağlamında doğru ya da eğri yanılarıyla, zafları ve sınırlı da olsa kazanımlarıyla değerlendirilmek durumundadır. Yoksa kadın hakları ne günümüz Türküsü'nde keşfediliyor ne de 1980 öncesi bu doğrultuda atılmış adımları es geçmeye hakkımız var. Enine boyuna değerlendirmeyi gerektiren konunun, bugün daha bir güncellik taşıyan bir yönüne, kısa da olsa deignumekte yarar var.

12 Eylül öncesinde kadınların özgür talepleri doğrultusunda kafa yoranlar, bu doğrultuda objektif koşulların ya da subjektif tutumların ülkenin şu ya da bu eksiksiliği, zafası, hatta yanlış içerde de bir örgütlenme çerçevesinde çok geçmeden karşıslarında şu gerçeği buldular ya da bildikleri bir gerçeği tüm somutluğuyla yaşadılar: Genel toplumsal sorunların yakınlığı, kadınların özgür sorunları ağır basmaktadır. Öyle ki, örneğin yaşlıarda kadınlar aleyhine hükümlerin kaldırılması, çalışma koşullarıyla ananın başdaştırılması ya da her yıl yüzbinlerce kadının hayatına meşəlolan gizli kurtajın, artık sahnenin gözetildiği koşullarda yapılmasına izin verilmesini vb. vb. onlarca, yüzlerce sorun

üzerinde duruyor ve kadınların ulaşabildiği kitlesinin destek ve onayını da görüyoruz. Ama o sırada kadın harekete geçiren taleplerin başında "Evlat Acısına Son" gelirdi.

Doğal olarak, faşist terör odaklarının katılması, dağıtılmazı gerektiği uzun boylu anlatmak hiç gerekmiyordu böyle acılı analara. Ama ateş henüz düşüğü yeri yakıyordu, örgütlenme ve karşı koyma gereğinin bugün somut örneklerini gördüğümüz üzere kendini hissetirmesi ise, ne yazık ki yangının büyümlesiyle oldu. Ateş onlarca ananın yurilden, bugün yüzbinlerce ananın, yüzbinlerce kadının yuretine sıçradı. Tipki bir zamanlar Arjantin'deki gibi, tıpkı bugün Şili'deki gibi.

Çalışan ve ana olarak hayatı iki kez üreten kadın bugün saldırının, onu hayatı aktif biçimde direnerek korumaya yönelttiği bir noktada. Nazarethanenin çıplak zeminde irzına geçenler, cop ya da telsiz anten sokacları, evlatlarının işkencede, "kim vurdur" da yitirenler, çocukların açlık çekenler, parasızlıkta hastanede rehin kalanlar neye direnmek gerektiğini çektileri aständan biliyorlar, öğreniyorlar. Böyle olması, kadın hakları kapsamında dün ve bugün ele alınan ve alınması gereken özgür talepler ve hedefler için mücadeleinin ertelenmesi ya da önemsenmemesi anamina hiç gelmiyor elbette. Ne ki bunları

Dünya bir yana, kadın bir yana mı?

Toplumumuzda "kadın", hep "sorun çözen insan" oldu.

Çocukken "evin neşesi"ydi, büyülü "anneşinin yardımıcısı" oldu, daha büyülü "bir genç erkeği anlayan genç kız" oldu, evlendi, evini bildi, anne oldu "çocuklarını koruyan ana" oldu, "eşinin güç günlerinin desteği" oldu, anneanne oldu, babaanne oldu, şirindi, torunlanna harçlık verirdi, torunlarına bakardı.

Toplumumuzda "kadın", hep "sorun çözen kadın" oldu.

Nice "kazak" erkekler tanındı. Kanlarına yapmadıklarını bırakmadılar. Ama, o sessiz sedasız kadın, o yaptığı görünür, kendisi görünmez kadın birkaç günlüğüne annesine gittiği zaman o 'anlı-şanlı' erkeğin, erkenden evine gelip, sút dökümüş kedi gibi oturup, kendine bile bir şey söylemeye beceremedeni, neden böyle güçsüz olduğunu bileyeden evinde oturduğunu gördüm.

"Kadınsız erkek" eksiktir, güçsüzdür ve yanlıştır.

Ya "erkeksiz kadın"?

"Erkeksiz kadın" bütürleniyor mu, güçlü mü, doğru mu?

Bunu söyleyen kadınlar, yazarlar, akımlar birikmiş bir tepkinin dışavurumu değil mi?

Erkek dayağına hayır. Elbette hayır.

Erkek zulmüne hayır. Elbette hayır.

Erkek suftasına hayır. Elbette hayır.

Ama, erkeğe de hayır mı? Bu çizgi çok iyi düşünülmeli. Hem de çok iyi düşünülmeli.

Erkeğin yanlışları da, kadının yanlışları da toplumun yanlışları.

Yanlış yetişme, yanlış eğitme, yanlış davranış, bozuk sosyo-ekonomik dokunun ürünlerini değil mi?

"Dünya bir yana-kadın bir yana" değil.

"Dünya-kadın-erkek" birlikte.

Doğu bir hayat için birlikte. Doğu bir hayat için mücadele birliğinde. Kadın ve erkek, sorunları çözmek için birlikte.

Doğu budur.

Erdal Atabek



özellikle de bugün toplumsal sorunları olan koparılmaz bağı içinde görmek, oncelikleri doğru kavrayabilmek gerekiyor. Hayat me-

Sağlam bir birelilik

En geniş yiğintan kapsayacak bir kadın örgütünün yaratılması, yerine getirilmesi gereken acil görevlerden biri olarak önümüzde durmaktadır.

Bugün çeşitli biçimlerde kadın örgütleri yaratmasına rağmen, hedeflenen yiğintıları kucaklayacak bir yapının oluşturulduğu söylemenem.

1980 öncesi var olan çeşitli kadın örgütlerinin 12 Eylül'e birlikte tümüyle ortadan kaldırılması, arında hiçbir kalıntı dahi bırakılmamasından çıkaracağımız dersle, bugün daha sağlam, daha kalıcı, daha ayaklı yere basan bir kadın örgütlenmesini yaratmak, tüm anti-faşist kadınların birliğini oluşturmak durumundayız. Tabii ki bu birlik kendiliğinden oluşan bir birlik değil, aksine, ilkel sağılmış temelere oturan bir birlik olmalıdır.

Bu birliği oluşturma yönündeki hedeflerimizden biri, kadınları kendi özgürlük taleplerinden yola çıkararak toplumsal mücadeleye çekme, onları kendi davranışlarına sahip çıkar konumuna getirecek düzeye yükseltmek olmalıdır.

Esas olan; kadının yalnızca biçimsel eşitliği için değil, asıl ekonomik ve siyasal eşitliği için mücadele etmeyi, kadının toplumsal üretimi ve yaşama tam anımlıyla katılmasının ancak ve ancak üremi araçlarının toplumsallaştığındır bir toplumda yalnız sosyalizmle gerçekleşeceğinin kavratılmak olmalıdır.

Eşit ve özgür bireyler olmak için uğruna mücadele edilecek talepler, egermen sınıflarla birlikte değil, onlara rağmen mücadele ile gerçekleştirilecek talepler temelinde bu mücadelenin yükseltilmesi, kadınların bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelelerinde örgütü güç haline getirmeleri yolunda göstericeğimiz duyarlılık, anti-faşist, anti-emperyalist, anti-şovenist kadınların birliğini oluşturma yolunda atmış olduğumuz bir adım olacaktır. ■

Nuran Güvenilir

Edison kadın olsayı...

Toplumda kadınların durumunu sorun olarak görenler kimlerdir: Hava'nın, Adem'in kaburga kemisiyle yapıldığını, kadının erkek için yaratıldığı ve daha yaratılırken baştan 'anne' olmak, 'es' olmak için dünyaya getirildiğini, zayıf, gücsüz, edilgen, duygusal olması gerektiğini düşünenlerin, dahası inananların sayısı, evrensel olarak var olan bir kadın sorunu olduğunu düşünenlere göre daha mı azdır?

Ortaçağ'da yüz yıl savaşlarının komutanları içinde kadınlar da olsayı, bilimsel bilginin ilk işkandan saçılanları, felsefe tarhindeki filozofların yanda kadınlarından olsayıdı. Rönesans Çağı'nın büyük ressamları, heykeltıraşları, büyük edebiyat akımlarının yaratıcıları kadınlar da olabilseydi, kimi hükümeterde kadınlar erkeklerden daha çok olsayı, toplumsal üretmeye katılan İşgücü içinde kadınların oranı erkeklerle başa baş gitseydi, bisiklete binebildiği gibi uçak kullanıp, hemşirelik yaptığı gibi madenlerde çalışsaydı, parlamentoları, siyasi partileri doldurup, dünya ekonomisinin kilit noktalarda söz sahibi olabilseydi ve aylar yıldır boyu bir başkasının gömleğinin ve pantolonunun titili olsaydı sorumluluğu olmasayı; kadın sorunu olur muydu? Edison, Arşimet, Oklit, Van Gogh, Czajkowski, Balzac, Che Guevara, Neil Armstrong kadın olsayı, kadın sorunu'ndan söz ediyor olacak mıydı?

O halde çocuklara kim bakacak, evi kim temizleyecek, yemekleri kim yapacak, namusu kim temsil edecek? Alçakgönüllü, yönetilmeye eğilimli, duygulu, şefkatli, gücsüz, aklılık, fedakâr, melek ya da şeytan, gözetilmeye korunmaya muhtaç kim olacaktı? İnsanlığa yeni, üçüncü bir cins mi gerekecekti: Birleşmiş Milletler "on yıl" bu cinsle mi ayıracak, bu üçüncü cins için mi ayrımcılığa karşı uluslararası sözleşme imzaya açılacak, dernekler kurulacak, gazeteler çıkarılacak, uluslararası kongreler düzenlenecekti?

İnsanlığın biri olmazsa diğerinin de olamayacağı iki cinsinden birinin, sadece o cinsiyete sahip olduğu için diğerinin belirleyiciliğinde ve egemenliğinde varolup, tanımlanması ve yaşaması kabul edilebilir mi? Tek başına kadın sorunu olabilir mi?

Kadın olmak bir sorun arna, tek başına bir kadın sorunu yok. Toplumsal ilişkiler sisteminde sorunlar olduğu için kadın sorunu var. Kadın sorunu olduğu için toplumsal ilişkiler sisteminde yanlışlar var.

Füsun ÖzTÜRK Bayan

Kadın olmak bir sorun arna, tek başına bir kadın sorunu yok. Toplumsal ilişkiler sisteminde sorunlar olduğu için kadın sorunu var.

USIAV

VENCEREMOS

Şili sokakları, demokrasının nereden geçtiğini ve gececeğini bir kere daha gösterdi. Bir bütün olarak Şillililer'in kitlesel muhalefetiyle plebisitin asıl sonucunu belirleyen.

Santiago'da, ilkbaharın kendini iyiden iyiye hissettiği bir Eylül günü. Pinochet'in plebisitonun on gün öncesi. Faşist diktatörlüğün o güne dek görümediği bir gösteriye tanık oluyor başkent Santiago. Halk Birliği döneminin yaşamış ve ardından faşizmin acılarına direnmış yaşıtlar ve ortayaştlar orada. Pinochet faşizmi altında doğmuş ya da büyümüş gençler orada. Onbeş yılın sürgün acılarını geride bırakmış onbinler orada. İşte Şili'nin sevgili *Dona Tancha*'sı Hortensia Bussi de Allende, İşte Neruda'nın yoldaşı yazar, Şili KP Politbüro üyesi Volodia Teitelboim ve daha niceleri. Daha dün başka bir kılık, başka bir kimlikle Pinochet Şili'si'ni karış karış görüntüleyen rejisör Miguel Littin artık kendi kimliğiley dolasıyor Santiago sokaklarını. Victor Jara'yı, Şili'nin yarıklarını dünyaya taşıyan Inti Illimani, Isabel Parra, Los Quilapayún ve diğerleri artık kendi topraklarında söyleyiyorlar. Ya *compañero Allende? Presenta, ahora y siempre.* (Burada, şimdi ve daima). Yüreklerin, katledilen otuzbini, hapse aylan 600 bini, sürgünde zorlanan 1,5 milyonu bu gösteriye taşımadığını kim söyleyebilir?

Plebisitin sonucu günlerce öncesinden belliymi: Hayır!

Halk faşist teröre boyun eğmedi

Plebisite giderken Pinochet cuntasının düşüncesi faşist rejimi geç de olsa meşrulaştırmak, icraata "seçilmiş" bir yönetim olarak devam etmekti. Pinochet kanlı 11 Eylül 1973

darbəsinden sonra, 20 Haziran 1974'te cunta tarafından devlet başkanı ilan edilmiş ve 11 Eylül 1980'de de malum "anayasal düzen"'e geçilmiştir. Muhalefi bastırmak için her yöntemin denendiği, ağır baskı ve terörün propaganda bombardımanı ile bütünlüğü, kısaca nasıl olduğunu bizzat de pek iyi bildiğimiz bu "anaya oylamasının" sonuçları hiçbir zaman açıklığa kavuşmadı. Cuntanın "% 67 kabul" şeklindeki açıklaması

dahi faşist terörün halka boyun eğdiremediğini gösteriyordu. Faşist rejim ve anayasası, darbe öncesinin bütün partilerini karşısına almıştı artık. 1973'ten sonra sol partilere, özellikle de Halk Birliği'ni oluşturan partilere yönelik saldırı ve katliamlar karşısında sessiz kalanlar, "Marksist diktatörlük"ten kurtarılmayı

sına yardım ettiler "vatan"ın siyaset sahanesinde kendilerine de yer olmadığım çok geçmeden gördüler. Temmuz 1977'de bütün partilerin yasaklandığı açıklandı.

Ne ki Şili'yi kana bulayan faşist terörün toplumsal muhalefeti yıldıramadığı, siyasi ve sendikal örgütlenme girişimlerinin engellenmeyeceği açık secik görüldü. Siyasi arenada yasaklı hemen tüm partiler, örgütü faaliyetlerini sürdürürken, gençlik, kadın ve insan hakları örgütlenmeleri oluşuyordu. Sendikal hareketi ise daha 1977'den başlayarak örgütlenme ve rejime karşı koyma girişimleri başlamıştı. Atılan adımlar kuşkusuz uzun ve yorucu çabalı gerektiriyordu, birlik ve birlikte yolunda binbir engeli aşmak durumundaydı. 1982 grev ve direnişlerin yoğunlaşlığı bir yıl oldu. 1983 Mayıs ise ülke içinde gerçekleştirilen otuz kadar protesto gününün başlangıcıydı. Yine 1983, Pinochet diktatörlüğine karşı siyasi muhalefetin belli başlı odaklarını ortaya çıkardı. Bir yanında Hristiyan Demokratların ağırlığını duyurduğu, Sosyal Demokrat, Radikal ve sağ kanat Cumhuriyetçi partilerle eski Sosyalist Parti'nin bir bölümü ve Liberal Hareket'ten oluşan Demokratik İttifak (*Alianza Democrática*), diğer taraftan Şili KP, Genel Sekreter Clodomiro Almeyda öncülüğündeki Sosyalist Parti ve MIR'in oluşturduğu Demokratik Halk Hareketi (*Movimiento Democrático Popular*) şekillendi. MDP bir süre sonra yasaklandı-

sa da varlığım silen sürdürdü. Pinochet'e muhalif her iki bloğun Nisan 1986'da biraraya gelerek toplum güçlerinin en geniş birlikteliğini somutlayan *Asamblea Nacional de la Ciudad*'ı oluşturuları ve ardından Mayıs 1986'da asgari demokratik talepleri içeren ortak bir bildirgenin (*Demandas de Chile*) açıklanmasıyla muhalefet eylemleri güçlü bir ivme kazandı. 2-3 Temmuz 1986'daki ülke çapındaki genel grev bunun açık bir göstergesiydi. Ne ki muhalefetin "sokaga dökülmesi" gerek Pinochet'i, gerekse Hristiyan Demokratlar başta olmak üzere "itidalî" politikalıları hayli tedirgin etti. Cunta bazı siyasi partilere kurulma izni verileceğini açıklarken, sağ ve merkez partilerden sokaclarım, özellikle de komünistlerin "siddet yanlısı" oldukları eleştirisi sıkça duyuluyordu. Oysa kadınlar, Şillililer'in karşı karşıya kaldığı seçim, Luis Corvalan'ın deyişyle, "siddete dayalı yöntemleri mi, yoksa barışçı yöntemleri mi kullanmak değil, zorbalığa karşı savaşıp savasmamak"ta düğümleniyordu. Solu, özellikle de komünistleri tecrit etme girişimlerine rağmen, bunun mümkün olmadığı geçtiğimiz yılın toplumsal hareketliliği içerisinde bir kere daha görüldü. Bu arada Sosyalist Parti Genel Sekreteri, Halk Birliği iktidarıının devlet başkan yardımcısı ve dışişleri bakanı Clodomiro Almeyda'nın Mart 1987'de onu yıllık sürgünden sonra ülkeye dönüşünün ardından sol güçlerin örgütlenmesinde



▲ Sevgili Dona Tancha. Allende'nin Şili'de çok sevilen karısı Hortensia, yıllar sonra yurduna döndü.

Cunta İçindeki suç ortaklarından, plebisitte kendisine destek veren kimi aşırı sağcı-faşızan küçük partilere kadar, Pinochet'i plebisit yenilgisi karşısında yalnız bırakanların sayısı artıyor.

AYIN KONUSU ŞİLİ

21

yeni bir adım gündeme geldi. Almeyda başkanlığında Sosyalist parti, KP ve diğer beş sol parti Birleşik Sol (*Izquierda Unida*) ittifakı oluşturdu. Plebisit öncesinde Hristiyan Demokratlardan Birleşik Sol partilerin bazılarına uzanan bir yelpazeyi kucaklayan örgütü "Hayır" kampanyası sürdürülürken, Hristiyan Demokratların aynı zamanda, beş merkez parti ile plebisit sonrası bir "hükümet alternatif'i" şekillendirme çabasında olduğu izlendi. Bu çabaların arasında tüm ülkeyi saran hoşnutsuzluğu arkasına almak, kitlesel patlamaları önlemek ve solu gelecekteki siyaset sahnesinde mümkün olduğunda etkisiz kilmak düşüncesi olduğu açık. Bu koşullarda "hayır"ların homojen olmadığı, plebisit sonucuya ilgili beklenenlerin hayli farklılık gösterdiği kuşkusuz. Yine de "hayır"ın önemli siyasi sonuçları getirebilecek önemli bir ilk adım olduğu da şimdiden görülmektedir.

Bahar mutlaka gelecektir

Plebisit'in içyzü oylama öncesi halkın Pinochet'e atfen şu esprili ifade edi-

liyordu: "Si derseniz kalırım, no derseniz gitmeyeceğim". Ama sonuç "yazı da, tura da benim" e pek uymadı. % 43 olarak açıklanan "Evet"e karşılık, % 54,7'lik "Hayır" yenilgisini ilk kabullenmiş cuntacı şeşlerden havacı general Matthei oldu. Matthei "% 12'nin büyük bir fark olduğunu, bayrağı artık sivilin taşıması gerektiğini" söyleyordu. Matthei'nin % 12'nin bütünlüğünü idrak eder göründüğü kuşkusuz hüsünüyetinden değil, sokaktan geliyordu. Şili sokakları demokrasinin nereden geçtiğini ve geçeceğini bir kere daha gösteriyordu. Plebisit sonrası toplumsal muhalefet güçlerini bekleyen çetin gelişmeler açısından da sokağın belirleyiciliğinin altını tekrar çiziyordu. Birleşik Sol'un, sendikalardan, kadın, gençlik, insan hakları örgütlerinin, bir bütün olarak Şili'liler'in kitlesel muhalefetiyle plebisitin asıl sonucusunu belirleyen. Kitlesel muhalefetin örgütüyle eylemlerinin bu ilk sonuc gibi diğer admılların sonucunu da etkileyeceği muhakkak.

Plebisit öncesi "sivil"leşen, propaganda filmlerinde çocukların konurduğu içgüdü opucerlerle, home-computer başında sözde iş-

le meşgul "aramızdan biri" edasıyla beliren Pinochet, oylama sonucu belli olur olmaz, asla rütu etti. Bembeyaz üniforması ile yaptığı televizyon konuşmasında "anayasa gereği"ni yerine getireceğini açıkladı. Anayasasına göre Pinochet Mart 1990'a kadar işbaşında kalacak. Bu tarihten üç ay önce Arap 1989'da başkanlık seçimleri ve parlamento seçimlerinin yapılması gerekiyor. Şu sırada Şili'de tartışan konuların başında Pinochet'in aday olup olmayacağı ve bu anayasa ile seçimlere gitmenin doğru olup olmadığı gelmektedir. Muhalifet, anayasa hukümünün açık olduğunu ve Pinochet'in aday olamayacağını belirtiyor. Pinochet yanında -ki bunlar faşist Patria y Libertad hareketinden, faşizmin ülke ekonomisini yıkma sürükleme pahasi na geleneklerde kesimlere, yaratılan fırsatçılık-is bitiricilik ortamının geliştirdiği asalaşılıkla dek uzanıyor- anayasa hukümünün değiştirilerek üstüste ikinci kez seçilebilme şansının verilmesini istiyorlar. Bu arada Mart 1990'dan önce başkanlığından ayrıldığı takdirde yeniden aday olabileceğini de söyleyenler var. Kisaca siyasi ortam elverdiği takdirde, anayasa ya da yasa engeli zaten aşılabilir, anayasa "bir defa lâk ihlâl edilmiş" olur. Ne ki siyasi ortam Pinochet'in en azından şimdilik adaylık konusunda açıklama yapmasını engelliyor. Cunta içindeki suç ortaklarından, plebisitte kendisine destek veren kimi aşırı sağcı-faşizan kılıçlı partilere, Pinochet'i plebisit yenilgisini karşısında yalnız bırakınanlarının sayısı artıyor.

Pinochet aday olsa da olmasa da muhalefetin önünde anayasa engeli var. Anayasaya göre Pinochet ve cuntanın diğer şefleri 1990'dan sonra daha dört yıl ordunun başında bulunacaktır. Bu arada hayat boyu senatörlük de söz konusu. Ayrıca cuntaların yer aldığı Milli Güvenlik Konseyi kurumu ulkenin siyasi hayatında söz sahibi olmaya devam edecek. Yani Pinochet şeşen gitse dahi, ordu nun gözetimi ve stüngüsü altında bir "demokrasi" söz konusu olacak. Bu yüzden de anayasamın özellikle parlamento ve yürütme üzerindeki asker vesayetine, Marksistlerin tümüyle siyaset dışı tutulmalarına ilişkin hükümleri başta olmak üzere değiştirilmesi, muhalefetin başta gelen talepleri arasında. Birleşik Sol, cuntanın iktidarı bir an önce bırakmasını, en erken sürede geçici hükümet kurularak serbest seçimlere gidilmesini istiyor. Hristiyan Demokratlar ise sol ile ittifak halinde ya da birlikte hareket etmekten çok, askerlerle diyalog yoluyla süreci kısaltmaktan yana. Ne ki askerlerin böyle bir diyaloga hiç deşileş su anda yanaşmadıkları görülmektedir. Pinochet de ilk açıklamalarında devir suresini kısaltmayı kesiş bir dile reddetmemiştir.

Plebisit sonucunun diktatörlük için ağır bir yenilgi, ama bir ilk adım olduğu açıkça görülmektedir. Sol muhalefetin "No, hasta vencer" (Yenene kadar hayır) sloganı da buna işaret ediyor. Sonrası da gelecek: "Baharın gelmesini engelleyemeyecekler" dememiş miydi Neruda?

Sol muhalefetin "No, hasta vencer" (yenene kadar hayır) sloganı plebisit sonucunun diktatörlük için ağır bir yenilgi olduğunu işaret ediyor.



▲ Sokakların zaferi. Şili halkın tüm baskınlara rağmen gösteri yapması Pinochet'i tedirgin ediyor.

PINOCHET'E HAYIR, YA EVET'LER?

Bir kanlı zalm yüzde 45 destek bulabiliyorsa bunda ders alınacak yön yok mu?

Sili'nin geriye doğru yüz yıllık bir demokrasi geçmişi var. Güney Amerika'nın demokrasile en çok hazırlınlık olmuş ülkesi. Demokrasisi yüz yıl kesintiye uğramamış, tıpkı tıpkı islemiş... Üstelik demokrasının sağı da var olduğu da... Yani Şili demokrasisi kimi ülkelerdeki gibi uydurmasyon, göstermelik bir demokrasi değil. Güçlü sendikalar örgütü bir işçi sınıfı, siyasi partiler yelpazesinde yerlerini almış belirli bir tabanları ve oy güçleri olan en sağdan en sola kadar yayılmış partileriyle çoğuluk bir demokrasi geleneği, basın özgürlüğü, anayasal güvenceler.

İşte bu ülkede 1970 yılında yapılan bir seçimde Marksist bir parti lideri, Allende, devlet başkanı seçildi. 1971'de yapılan yerel seçimlerde de Allende'nin önderliğindeki United Popular ortaklılığı oy oranının yüzde 49'a kadar çıkarmayı başardı. 1973 yılı Mart ayı seçimlerinde ise Allende yüzde 44 oranında oy aldı.

Yani sözün kması o ki, Şili'de demokratik sosyalizm gelişiyordu. 1971'den başlayarak ülkede geniş ölçüde uluslararasılere gidildi. Yabancı ortaklıklar içindeki bakır madenleri halka mal edildi.

Ne var ki, seçimlerle iktidara gelen Marksist sol, içerde kimi aşıri sağ çevreleri ve özellikle dış sımürü çevreleri çok rahatsız etti. Millileştirmeden en çok zarar göreceklere Uluslararası Telefon ve Telgraf Şirketi (ITT), Güney Amerika'da Küba'dan sonra Şili'de de denetimi elinden kaçırmakta olduğunu gören ABD emperyalizminin karanlık gücü CIA, bir takım tertipleme girişmeye başladılar. Ülkenin en büyük satılık gazetesi ITT destekli Mercurio, Allende yönetimine karşı kışkırtıcı yazımlara girişti. CIA, ülke içinde bir askeri darbe tezgahlayacak general avcılığı çıktı. Hemen 1970 seçimleri sonrasında Allende'nin yakın dostu Şili Genelkurmay Başkanı Schneider esraren giz bir cinayetin kurbanı oldu. Ardından cinayetler, terör olayları birbirini izlemeye başladı. Riberte Viatux adlı bir emekli general genelkurmay başkanının öldürülmesiyle ilişkisi olduğu gerekçesiyle tutuklandı, ardından 1972'de General Canales bir darbe girişimine kalktı ama bertaraf edildi. Hemen ardından ABD'nin Hava Kuvvetleri Komutanı General Ryan gelip Şili generallerle bir toplantı düzenledi. Sonra da olaylar başladı. Kamyon-

cular greve gitti, ardından dükkan sahiplerinin kepenklerini kapatması geldi, kadınlar sokakta dokulu ve boş tencerceler gösteriler yaptılar. Enflasyon yüzde yüzlerce varan bir tırmanış gösterdi. Kithk, kuyruklar, yokluklar baş gösterdi. Terör iyice tırmandı...

Allende olayları önleyebilmek için dört generalin de bulunduğu yeni bir hükümet kurdu ama ordu içindeki cuntalar ortalığın karışmasından yanadılar. Sonunda beklenen oldu. 1973 yılı Eylülünün 11'inci günü General Pinochet darbe yaptı. Tanklarıyla başkanlık sarayı bastı, Allende'ye teslim olmasını önerdi. Allende şapkasını alıp gidecek türden bir politika madrabazı değildi, elinde silah doldurdu ve öldürülündü...

Sonra başka öldürmeler, tutuklamalar, sürügünlükler, hapisler, işkenceler ve demokrasının kesintiye uğraması... Buna karşılık şıp diye kesilen anası ve terör, uluslararasılmış bakır madenlerinin eski işleticilerine geri verilmesi ve ülkenin yabancı sömürgeye bir kez daha açılması...

Ama iş bu kadarla da kalmadı. Ağır borçlanmalar bahasına da olsa ülkede görece bir kalkınma da yaşandı. IMF reçeteleri acımasızca uygulandı, enflasyon düşürüldü. Yollar, barajlar, köprüler, okullar, fabrikalar, lüks oteller, gökdelenler dikildi, vitrinler doldu... Arada yoksul daha yoksullaştı, sümürü çarkı daha acımasız işledi, ulusal değerler tala-na uğradı ama ne gam? Ülke bir anlamda da kalkınıyor ve gelişiyordu... Şili'de, tam onbeş yıldır bu düzen sürüyor...

Bu düzeni bir geçiş dönemi, bir ara dönem diye önemsemeyebilirsiniz. Ama kazın ayağı pek böyle değil. Geçenlerde Şili'de bir halkoylaması yapıldı. halkın yüzde 55'i halkoylamasında Pinochet düzenine "hayır" dedi. Muhalifeteki 16 parti Pinochet karşıtı bir birlik oluşturular ve Pinochet ancak yüzde 45 oranında destek bulabildi. Ne var ki Şili'de yürürlükteki anayasaya göre Pinochet'in iktidardan hemen gitmesi söz konusu değil. Halkoylaması'ndan sonra daha iki yıl Şili'yi yönetmeyi sürdürecek de ondan sonra yeni başkan seçimi yapılacak. Şimdi muhalifet, bu yüzde 45 karşısındaki 55'lik çoğunlukla anayasının değiştirilmesi, Pinochet'in gitmesi için çaba gösteriyor. Onbeş yıldır Pinochet'e katılananlara, önumzdeki iki yıl çok uzun bir süre gibi geliyor.

Vetmiş yaşamı aşmış Pinochet iki yıl daha yaşar mı yaşamaz mı, yaşarsa yaşatırlar mı yoksa devirir mi, başka gelişmeler mi olur, yeni darbeler mi ortaya çıkar? Tüm bunları

kestirmek zor. Zaten bizim üstünde durmak istediğimiz de bunılar değil.

Üstünde durulması gereken şey, Pinochet'in halkoylamasında aldığı yüzde 45 oranındaki "evet" oyları. Yüzde 45 oy, işin gerçekine bakarsanız hiç de azimsanacak, görülmüşden gelecek bir oy degildir. Önemli olan bu gerçeki gözden kaçırılmamak...

Onbeş yıllık baskı, yıldızkır, dökülen kanların yerde kalması, hesap sorulamaması bir yana, bir siyasal iktidar hâlâ yüzde 45 oy alabiliyorsa, bu işin içinde bir iş var demektir.

Acaba halkoylamasında baskı mı yapıldı? Halk yıldızkır da oylamada korkudan mı evet dedi. Yazılıp çizilenleri inceden inceye ve dikkatle okuduk. Görebildiğimiz kadaryla hayırcular üzerinde bir baskı, bir yıldıza falan söz konusu değildi. Olabildiğince dürüst bir halk oylaması olmuştu ve Pinochet de halkoylamasındaki yenilgisini kabulleniyordu.

Bunlar öğrenilip bilinince Pinochet'e yüzde 45 oranında evet denmesinin önemi daha da artıyor. Yüzde 55 elbette ki yüzde 45'den büyük... Bir halkoylaması değil de bir seçim olsaydı, Pinochet seçimi kaybetmiş olacaktı. Ama bu seçim değil...

Şili'deki bu sonuçlar bir şeyi gösteriyor: İllerde serbest bir seçim yapılması, şimdilerde güç birliği içinde gibi gözüken 16 muhalif parti arasında çatallar çakabilir ve Pinochet'in destekleyeceği bir parti pekala iktidara gelebilir. Yani Pinochet'in yanında öyle yabana atılacak, görülmüşden gelinecek kadar bir azimlik değildir.

Peki bu nasıl oluyor?

İşte bütün düşüm burada. Şili halkı özgürlük istemiyor mu? Demokrasi istemiyor mu? Kendi çıkarlarının koruyucularının iktidara gelmesini istemiyor mu? Sonuçlara bakılırsa istiyor. Yüzde 55 bu iktidar değişsin diyor. Bunda görüş birliği var. Ama iş, kim iktidar olsun sorusuna geldiğinde bu görüş birliğinin sonuna kadar sureceğini beklemek biraz hayal. Yüzde doksan dokuz ihtimalle şimdiki muhalif ortaklığını iş bu soruya geldiğinde bozulacaktır. Bozuldu mu da Pinochet ya da başka Pinochet'ler iktidar koltوغuna kurulup oturacaktır.

Yüz kısır yıllık demokrasi deneyimi olan, demokrasiyi bir yaşam biçimini olarak benimsenmiş bir ülke halkı bile bir noktada nerdeyse yarı yarıya Pinochet gibi bir yöneticiye arka çıkacak duruma geliyor. Gelebiliyor. Bu durumdan çıkarılması gereken bazı dersler olmalı sanıyoruz.

Şili deneyimi bütün demokratlar için bir takım dersler getiriyor. Pinochet gitmesi kolay. Bir diktatörü kötülük, yüzütün karasını ortaya dökmek de kolay. Am arkasındaki yüzde 45 oyu ne yapacaksınız? Oyun kurallarıyla oynandığı zaman da bir kişi zaman tek başına iktidar olabiliyorsa, blesine bir destek bulabiliyorsa ve geniş halığınlar kendisini destekleyebiliyorsa bula bir ders alınacak yön yok mudur?

Şili halkın yüzde 45'i Pinochet'inin "evet" dedi? Bu soruya yanıt bulmadırımyız. Bu bulunmadıkça, söylenecek söz havada ve askıda kalmaya mahkûm.



◀ Allende'nin son günü.
Tarih 11 Eylül
1973-Santiago. Kimin
cektiği belli değil ama
tarihin en önemli
fotoğraflarından biri.

BAŞKAN BABA'NIN KİŞİ

"...ama hayat tependen tırnağa aşktı generalim..."

Görögünüz fotoğraf, Allende'nin ölümünden birkaç dakika önce çekilmiş. Adı: "Allende'nin Son Günü." Tarih, 11 Eylül 1973 - Santiago ama kimin çektiği belli değil. New York Times'da yayımlandıktan sonra "World Press Photos Holland" vakfıca yıldım fotoğrafları seçilmiş.

Bir kişiliği kavramakta fotoğrafların büyük yardımı dokunduguına inanınlardanam. Tuhaf ki biraz sonra öldürülerek adamın kim olduğunu bilmiyoruz; fotoğraftan ipuçları çıkarmaya çalışalım. Özenle giyinerek, kasketini giyerek, -kara mizah gibi ama ecketinin düşmesini bile ilikleyerek başına gelecek şeye hazırlanmış zarif bir adamla karşı karşıyayız. Zarifçe katlanmış mendilli üst cebinden gürünüyor. Ama üstüne doğru gelen katillerine sakinmadan dikkî gözleri ve atak başı ile elleri arasında bir bağlantı yok. Sağ eli, tabanca tutmaya alışık olmayan birinin eli. Bir baston, bir semsiye sapı tutuyor sanki. Sol el, sahibinin gergin bir beklemeye içinde olduğunu gösteriyor. (*Othello*'nun Desdemona'yı öldürmeden önce kendini o törene hazırlaması geliyor akla.) Tabanca, pek bir iş yaratıcı değil o törende, o anda vazgeçilmez görüldüğü için ele alınmış. Demek saldırgan biri değil bu adam, yalnızca savunudan kaçınan biri. Arkasında duran insanların çaresizlikleri de elliinden okunabilir. Bu arada "lütfen gitmesi" buyrulduğu halde yerinde kalan

koruma polisinin yüzüne bir göz atmış. Beklediği ihanetle yüzleşen bir insanın alay ve tiksintiyle karışık cesurluğu var yüzünde. Yerinden kırıdamayacak belli.

Ama bizler bu adam hakkında daha çok şey bilmiyoruz. Son konuşmasında halkına nasıl seslendığını okuduk.

"Size seslenmek için bir kez daha elimle fırsat geçeceğimi sanmıyorum. Aci konuşmaya çağım ama sözlerimin Şili askeri olarak ant içenlere, bu andı tutmadıkları için ahlaksal bir ceza olmasını dilerim. Askerlerin gücü var, bizi etip geçebilirler. Ama sosyal gelişmeye engel olamazlar. Tarih bizi imzalar ve halk kendî tarihini yazacakır."

Ülkemin insanları... bana gösterdiğiniz bağışıklık ve duyduğunuz güven için hepinizin teşekkür etmek isterim. Her zaman yanınızda olacağım, en azından anılarım yanınızda olacak.

Şili'ye ve onun geleceğine inanıyorum. Bizden sonrakiler bu karanlık ve acı günü yememesini bileycektir. Sizler, çok geçmeden özgür insanları, daha yeterli bir toplum kurmak içîn yürüyeceği yolları açacağına inanın!

Yasasin Şili!"

Generalerin ülkesinden sağ olarak kaçma önerisini reddeden bir başkan bu adam. Adı da Salvador Allende. Onu neden etli canlı erkek kişiliğiyle kendi sesi, özenle seçtiği sözlerle tanımaya ve tanımlamaya çalışmamın bence önemli bir nedeni var: insanları bir

"ruh" haline getirme adına kişiliklerini soyutlama tutkusuna duydugumu tepki. Bu tür soyutlamalar, son yıllarda edebiyatta da siyasada da çok rastladığımız bir eğilim. Daha doğru bir deyişle, soyutlama ile genellemeye arasındaki uçurumdan korkmayanların gözüpeçce kullandıkları bir yordam. (Oysa düşünce alanında soyutlama yapabilece yetisi ne kadar değerliyse, yaşamış bir kişiliği soyutlama çabası o kadar degersiz, boşuna.) Üstelik tehlikeli de. İkinci Dünya Savaşı'nı konu alan filmlerde bu çabamın en gülünç örneklerini görüyoruz: savaşın sözümona "öbür yüzü"నü göstermeye adamış bu filmlerde, boyuna "ashında iyi yürekli ama sorunlu" Nazi subayı işlenirdi, neden sorunlu oldukları açıklanarak suçları bir anlamda bağıtlıtırdı. Eee ne de olsa onlar da insandılar, zaafıları vardı. Sanatın ve edebiyatın ille de ayırtiplere eğilmesi gerektiği görüşünü savunurlar, başlangıçta belki haklıyken, sonuça, filmlerine toplam olarak bakıldığından "zavalı, ne yaptığı bilmeyen Nazi subayı"yla dolu -gerçekten tılli, saygın oyuncular oynuyordu bu rolleri, *Genç Arslanlar*daki Marlon Brando gibi çarpık ürünlere yaratıcılığı üşlemnmiş oluyorlardı. Casus filmlerinde de durum farklıydı. Tecimsel açıdan, FBI ajanının ince ve yakışıklı, KGB ajanının barbar, cirkin ve gışman olması ideolojisi hâlâ değişmedi. Bu tür bir yaklaşımın altında da aynı eğitim yattırıyor: Önce ayırtıcı özellikleri ►►

ŞİLİ 1970-73

Allende başkanlığında Halk Birliği'nin zaferiyle Şili tarihinde ilk kez dört tane işçinin de yer aldığı, dört bakanı sosyalist, üçü komünist, üçü radikal partiden bir hükümet kurulmuştu.

bulacaksın, sonra onlardan bir genellemeye gideceksin! Bence bir tek Allende var, bir tek Pinochet var. O yüzden de "Allende olmayağım!" diye tutturun siyasetçilere gülüp geçiriyorum. Onlara en iyi yanını Allende ken-di sesiyle veriyor zaten:

"İstifa etmeyeceğim. Bütün ulusun önlündede silahlı kuvvetler mensupları olarak vermiş oldukları sözde durmayan ve yükümlülüklerini reddeden askerlerin, bu akıl almaz davranışlarını şiddetle kimiyorum. Bilmeli ki, Şili'yi savunma kararından asla vazgeçmeyeceğim."

Haksız bir davranışta ve sadece kaba kuvvetle dayanarak hareket edenlere karşı tarihe gelecek bir örnek olması için (altını ben çizdim, T.U.) her yola başvurarak, yaşamum pahasına bile olsa direneceğim."

Bu konuşmaları Çağdaş Liderler Ansiklopedisi'nden aldım. Allende'yi, yiğit, gözüük, sözünün eri, kendince ölmeyi bilen bir başkan imajına ve ruhuna sokmak o kadar önemlisidir ki anlaşılan, yorumcu, "Şans, Allende'ye güldemi!" gibi bir türme kullanmış. Oysa iki konuşmayı ardarda okuyunca Allende'nin metafizik bir şans ögesine ta baştan bel bağlamadığı, kendi serüveninde tek ve acılı bir serüven öngördüğü anlaşıyor. (Ruh'a bakmaktan Adam'ı görememeden bir örneği daha. Bir zamanlar duyarlıarda okuduğum "Mehmetler Ölmez" vb. sloganlarını anımsıyorum. Bize o gün hangi Mehmet'in olduğunu merak ettirmekten öte bir işlevleri yoktu.)

Bugün Pinochet'in asker üniforması giyip sanlı yenilgisini sürdürmeye çalışması aslında Allende'nin zaferi değil midir? Neruda'dan sonra bu zaferi en doğru değerlendirenlerin başında García Marquez geliyor. Edebiyatça soyutlamalara nasıl gitibileceğini de öرنekliyor bir bakıma: bir tipi genelliyor, bir bekleniyi somutuyor **Baskan Babamızın Sonbaharı'nın bitiminde:**

"...ama hayat tepeden turşa aşktı generalim, siz bir tren penceresinden bakan hizlaklı, silik bir görüntüydünüz

yalnızca, suskun dudakların titreyisi gibi bir şeydiniz, kim olluğu, ne olduğu bilinmedi, yazgından yoksun bir ihtiyarın kadife eldiveninin sallanışıydınız, kimbilir belki de bizim düşlerimizin ürünü bir görüntüydünüz, hayatın asıl yüzünü bilmeyen gülunc bir zorba (...) çünkü bizler kim olduğumuzu biliyorduk; oysa o hiç bileymedi, ölmərin kamçıyla kökründen bıçılmış ihtiyar bir olu olarak kaldı usulca sızlayan hayatı, sonbaharında, son donmuş yaprakların karanlık hıristlerinde unutulmuş gerçekine, silaya ucuysordu, ölmənin çürümüş cüppesinden duyduğu korkuya sıkı sıkı tutunarak, ölüm haberini alıp sokaklara fırlayan, neşeli türküler çığırın kalabalıkların gürültülerine yabancı kurtuluş eziplerine, şenlik fışıklarına, zafer çanlarına yabancı, kutslu haber bütün dünyaya bildiriliyordu; sonsuzun bitmeyen süresi dolmuştu artık."

Allende ile Marquez'in ölürcen ve yazarken bekledikleri tek mucize, bu mucizeye sonuna kadar inanma, yılın ligi düşmeye direncini gösterenlerin sayısının zamanla bilimsel olarak artmasıydı.

sure içinde 200.000 işsizce iş alanları açılıyor. İşçi gelirleri yüzde 20 artış gösteriyor. 1970'de 34,9 olan enflasyon hızı, bir yıl sonra, 1971 Nisan'ı da ek yüzde 6,6'ya indirilebiliyor. Yoksul kesimlerde oturanlar ilk kez sigar eti, giysi, ve da ev eşyası satın alabiliyorlar. Kiralar donduruluyor. Yersiz, yurtsuz insanlar ve köylüler için 1971'de 80.000 konutun yapımına girişiliyor. İşsizler ve işçiler için ilâc ve doktor muayenesi, diş bakımı, ilk yardım gibi hizmetler parasız hale getiriliyor. Orta sınıflar da içinde olmak üzere bütün caşsan halkın sosyal sigortaya alınması sağlanacak önlemler gerçekleştiriliyor. Ülke nüfusunun yüzde 90'ı yararlanıyor bundan. Yaşı, kimsesiz vatandaşlar da katılıyor hesaba. Yaşı ve malî emeklilerin maaşlarında yüzde 78,5 oranında yükselme görülmüyor. Bütün burların ötesinde, Halk Birliği'nin programının ana maddeleri olan, ülke ekonomisini yöneten yerli yabancı büyük özel şirketlerin devletleştirilmesi hamlesi girişiliyor. Bir bakır ülkesi olarak bilinen Şili'nin bu servetini uzun yıllar tekeline alıp sömürmüs olan bütün Amerikan bakır madenleri devletleştiriliyor. Bu nüfus, ABD Telefon ve Telgraf Holdingi ITT'nin Şili'deki kolu, kömür ve kükürd madenleri, bütün tekstil ve cimento fabrikaları ve ABD'ye ait patlayıcı madde fabrikasının devletleştirilmesi izliyor. Bunların sonucu, her alanda genel bir üretim artışı ortaya çıkmaya başlıyor. Örneğin, bakır üretimi 1971 yılında 40.000 tondan 730.000 tona yükseliyor.

Daha da, özel bankalar devletleştiriliyor,



▲ "Milletten" eliği yetkiyle. 11 Eylül 1973 - Pinochet ve generaleri.

AYIN KONUSU ŞİLİ

25

büyük çiftliklerin toprakları köylülerde dağılıyor, gerçekleştirilen parasız öğrenim sayesinde okur-yazar sayısında sürekli bir artış ortaya çıkıyor.

Halk Birliği'ni oluşturan partilerden Şili Sosyalist Partisi'nin sekreteri Belando Calderon söyleydi Nisan 1971'de: "Hükümet ya da Halk Birliği'nin aldığı her önlem, Şili halkın büyük düşmanları emperyalizm, tekeller, bankalar ve büyük toprak mülkiyetine karşı girişilen umansız savaş ile ilgiliidir."

Ne var ki, Halk Birliği düşmanlarını bu şekilde belirlemiştir ve onlara karşı umansız bir mücadele yürütürken, bu düşmanlar da bir yandan çıkarlarının sarılmasıyla verdiği huzursuzluk ve öfkeyle, bu gidişatı durdurmanın yollarını arıyor ve örneğin, ABD'nin Şili'ye karşı giriştiği ekonomik abluka türünden önlemler almağa çalışıyordu.

Beri yanda Şili'nin yanında olanlar da vardı. Batı Avrupa'daki anti-emperyalist güçler, Peru, Zambiya, Zaire gibi bakır ihracat eden ülkeler, Finlandiya İsviçre gibi sosyal demokrat İskandinav devletleri... Ve sosyalist devletler...

Ama bununla beraber, Şili'de Halk Birliği'ne karşı oldukça sesi duyulur bir direnç de yok değildi. Unutmadık gereki ki, Halk Birliği'ne karşı olan güçlerin parlamentoda, yanı siyaset alanında temsilcileri vardı. Dolayısıyla, Halk Birliği onlara karşı ne denli geniş ve etkin önlemler alırsa alısin, onların yine de simfsal nitelikleri olduğu gibi korunuyordu. Üstelik, Allende'nin toplam oyların yüzde 36,30'unu aldığı 1970 seçiminde, bu karışık güçlerin adayı durumunda olan sağcı Alessandro de yüzde 34,98 gibi yüksek bir rakam tutturabilmişti. Bu bakımdan, Halk Birliği'ne karşına aldığı güçler o günkü iç ve dış siyasi koşullarda hiç de böyle kolay pes diyecek güçler degildi.

Ve emperyalizm, cinayetler mizansenini hazırlıyordu. Bu mizansen, Amerikan tekelleri, ITT ile Kennecott'un bürolarında CIA merkezinde, Şili tekeli burjuvazisi ve partilerinin büro odalarında, ihanet eden askerlerin karargâhında gizlice hazırlanıyordu. Plan şuydu: Adım adım karışık yaratmak ve böylece askeri darbeye yol açmak üzere kaba kuvveti işin içine katmak. Yöntemleri ise: Devlet kuruluşunun ve yasama gücünün sistematik bir şekilde felce uğratılması; sanayi alanında sabotajlar, boykotlar, grevler örgütlenmek; suikastlar, tedbir olayları düzenlemek; ordu içindeki güçleri anayasal hükümete karşı birbirine düşürmek, bütün asırı sağcı ve profaşist elemanları canlandırmak, yüksek rütbeli subayları rüşvetle elde etmektı.

Ve bütün hazırlıkların sonunda, ülke çapında sağcılar tarafından başlatılan grevler, çırkanan karışıklıklar, parlamentoda yaratılan engellemeler sonucu 11 Eylül 1973 günü gelip çatıyor... Ve emperyalizmin başkukla olarak seçmiş olduğu satılmış general Pinochet ve onun cellatlar ordusu, Santiago'daki başkanlık sarayı "La Moneda" üzerinde yürüyüp, tank, top, piyade ve uçak desteği altında, sarayın içinde sarayı ve Halk Birliği hükümetini savunmakta olan Başkan Allende ve kirk arkadaşının üzerine çullanıyor. Başkan Allende radyodan Şili halkına son kez sesleniyor. Saatlerce süren çarpışmadan sonra Allende öldürülüyor, arkadaşları ise ya ölü, ya yaralı

olarak faşist katillerin eline geçiyor...

Ama bunun ötesinde bundan sonra, asıl eylem, gaspedilen, Şili halkın özgürüğünü, bağımsızlığı oluyor. Ve o günden sonra başlıyor Şili'nin Nazi Almanyasına benzetilme harekâtı. Başta komünist ve sosyalist parti üyeleri olmak üzere, Halk Birliği'ni desteklemiş ne kadar insan varsa hepsi yakalamıyor, dövülyor, aklı almaz işkencelerden geçiriliyor, asılarak ya da kurşuna dizilerek öldürülüyor. Bu vahşet olaylarının sahneendiği en ünlu yerlerden biri, başkent Santiago'daki Ulusal Stadyum'dur. Bu stadyumda dökülen insan kanının, bu stadyumun göklerini kaplayan insan svazlarının haddi hesabı yoktur.

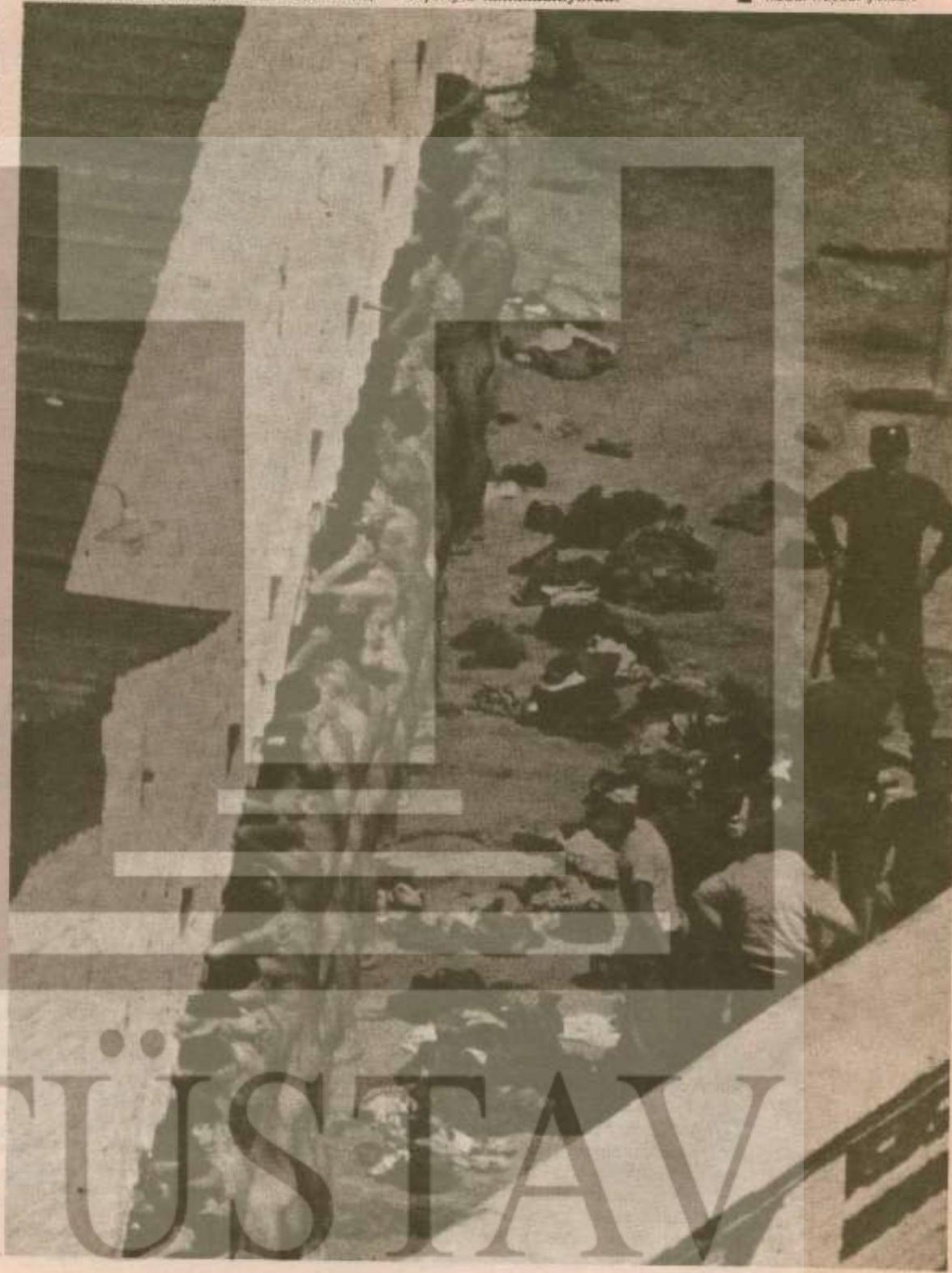
Bir yanda bu korkunç insan avı sürükerken,

bir yanda da emperyalist tekeller eski günleri geri getirmenin kudurganlığı içinde yeniden çullanıyorlardı Şili'nin üstüne... Ve Şili ulkesi, Şili halkı üç yıl boyunca ne gördü, ne yarattıysa birkaç ay içinde hepsini yitiriyor, yeniden geçmişin karanlığına gömülmüyordu.

Ve Şili'nin Özgürüğünü clinden alan katil Pinochet ve ortakları, ne yapıyorsa "milletten aldığıları yetkiye dayanarak" yaptıklarını söylüyorlardı radyolarda, televizyonlarda, gazetelerde... Evet, milletten aldığıları yetkiye dayanarak milletin kanını emiyorlardı!..

Ve böylelikle, büyük çapta ITT tekelinin itmesiyle CIA'nın hazırladığı "Centaur Planı" (Santor Planı) ya da "Şili Harekâti" başarıyla tamamlanıyordu. ■

▼ *Ulusal Stadyum, Santiago. Pinochet'in bu stada döktüğü kanının haddi hesabı yoktur.*



ÜSTFAY

Yeni bir aydınlanma çağına şiddetle ihtiyacımız var

"İSTİM" ARKADAN GELMEZ

*Türkiye'de kültürel yozlaşmanın baş nedeni kalkınmayı 'maddi kalkınma',
yani yol-baraj-fabrika inşaatı olarak gören, kötü anlamda 'mühendisçe' yaklaşımıdır.*

Türkiye'nin bugün en önemli sorunu nedir? Enflasyon mu? 12 Eylül öncesi kargasının temelinde de yatan, aşırı nüfus artışı - çok hızlı kenteşme - mafyalama - devlet örgütünde soysuzlaşma süreci mi? Ağır sanayi - demiryolu - metroyu reddeden iktisat modeli mi? GAP projesinin gecikmesi midir? Askeri harcamaların aşırı yükseliği midir? Bunalımlar hepisi hiç şüphesiz önemli sorunlardır. Fakat en az bunlar kadar önemli bir sorumuz daha var ki, bu yazının konusunu oluşturmaktadır. O da kültürel yozlaşma, kültürel çoraklaşmadır. Türkiye ilerlemiyor mu? Hiç şüphe yok ki 'ilerliyor'. İlerleme insanlığından diğer canlılardan ayıran temel bir özellikleştir. İlerliyoruz, ama yavaşı mı, hızlı mı? Başka ülkelere göre nedir durumumuz? Biz ilerliyorsak fakat başkaları daha hızlı ilerliyorsa, sanırı Türkler'in büyük çoğunluğunu bu tatmin etmeyecektir. Çünkü zaman zaman kendimizi ölçüsüz derecede pohpholama huyumuz varsa da, Türkler'in çoğu en ileri ülkelerin adamaklı gerisinde olduğumuzu idrak etmektedir. Demek ki, Türkiye'nin ilerlemesi marifet değildir. Marifet, en hızlı ilerleyenler arasına girmektir. Bunun da yolu, en hızlı ilerlemeyi sağlayacak yöntem ve yolları bulmak, bunun için bilinçli ve akılı bir siyaset gerekmektedir.

Türkiye'de kültürel yozlaşmanın baş nedeni kalkınmayı tamamen veya çok büyük ölçüde 'maddi kalkınma', yani yol-baraj-fabrika inşaatı olarak gören, kötü anlamda 'mühendisçe' yaklaşımıdır. Bu yaklaşımca göre 'bunları yapmak, Türkiye'nin en önemli, hatta birincik sorumludur. Okul, hastane, insan hakları, sanat, bilim, kültür, laiklik gibi şeyler önemsiş, 'garnitür' kabiliinden şayelerdir. Buna, hikâyedeki "istim" gibi, arkadan da gelir. Onlardan mevcut olanlar, biraz da elâleme ayıpmasın diye, muhafaza edilir. Tabii mühendisleri toptan eleştirmek akıldan geçmez, fakat bu 'mühendisçe' yaklaşımı siyasete intisap edip 1950'den bu yana ülkenin yazısına egemen olmuş bazı mühendislerde görüyoruz.

Hatta bunların kalkınmaya geniş bir mühendislik açısından da değil de belki biraz uzmanlık alanlarıyla sınırlı bir perspektiften bakışıkları ileri sürülebilir. Bunalımlar makine mühendisi olmanın "en ağır" sanayı, inşaat mühendisi olmanın köprü ve baraj, elektrik mühendisinin telefon ve haberleşme üzerinde bîhassa dardukları söylenebilir. Fakat yine mühendisler haksızlık etmemek için birtelim, 1950-60 arasındaki siyaset önderlerinizin de, mühendis olmadıkları halde, maddi kalkınma modelini benimsedikleri gözde çarpmaktadır.

Sanırım bu durumdan yalnızca dar bir mühendislik anlayışının sorumluluğunu olduğunu söyleyemeyiz. Bu görüş açısından arkasında çok kez dinsel-tutucu bir yaklaşım da vardır. Buna göre Batı uygarlığının maddi ürünler - makine ve teknoloji - alımlımadır ama gerisi, dinimize ve gelinçliklerimize aykırı olduğu için alınmamalıdır. Lokomotif, nükleer santral gelmelidir, fakat kadın hakları gelmemelidir. Sanırım bu görüş sahiplerinin birçoğunu Japon hayranlığı da bundan kaynaklamıyor. Japon, evinde kimono giydiği, pîrîncî çubuklarla yemeğe devanı ettiği için geleneksel Japon toplumunun fazla değişmediği sanlıyor. Oysa bu çok yüzeysel ve yanlış bir yargıdır. Tersine, Japonya'nın Batıya açılmasının 'geleneksel' bir tutum olduğu belki ileri sürülebilir, zira Japonlar daha 17. yüzyılda Hollanda yoluyla gelen Avrupa bilimi - hem de en kuramsal düzeyde - çeviriler yaparak kendilerine maletmeye başlamışlardır.

Fakat bizim için sözümüz Japon modelinden çok daha tehlikeli bir model bütün ağırlığı ile fistülümze çökmiş bulunuyor. Bu da Suudi Arabistan modelidir. Suudi Arabistan'da Vahabîlik resmi mezhep durumundadır. Bu mezhebe göre, İslamiyet, Peygamber zamanındaki gibi uygulanmalıdır. Onun zamanında olmayan şeyler - tesbih, minare, müsiki gibi - tehlikeli bid'atıdır. İbadet eksiksiz yapılmamıştır. En küçük bir ihmâl kûfürdür, kâfirin ise "kamu heder ve malî helâldir". Onun için, örneğin, namaz vakti bütün dükkanlar zorunlu olarak kapanır ve herkes (yani erkekler) camiye gitmekle yükümlüdür. Bu ülke ancak iki konuda Şeriatten taviz verebilmistir: 60'lı yıllarda kôlelik yasağı edilmiş ve kızların eğitim görmesi (öğretmenler kadınlardır ya da erkekse, öğretmenin kör veya öğrencileri görmeden ders vermesi şartıyla) kabul edilmiştir. Biliñdiği üzere, Arabistan'ın hemen hepsi çöldür ve altında da dünyanın en zengin petrol yataklarından biri bulunmaktadır. Oluk oluk ülkeye akan petrol dolalar hanedanının ve adamlarının 'altın' Ca-

dillac'larına, uçaklarına, saraylarına, dünyam çöl olmayan bölgelerinde gayrimenkul, hisse senedi almak gibi yerlere harcadıktan sonra, yine büyük miktarda artar. Bu kalan paraların bir bölümünü çölde sebze yetiştirmek, deniz suyundan içme suyu elde etme tesisleri kurmak gibi teknolojisi ileri, pahalı projelere yatırırlar. Suudi Arabistan modeli, budur işte: 7. yüzyıl yaşantısı ve toplum düzeni + 20. yüzyılın en ileri teknolojisi. Suudi Arabistan laik (diyelim) maddi kalkınma modelcilerinin imkansız gördükleri bir şey, 7. yüzyıl yaşantısının 20. yüzyıl teknolojisyle bir arada yaşamayı - şimdilik - başarmış gibi görünüyor. Yine maddi kalkınmacı olan bizim dinci - tutucu kesim için bu, bulunmaz bir örnektir. Bir yandan şeriat, öte yandan teknolojinin son zaferleri, bilgisayarlar, makinelер v.s.

İşin önemli, Suudi Arabistan'ın edilgin bir model olmakla kalmayı. Zira Suudiler ne kadar yukarıda sözü edilen yerlere para dökse de, ülkenin çöl, halkın az sayıda ve ilkel olusundan, yine de ellerinde bir sürü paraları kahiyor. İşte bunu da 'hayır'lı davranışlardan biri de Almanya'da Türk imamlarına maaş vermek. Türkiye'de üniversitelere cami yaptırı, dinsel amaçlı öğrenci yurtları (başörtülü kızların yuvası), gazeteler, dergiler, yayınevleri ve daha kim bilir neler finanse etmek, kısaca dendikte, Türkiye'de laikliği kurutmak, en azından saptırmak diye tamamlanabilir.

Fakat yalnız Suudi Arabistan'ı göstermek haksızlık olur. Hemen hemen bütün Arap ülkeleri laiklik kötü gözle bakıyorlar, onun için de Türkiye'nin laiklikten 'kurtulması' için elden gelen gayreti esirgemiyorlar. Tabii İran'da unutmanak gereklidir. Onlar da İslami Cumhuriyet modelini bize ihraç etmek için çabaşıyorlar. Bir de Almanya'dan gerisin geri geçen dinsel dalga var. İş ve İşçi Bulma Kurumu Almanya'ya işçi gönderirken kalkınma şörelerden gelen adaylara öncelik vermiş. Oraya gidenler en büyük sarsıntıyı Alman kadınlarını görince geçirmiştir. Onların serbestliklerini ancak 'faşizm' diye yorumlayabilenlerinden, karılarının kızlarının 'namusu' derdine düşmüştür, en bañaz ve ilkel biçimleriyle dîne dört elle sarılmışlar.

Hükümetlerimizin sorumluluğu da var bu işte. 1950'den beri gelen hükümetler - 27 Mayıs, CHP'li hükümetler, 12 Mart gibi görevce kısa dönemler dışında - dinsel dalgaya en azından 'yumuşak' bakmışlardır. Ya oy top-

**Kurtarılan şirketleri,
bankaları duyuyoruz, fakat
kurtarılan bir yayinevinin
henüz duymadık.**

lamak uğrunda, ya kendileri de biraz öyle düşündükleri için, ya 'komünizme panzehir' olur umuduyla... Oysa dinsel dalga Türk kültürünü yozlaştırmış, çoraklaştırmıştır. Neden? Çünkü dinsel dalga seriatıdır, laikliği, Atatürkçülüğü açık ya da dolaylı reddetmektedir. Bu, su demektir: ileri tilkelerin kültürün, bilimine, sanatına kapanmak, ileri ülkelerin insan-kadın-pocuk hakları, demokrasi, hukuk devleti anlayışının reddi demektir. Okullarda dayak olaylarından genellikle din hocalarının sorumlusu olması hayatı anlamlırdır. Seriat dayaya cevaz verdikten sonra, (malum ya, "cennetten çıkmadır") işkence bu tilkeden kolay kolay kalkabılır mı?

Bu noktada maddi kalkınma modelinin karşıtı olan modeli de açıklayalım. Bu, bütünsel, topyekün kalkınma modelidir ve sanırım 1950'den önce TÜRKİYEMİZDE bu model yürüyordu. İstanbul Üniversitesi'nin kurulması, Siyas-Erzurum demiryolunun inşası kadar, konservatuarın açılması ya da yeni harflerin kabulü Nazilli Bez ya da Eskişehir Şeker Fabrikasının yapılması kadar önem verilen olaylardı. Hatta, sanırım, yapılacak bir araştırma, Atatürk'ün yol-fabrika-barajdan çok, kültür olaylarına önem verdiği gösterecektir. İnönü de aynı çiziyi sürdürdü. Batı müziği konserlerine muntazaman gitti, viyolonsel dersleri aldı. Köy Enstitüleri, Ankara Üniversitesi, çok-partili demokrasi, Milli Küttaphane, en az Karabük Demir-Celik Fabrikası ya da karayollarının inşası kadar önemli seylerdi. Büyüksel kalkınma modelinde kalkınma, teknoloji-bilim-felsefe-kültürde kalkımadır, bunlardan hiçbirinin eksik olması gereklidir. Bilimsiz teknoloji içreti ve köksüzdür. Felsefesiz bilim ufukları kapalı, kısır bir alana sıkışmış demektir. Canlı bir kültür hayatı olmazsa, din gölge ederse, felsefe gelişemez.

Sünçeyi açıklama ve yayma özgürlüğü gereklidir. Gerek kamu görevlilerinin, gerekse toplumun bilim-felsefe-kültür adamlarına itibar göstermeleri gereklidir.

Maddi kalkınma modelinin ne olduğunu, nereden kaynaklandığını, karşıtı olan bütünsel kalkınma modelinin nasıl bir şey olduğunu gördük. Şimdi de maddi kalkınma siyasetinin kültür alanında doğardığı önemli bazı çarpıklık ve bozukluklara değinelim. Bunlardan bir tanesi öğretmenin toplumda konumudur. 1950'den önce öğrenmenin, diğer memurlarla birlikte toplumumuzu saygın bir konumu vardı. O tarihten sonra, para değerinin hızla olarak düşmeye başlamasıyla birlikte memurun geliri azaltmaya yüz tuttu. Zamanında birçok memur kesimi, başta subaylar olmak üzere, kendilerini bu durumdan az çok kurtardılar. Sayıları hızla coğalan öğretmenler ise, bir türlü ayrıcalıklı memur kesime sokulmadılar. Bugün öğretmenlik, maaşların yetersizliğinden ötürü en itibarsız meslekler arasında. Bunu OSYS puanlarından anlamak mümkün değildir. Öğretmen yetiştiren fakülte ve bölüm, en düşük puanlı yerlerdir. Bu rulara, daha çekici (geliri bakımından) yerlerde girmeyi başaramayan adaylar çaresizlikten girmektedirler. Bu durum ülkemizde temel bilimlerle uğraşan fakülte ve bölümde çok kötü etkilemektedir. Öğretimin kalitesi düşmekte, öğretim üyelerinin çalışma heyecanı baltalanmaktadır, o dallarda yetişecek bilim adamlarının kalitesi de azalmaktadır. Oysa bu tutumla bindigimiz dahı kesiyoruz. Zira, tip, elektronik ve bilgisayar mühendisliği gibi gözde alanlara ragbet eden 'dâhi' gençleri de öğretmenler yetiştirecektir. Türkiye'nin ilerlemesi için özellikle lise öğretmenlerinin birinci sınıf sınıfı olan insanlardan olması şarttır. Bunu da sağlayacak yeterli maaştır. Bugün bir öğretmenin maaşıyla kitap alabilemek çok zordur. Bir ülkede öğretmenlerin ara sıra dilekleri

kitapları satın alacak güçleri yoksa, o ülkenin durumu çok düşündürütür.

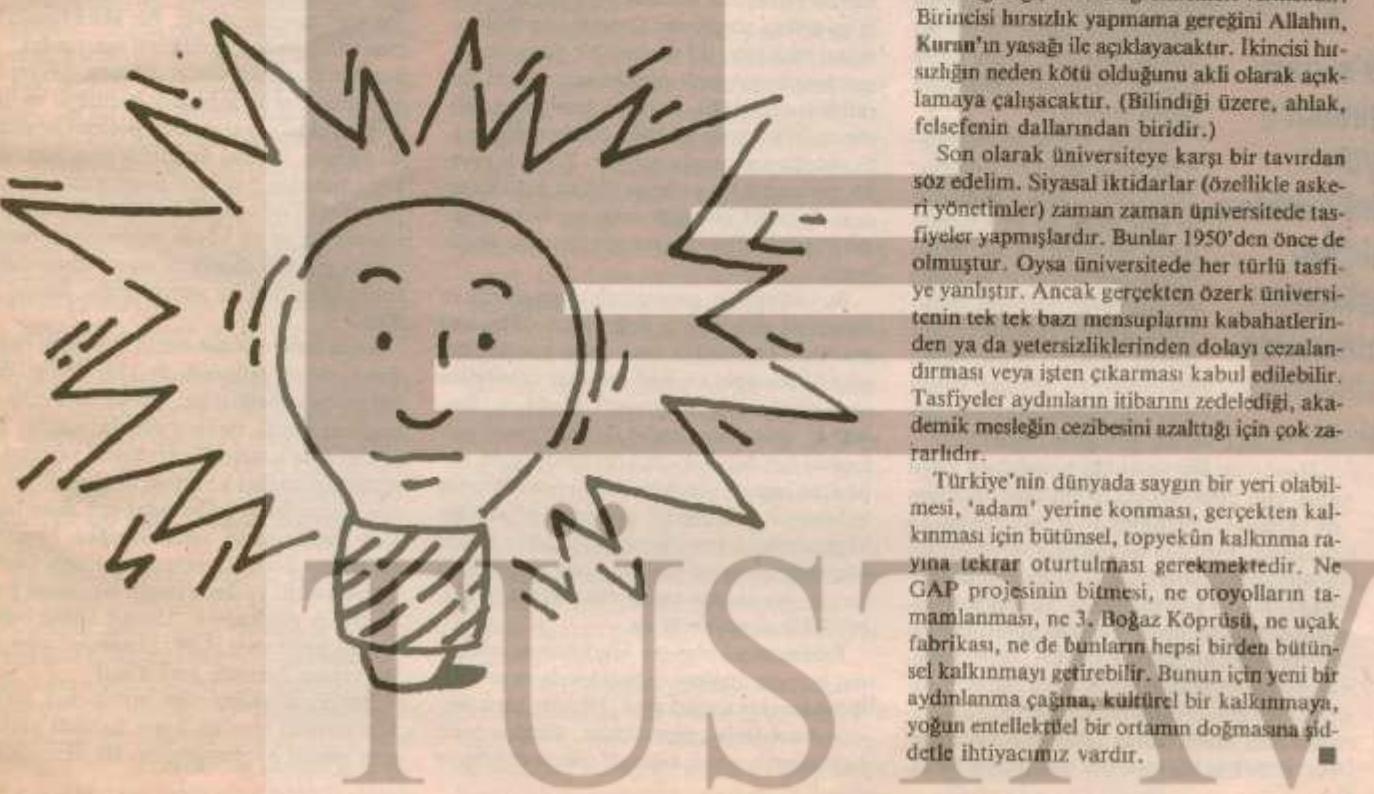
İkinci olarak yazarlara ve kitaplara yapılan kötü muamele gözle çarpmaktadır. Ceza kanunumuzda fikir suçları önemli bir yer tutmaktadır, bunlara da okkalı cezalar yazılmıştır. Siyaset kovuşturular sırasında kitaplara "suç åleti" muamelesi yapılmaktadır, özellikle askeri müdahale döneminde sayısız kitabı güvenlik kuvvetlerince ya da korkudan bizzat sahipleri tarafından yok edilmektedir. Bilmem hangi dönemde kovuşturulmaya uğraşlığı için bir çok yazarlar pasaport alamamışlardır. Devlet bir çok konuda teşvik tedbirleri alırken, yayınevlerinden bunu esirgemek,

te, üstelik kağıt fiyatlarını uluorta artırtarak kitapları aşırı pahalılaştırıyor. Birçok yayınevi bu yüzden zor durumdadır. Kurtarılan şirketleri, bankaları duyuyoruz, fakat kurtarılan bir yayınevini henüz duymadık. Üçüncü, sosyal ve insan bilimlerine karşı takılan tavırdır. Eğitim camiamızda hayatı yaygın olan anlayışa göre, felsefe, işlerin esasını arastıran, sürekli soru soran bir disiplin olarak tehdilidir. Onun için arka plana itilmiş, sanırım lise edebiyat şubelarında seçimlik bir ders durumuna düymüşür. Toplumbilim de aşağı yukarı aynı muameleyi görmektedir. Tarih ve edebiyat ilkel sayılabilen bir düzeyde okutulmaktadır. Ayrıca edebiyat sansürülüdür: sol yazarlar 'yok' sayılmaktadır. Oysa din ve ahlak dersleri yükselen bir itibar grafigi göstermektedir. Son olarak bunlar - hem de anayasa emriyle liselere de girmiştir. Laik bir ülkede zorunlu din dersinin yeri anlaşılamamaktadır. Din dersi seçimlik olmalıdır. Ayrıca, din dersinin öğretmenleri, ahlak dersini (olacaksa eğer) laiklik gereği, felsefe öğretmenleri vermelidir. Birincisi hırsızlık yapmama gereğini Allahım, Kur'an'ın yasağı ile açıklayacaktır. İkincisi hırsızlığın neden kötü olduğunu aklı olarak açıklamaya çalışacaktır. (Bilindiği üzere, ahlak, felsefenin dallarından biridir.)

Son olarak Üniversiteye karşı bir tavırda söz edelim. Siyaset iktidarları (özellikle askeri yönetmeli) zaman zaman Üniversitede tasfiyeler yapmışlardır. Bunlar 1950'den önce de olmuştur. Oysa üniversitede her türlü tasfiye yanlıştır. Ancak gerçekten özerk üniversitenin tek tek bazı mensuplarını kabahatlerinden ya da yetersizliklerinden dolayı cezalandırması veya isten çikarması kabul edilebilir. Tasfiyeler aydınların itibarı zedelediği, akademik mesleğin cezibeini azalttığı için çok zararlıdır.

Türkiye'nin dünyada saygın bir yeri olabilmesi, 'adam' yerine konması, gerçekten kalkınması için bütünsel, topyekün kalkınma rayına tekrar oturtulması gerekmektedir. Ne GAP projesinin bitmesi, ne ottoyolların tamamlanması, ne 3. Boğaz Köprüsü, ne uçak fabrikası, ne de bunların hepsi bir den bütünsel kalkınmayı gerirebilir. Bunun için yeni bir aydınlanma çağına, kültürel bir kalkınmaya, yoğun entellektüel bir ortamın doğmasına şiddetle ihtiyacımız vardır.

Bilimsiz teknoloji içreti ve köksüzdür. Felsefesiz bilim, ufukları kapalı, kısır bir alana sıkışmış demektir. Canlı bir kültür hayatı olmazsa, din gölge ederse, felsefe gelişemez.



MARKSİZM ÜTOPYA OLMAMALI

Nükleer savaş, dünyanın kirliliği, borçlular bataklığı, ozon deliği, sosyalizmde gelişmenin umulan kadar olmaması vb. olgular bir yanda, sınıf ideolojileri öbür yanda olarak geçirdiğimiz yakın tarih, bir birikim yaratmış, bu da dünyanın yeniden analizini gereklili kılmış.



rtada büyük sorular dolaşıyor. "Dünyamızı, insanlığı, uygarlığı nasıl eder de kurtarın?" a kadar varan sorular bunlar. Damdan düşer gibi geldiler, entelektüel siyasi hayatımızın içinde düşünerdiler. Ama öyle herkesin aklında ve keyfince cevap verebileceği sorular da değil bunlar. Soruların sorulmuş tarzı sanki istenen cevapları da belirliyor. Tek bir cevap isteniyor: sorunun işaretini onaylayan cevap.

Sorular, hangi dünya görüşünden olursa olsun, düşünmeye yatkın insanları sarsıyor. En başta edinilmiş nosyonları sarsıyor. Kavramları yerinden oynatıyor. Düşüncenin oturmuş sistematiğini altüst ediyor bu sorular. Her soru akılda bir ve aynı izi bırakıyor: Dünyamızı nereye gitdir?

Sorular, doğrudan anımların itibarıyla başka bir kapsamı, ulaşıkları kulağın hassasiyetine göre de başka bir kapsamı ifade ediyorlar. Kim, hangi mesafeden duyuyor ve hangi açıdan cevap vermeye çalışıysa, o kadar çeşitlilik çıkıyor ortaya. Bundan ötürü, bütün ülkelerde, bu sorular temeli üzerinde şekillenen bir entelektüel canlılık varmış gibi gözüküyor.

Henüz ortaya açıklıkla konabilmemiş değil ama, esas itibarıyla bildığınız bazı olguların da yardımıyla ulaşılmış bir dünya analizi bu soruların kaynağını oluşturuyor. Halbuki aynı olguların ortaya çıktıktan süredir içinde nosyonlarınız ve kavramlarınız, bu olgulara rağmen değişimmemiştir. Nükleer savaş, dünyanın kirliliği, borçlular bataklığı, ozon deliği, sosyalizmde gelişmenin umulan kadar olmaması vb. gibi olgular bir yanda, sınıf ideolojileri öbür yanda olarak geçirdiğimiz yakın tarih, demek ki biz farkında olmazsanız bir bi-

rikim yaratmış, bu da dünyanın yeniden analizini gereklili kılmış.

Hem de öyle sıradan değil, herkesin kendi varsayımlını yeniden kurmasını zorlu kılacak kadar çaplı, tarihsel evrim modellerine yeni yorumlar aramamızı gerektirecek kadar derin bir birikim olmuş. Gezegenimizin üstünde kurduğumuz verili yaşam tarzının dibini kurcalayan bu sorular ve sorunlar karşısına ne yapabiliriz?

Hic kulak aşmamak ve bildiğini okumak, aşağı yukarı bu dünyada yaşamıyor olmak anıamina gelir. Soruların dehşeti altında, onların sorulmuş tarzında yatan cevaplara pesimalıkmak ise "düşünmekten tasarruf" anlamına gelir. Kanuma doğru olan, aynı soruları önce kendi tıslubu içinde sorabilmek, sonra da zahmetli bir arayışı göze alarak cevaplamı kovalamak, böylece bir yandan hem kendi kendisi olarek kalmaya, hem de genel ve evrensel devinin içinde kalmaya çalışmaktır.

Çağımızın oldukça ilginç ve onu diğer zamanlardan ayıran kendine özgü nitelikleri olduğu açıkça görültüyor. Gerçek tam ifade etmiyor olsa bile, iki sistemli bir dünyada yaşadığımızı söylemek mümkündür. Ne ki, derinlik bunda değil. Derinlik bunlardan birinin tarihi anlamda eskidigi, otekinin doğmatta olduğu tanımında yatıyor. Bir aklı evvelin, bir sınıfın veya ulusun iddiası değil bu tulum. Bilimsel bir tarih anlayışı, evrimin genel yasalarından çıkararak üretiyor bu varsayımu.

Bu varsayımin, yeryüzündeki gönübirlik ve dönemsel gelişmelerle doğrulanıp doğrulanmadığını baktmadan önce çağın kendine özgü niteliklerinin tarihsel devinin üzerindeki olası bütün etkilerini görmek gerekiyor. Besbelli ki, devinin kendisi ile onun trendi arasındaki hep değişken olan açı günümüzde, daha önce benzeri görülmemiş biçimde büyümüş bulunuyor. "Besbelli" diyorsak, elbette bu kapitalizmden sosyalizme geçiş çağının ilişkin Marksist varsayımlı esas aldığından ibaret. Başka varsayımlar için bu açı daha büyük de olabilir, hic olmayıabilen de.

Esasen sorun olan şey Marksizm açısındandır; burjuva düşünce sistemi içinde sarılıtın yaratın sorular soruluyor. Olgular kapitalizmin mantığıyla gelişmeyip, Tarihinarkı kapitalizme, onun bilimsel teknik devrim ve

bu devrinin sonuçlarıyla ortaya koyduğu sosyal modele takılıp kalmışsa sorun yoktur. Dünyanın şeritini yeniden yorumlamaya çalışan Marksizmden başkası değildir. Böyle olması da olağandır. İnsan düşüncesinin tarih içinde, matérialist ve idealist yollardan kattığı gelişmeyi bir sentez olarak ifade eden yetkinlik noktasındadır Marksizm. Evrimin rotası Marksizmin temel varsayımlını geçersiz kılacek ise, bunu da Marksizm saptamış olacaktır.

Marksist evrim modeli üzerine yeni yeni kuşkuluk çeken, başka bir model öneremediği için de insan düşüncesini boşluğa iten olguların başında reel sosyalizmin yetmiş yıldır ortaya koyduğu gelişme çizgisinin yorumunu oluyor. Bu yorum "Perestroyka" dan da beslenerek çeşitleniyor. Bu yaklaşım esasen de örneğin, bir zamanlar Marksizm içindeyken sonra dışına düşmüş bir iddia, "Olmacacağı, Doğu'da tutmayacağım" iddiası yeniden Marksizm içi bir kimlik kazanma istidatı gösteriyor. Şimdi "İşte görüyorsunuz, olmuyor" diyenler kadar, "eve haklıymışız, olmadı" diyenler de var. Biz Marksizmin bu teorik tartışmayı çözdüğünü sanıyoruz! Bu konuya, bugünkü veriler ışığında, Sovyet deneyimine ilişkin doğmatik övgülerin ve ilkel düşmanlıkların yaratıldığı polemikler düzlemi dışında, tarihsel devininle olan derin ilişkisi yönünden bakmayı başarmamız gerekiyor. Çünkü ortada, bir köylüler ülkesinde girişilmiş ilk ve en büyük maceranın, insanların tarihte giriştiği en büyük macerasının değerlendirilmesi gibi bir sorun vardır. Sonuç nedir?

Başa insanın insan olarak gelişmesi olmak üzere, sosyal gelişmede ileri bir "ölçü" diye bakıversak Marksizme, Sovyet deneyi ile kazanılmış büyük tarihsel adımlar vardır. Her seyden önce sömürütür bir sosyal yaşamın öğretilebileceğini kanıtladı bu deney. Bu deney ayrıca, bayardıklarından çok daha fazlasını, kapitalizmin asılabileceğini ispatladı. Marksizm böyle öngörememişti ama kapitalizmle yarıştı ve daha insanı bir düzen olduğu fikrini güçlendirdi. Üstelik bütün bunlar olmasa gerekende değil, olmaması mümkün bir sapma üzerinde gerçekleşti.

Sovyet deneyiminden çıkan ileri ölçüler Marksizmin bundan sonra üstünde yüreğe zemini oluşturuyorlar. Bu deneyin geri

Burjuva düşünce sistemi içinde sarsıntı yaratın sorular soruluyor.

Dünyanın şeritini yeniden yorumlamaya çalışan Marksizmden başkası değildir. Böyle olması da olağandır.

Günümüzde İşçi sınıfı ve sendikalar

İNCELEN DUVAR YIKILIR

Hakim sınıflar cephesinde oluşan çatılar, referandumda zayıflayan ANAP döneminde gediğe dönüşüyor. İşçi sınıfının önündeki duvar iyice incelmiştir.

Son yılların önemli özelliklerinden biri, ülkemizde işçi sınıfının hızla büyümüşdür. 1955 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre, Türkiye'de ücretlilerin sayısı 1 milyon 624 bin, faal işgücü içindeki oranları ise yüzde 14 idi. 1985 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından yapılan ve sonuçları kısa bir süre önce açıklanan Hanehalkı İşgücü Anketleri'ne göre ise, gelir getirici bir işte çalışan ücretlilerin sayısı 6 milyon 398 bine, işsiz işçilerin sayısı 2 milyon 260 bine, ücretlilerin faal işgücü içindeki oranı ise (işsiz işçiler dahil) yüzde 47'ye çıkmıştır.

Türkiye'de işçilerin bir bölümünü "memur" ve "sözleşmeli personel" adları altında çalıştırarak, sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev haklarından yoksun bırakılmaktadır. Üreticilerin mülksüzleşme süreci hızla sürmekte ve işçiler arasında ücret dışı geliri olanların sayısı ve oranı hızla azalmaktadır. İşçi sınıfının

boyutları ve gücü artarken, sorunlar azalmamakta, aksine artmaktadır.

İşçilerin gelirlerindeki azalma sürmektedir. Kontrollü bir enflasyon aracılığıyla, işçilerin gerçek ücretleri sistemli ve sürekli bir biçimde azaltılmakta ve sermayedarların ve servet sahiplerinin gelirleri artırılmaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yapılan bir çalışmaya göre, Türkiye genelinde işçilerin net toplam ücretleri 1987 yılında yüzde 15 oranında düşmüştür. Türkiye İveren Sendikaları Konfederasyonu tarafından 300 bin dolayında çalışanı kapsayacak biçimde yapılan anketlerde de bu düşme görülmektedir.

Sermayedarların ve servet sahiplerinin gelirleri artarken, işçilerin gelirlerinin azalması, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da artırmaktadır. Tarım dışı sektörlerde ücretlerin ve maaşların payı 1984 yılında yüzde 21,6 iken, 1988 yılında yüzde 13'e düşmüştür. Kâr, fa-

iz ve rantın payı ise 1984 yılında yüzde 58,0 iken, 1988 yılında yüzde 73,0 olmuştur.

İssizlerin sayısı da artmaktadır. İş ve İşçi Bulma Kurumu'na kayıtlı issizlerin sayısı 1980 yılında 263 bin iken, 1987 yılında 1 milyon 135 bine çıkmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1988 yılı için işgücü fazlası tahmini 2 milyon 761 bin kişidir.

Devletin sağladığı eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin sistemli ve kasıth bir biçimde düzürlümesi ve bu alanlarda özel girişimin teşvik edilmesi, işçilerin yaşam düzeylerini ciddi bir biçimde etkilemektedir.

Sermayenin saldırısı

ANAP Hükümeti, uluslararası ve yerli tekeli sermayenin çizdiği programı istikrarlı bir biçimde uygulamış ve uygulamaya devam etmektedir. Bu program çerçevesinde en temel işçi haklarına ve sendikal hak ve özgürlüklerde yönelik saldırı sürdürmektedir. Hükümetin sendikalaşma saldırısını iki boyutludur. Bir taraftan sendikalaşma açık bir saldırı söz konusudur. Sendikacıların hakkı davaların açılması, işyerlerindeki baskuların artması, deneşim adı altında sendikal faaliyetlerin dolayı olarak engellenmesi, eğitim seminerlerinde güvenlik kuvvetlerinin tavrı, bu genel saldırının bir parçasıdır.

Hükümetin saldırısının ikinci boyutu gizli ve sinsiştir. Hükümet, işçilerin gözünde "zayıf" ve "onları temsil etmeyen sendika" a-

larının yönetiminde" bir sendika yaratarak örgütü mücadeleye olan güveni sarsmaya ve sendikaların işçilerin destekine en fazla ıhtiyaçının olduğu bir dönemde, onları bu destekten yoksun bırakmaya çalışmaktadır. Bazı sendikacılardan bazı zaaf ve açıklarının saptanıp, bunların "fazla ileri giden" sendikacılardan yeniden denetim altına alımda kullanılmış bir çok ülkede görülmüştür. Herhalde Türkiye'de de bu yola başvuruluyordur. Bu olgu bilinmeden bazı sendikacılardan bazı davranışlarını açıklamak olsaksızdır.

Hükümetin işçi haklarına yönelik saldırısı da sürdürmektedir. Kıdem tazminatından gelir vergisi kesilmesi, yaşılık aylığına hak kazanabilmek için gereklili 5 bin gün prim ödeme zorunluluğunu 9 bin güne çıkarılması, kıdem tazminatı fonunun kurulması gündemdedir. Mahalli seçimlerden sonra gelecek yeni zam daigalarıyla da ücretlerin satın alma gücü düşürelecektir. Kamu kesiminde ise sendikaların karşısına "patron devlet" anlayışıyla çıkacak hükümetten zam almak, özel sektör işverenlerinden zam almaktan çok daha zor olacaktır.

Sendikalar ne yapıyor?

1982 Anayasası'nın, 2821 sayılı Sendikalar Yasası'nın, 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Yasası'nın, 12 Eylül dönemi kalıntıları çeşitli düzenlemelerin yürürlüğe olduğu ve iktidarda işçi düşmanlığı tescil edil-

Bugünkü koşullarda, sendikaların birbirinden kopuk olarak ve yalnızca toplu iş sözleşmeleri alanıyla sınırlı bir mücadele anlayışıyla, üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaları ve geliştirmeleri mümkün değildir.

Çalışanı kapsayacak biçimde yapılan anketlerde de bu düşme görülmektedir.

Sermayedarların ve servet sahiplerinin gelirleri artarken, işçilerin gelirlerinin azalması, gelir dağılımı adaletsizliğini daha da artırmaktadır. Tarım dışı sektörlerde ücretlerin ve maaşların payı 1984 yılında yüzde 21,6 iken, 1988 yılında yüzde 13'e düşmüştür. Kâr, fa-



▲ Sevket Yılmaz'in gitmesi gerek. Halit Narin'in şahsi Türk-İş'e bir şey kazandırmadı.

miş ANAP'ın bulunduğu bir durumda sendikaların görevleri nedir? Sendikalar bu görevlerini hakkıyla yerine getirebiliyorlar mı?

Bugünkü koşullarda, sendikaların birbirinden kopuk olarak ve yalnızca toplu iş sözleşmeleri alıyla sınırlı bir mücadele anlayışıyla, üyelerinin hak ve çıkarlarını korumaları veがらştırmaları mümkün değildir.

Bugün sendikalara düşen görev, işçi sınıfının en geniş kesimlerinin sermaye sınıfına karşı harekete geçirilmesidir. Sendikalar içinde çok farklı siyasal eğilimde işçiler bir aradadır. Ancak sermaye sınıfı, sözleşmelerinde siyasal eğilim farkı gözlemediğinden, bu farklılıklar kenara konabilir ve konmalıdır. Sendikaların görevi, işçi sınıfının en geniş kesimlerini sermaye sınıfına karşı ekonomik ve demokratik mücadelede örgütlemek, bu gücün mücadeleye sokmak ve mücadele içinde daha da geliştirmektir.

Bugün tıpkimizde en önemli sendikal merkez Türk-İş'tir. Türk-İş 1980 öncesinden devraldığı bazı alışkanlıklar ve geleneğini ancak yavaş bir süreç içinde atabildiğinden, bu görevleri henüz yeterince yerine getirememektedir. Bu sürecin yavaşlığının nedeninin kavranması, geleceğe ilişkin öngörülerde bulunabilmek açısından yararlı olacaktır.

Once özel nedenler vardır. Bazı sendikaların kişisel özelliklerini, zafları, dünya görüşleri bu süreci yavaşlatmaktadır. Ancak bazı sendikacıların bu özellikleriyle tüm süreci açıklamak hatalıdır. Önemli olan, bu nitelikteki sendikacıların yönetimi gelebilmesini ve yönetimlerde kalabilmesini sağlayan nesne yapısıdır. Bugün yaşadığımız önemli süreç ise, bu nesne yapısının temelden değişmesidir. Nesne yapısındaki bu değişiklik mücadeleler sonucunda sendika yönetimlerine de yansıtacaktır ve yansıtılmaktadır. Ya sendikacıların davranışları ya da kendileri değişecektir. Baza sendikalardaki anti-demokratik yapı ve uygulamalar da temel değişiklikleri ancak bir parça geçiktirebilecektir.

Nesne yapısının ana özellikleri ve değişim dinamigi nedir?

Türk-İş 1980 öncesinde ağırlıkla kamu kesimi işçilerinin örgütü bulunduğu sendikaların üst örgütüydü. Çeşitli etmenlerin sonucu

olarak, Türk-İş'te devlet sendikacılığı eğilimleri güçlendi. Ancak Türk-İş hiçbir zaman homojen ve merkeziyetçi bir örgüt de olmadı.

1980 öncesinde kamu kesiminde örgütü sendikaların ve bunların üst örgütlerinin genel tavri, temsil etikleri işçiler için bazı hak ve çıkarları sağlayabilmek için, gerçek işveren olan hükümetlerle iyi geçinmekti. Hükümetler, işçilerin fazla harekete geçirilmemesi ve iktidardaki partiye oy vermesi koşuluyla, fazla bir mücadeleye gerek kalmaksızın, kamu kesimi işçilerine küfürsenmeyecek haklar vermeye razıydı. Ekonomik koşullar da bunu imkân veriyordu.

Ancak 24 Ocak kararları ve 12 Eylül'den sonra bu durum temelden değişti. 12 Eylül öncesinde kamu kesiminde zam almak oldukça kolay, özel sektörde zam almak zordu. 12 Eylül sonrasında ise özel sektörde zam almak yine zordur. Ancak kamu kesiminde zam alabilmek çok zor oldu. Özel sektörde geriletilmesi gereken tek bir işveren veya bir işveren sendikasyon, kamu kesiminde geriletilmesi gereken sermaye sınıfının tümü ve onun siyasal alandaki temsilcisi ANAP Hükümeti olur.

Türk-İş'e bağlı sendikaların bir bölümünün yöneticileri bu değişikliği bir türlü anlamadılar. 24 Ocak kararları ve 12 Eylül ile sendikacılık hareketinin bütününe yönelik sürekli ve sistemli bir saldırının başlatılmış olduğunu kavrayamadılar. 12 Eylül'ün 12 Mart'ın bir benzeri olduğunu ve yalnızca DISK'i ve bağlı sendikaları hedef aldığı sandılar. Bu nedenle ve bir küm sendikacının işçilerin harekete geçmesinden çekimnesine ve belirli tehlükeleri olan bir mücadeleyi göze alamamasına bağlı olarak, Türk-İş'in önemli hataları oldu. Türk-İş, 12 Eylül'ü destekledi, Sadık Şideyi oybirliğiyle sosyal güvenlik bakanlığına gönderdi. Bu hataların arkasında, başka nedenlerin yanı sıra, "hükümetle iyi geçinelim" anlayışı ve geleneği yatar olsa gerektir.

Askeri yönetimlerle iyi geçinmekle bir yarar sağlanamayınca ve işçilerden gelen tepkiler artmaya başlayınca, bir an önce sivil yönetimle geçilebilmesi için çaba gösterildi. 1952-1980 döneminde hükümetler iyi geç-

nerek hak ve çıkar sağlama geleneğini sürdürmeye çalışılar. 1982 Anayasası oylaması öncesinde Şevket Yılmaz'ın "evet oyu kullanın anlamına gelecek bir konuşma" yapmasının, başka etmenlerin yanı sıra, öncelikle bu kaygıdan kaynaklandığı düşünülebilir.

Türk-İş yönetimi ANAP Hükümeti döneminde işçilerin sorunlarını çeşitli zirvelerde tartışıltı. Ancak bu zirvelerden hiçbir somut yarar sağlanmadı. Türk-İş yönetimi, 24 Ocak ve 12 Eylül'ün ürünü ANAP'ın 1980 öncesi siyasal partilerinden farklı olduğunu ve sendikalarla yönelik sistemi bir saldırının sürdürüğünü bir türlü kabullenmek istemedi.

Ancak hayat dayattı. Tabandaki işçilerden ve öncelikle alt düzey amatör sendikacılardan yükselen tepkiler, sendikacıları tavır almaya itti.

1987 Eylül referandumunda Türk-İş'in tarihinde önemli bir değişiklik oldu. Türk-İş ilk defa hükümetler karşısında açık ve kararlı bir tavır aldı. Bu tavırın gerektirdiği çabayı ne ölçüde gerçekleştirdiği tartışılabilir, ancak bu tavır değişikliğini de gözden kaçırılmamak gereklidir.

Bazı başka ülkelere "partilerüstü politika" anlayışı, işçi sınıfının çıkarları doğrultusunda iktidardaki partinin karşısında tavrı almak anlamına gelir. Türk-İş'in "partilerüstü politika" anlayışı ise, hangi parti iktidarda olursa olsun, onunla iyi geçinmeye dayanıyordu. Bu anlayış 1987 Eylül, 1987 Kasım ve 1988 Eylül oylamalarında terkedilmişdir. Türk-İş'in geçmişte anladığı biçimde "partilerüstü politika"nın alternatifi (bazı kişilerin zannettiği gibi, siyasal partilerle örgütsel bağ kurmak değil), hükümetin karşısında açık tavır almaktır.

1980-1987 döneminin ücret ve hak kayıpları ve deneyimleri, kamu kesiminde toplu iş sözleşmeleri alanında yaşanan başarısızlıklar ve DISK sendikalarının üyelerinin önemli bir bölümünün Türk-İş sendikalarına gelmesinin sonucu olarak, Türk-İş tabanından yukarıya doğru hoşnutsuzluk ve tepki ifade edilmeye başlandı. Türk-İş ve bağlı sendikaların yönetimlerinde ise bir gruplaşma ortaya çıktı. Bir grup sendikacı, ANAP hükümetine karşı açık tavır alınmasını ve sermaye sınıfına işçi sınıfının bir bütünü olarak birlikte mücadele etmesini savunmaya başladı. Buna karşılık sayıları giderek azalmakta olan bir grup sendikacı ise, ANAP Hükümetinin bir biçimde ulaşmaya ve işçilere hak tanımaya ikna edilebileceğine ilişkin inancını sürdürdü ve işçilerin eyleme geçmesinden titrek.

Türk-İş içindeki bu ikili yapı, Türk-İş'in çeşitli davranışlarında da yansımaktadır. Örneğin, 1987 Kasım seçimlerinde Türk-İş yönetimi "ANAP'ı oy yok" demişken, Türk-İş Dergisi'nin Aralık 1987 tarihli sayısının "Yorum"unda söyle denilebiliyordu:

"Tekstil Sendikası Başkanlar Kurulu'nun Türk-İş ve Tekstil Genel Başkanı Şevket Yılmaz başkanlığında Sayın Aykut'u ziyareti, daha sonra Türk-İş Yönetim Kurulu'nun Sayın Başbakan'ın tebrik ziyareti sırasında görüşe ►►



▲ Eskisehir'de Türk-İş Mitingi. Eylem programı savunulmak, bunun için ittifak sağlanması.

Türk-İş yönetimi, 24 Ocak ve 12 Eylül'ün ürünü ANAP'ın 1980 öncesinin siyasal partilerinden farklı olduğunu ve sendikalarla yönelik sistemi bir saldırının sürdürüğünü bir türlü kabullenmek istemedi.

meier, çalışma hayatıyla ilgili ağır sorunların bu hükümetçe süratle ele alınacağı izlenimlerini vermektedir."

Ancak, tabandan gelen tepkiden güç alan ve birlikte mücadeleyi savunanların etkisiyle, Türk-İş 1988 yılı Şubat ayında bir eylem programı kabul etti. Türk-İş eylem programının kabul edilis biçimini de bu ikili yapıyı yansımaktadır.

Başkanlar Kurulu'na sunulan Yönetim Kurulu önerisinde yer alan eylemler sunlardır: En az 15 il veya ilçede yürüttüler, bu yürüttülerin belirli aralıklarla tekrarlanması, toplantılar, toplu iş sözleşmelerinde ve grevlerde koordinasyon ve toplu tavrı, birer günlük sempoziumlar. Tabanın tepkilerini daha yakından hissedene ve birlikte mücadeleyi savunan sendika başkanlarının çabalaları sonucunda bu eylem programına ülke çapında yemek boykotu, iki saatlik iş bırakma ve süresiz iş bırakma da (genel grev) eklendi. Bu eylem programının yer aldığı Türk-İş Dergisi ise (Ocak-Şubat 1988, No.220) basılmış olmasına rağmen dağıtıma sokulmadı.

Sendikacılardan içinde birlikte mücadeleyi savunanlar, bu eylem programının başarıyla sonuçlanması için gerekli ön çalışmaları yaptılar. Eylem programının "kerhen" imzalayanlar ise eylem programının başarıyla sonuçlanabilmesinin gerçeklerini yerine getirmemi. Bazı sendikaların yöneticileri yemek boykotu konusunda üyelerine bilgi bile vermedi. Mitinglere işçilerin gelmesini sağlamak için en küçük bir çalışma bile yapmadı.

Bunlara rağmen eylem programı başarıyla gerçekleşince de, "kerhen" destekleyenler eylem programını ertelemeye yoluńa gittiler. Eylem programı başarısız kaldığı için değil, başarılı olduğu için ertelendi. Ancak dipten geçen dalga sonucunda, Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun 26.8.1988 tarihinde yapılan toplantıda bu eylem programının uygulanmasına ve 25 Eylül referandumunda "Hayır" oyu kullanılmasına karar verildi.

Bugün sendikaların önündeki görev, sınıfın en geniş kesimlerini sermaye sınıfına ve onun siyasal alandaki temsilcisi olan ANAP'a karşı güçlü eylemlerle harekete geçirmektir ve bu mümkündür.

Sendikacılardan bugün önemli bir değişikliği gözden kaçırılmamıştır. Bir kısım sendikacı, 24 Ocak ve 12 Eylül bütünültre, uluslararası ve yerli tekeli sermayenin sendikalara ilişkin politikasında köklü bir değişiklikle bağlantılı olduğunu kavrayamamıştır. Devlet ve işçiler arasındaki tavırları ve kişisel bazı özelliklerinin yanı sıra, bu nedenle de çeşitli hatalar yapmışlardır. Bugün kavranması gereken gerçek iş, hakim sınıflar arasındaki önemli çelişkiler nedeniyle karşı cephe bir çatılaşım oluşturduğu ve referandumda ancak yüzde 35 oranında oy alarak zayıflamış ANAP iktidarı döneminde bu çatılaşım hızla bir gedige dönüşeceğidir. İşçi sınıfının önündeki duyarlılığı incelmiştir. Yükselenliğinde yükseltilebilir. Türkiye'de demokrasi güçlerinin mücadelesi ve uluslararası düzeydeki olumlu gelişmeler kar-

sında yeni bir askeri darbe de gündeme geldir. İşçilerin sıkıntuları artmaktadır. Siyaset çözüm arayışları yaygınlaşmaktadır. 1989 yılı toplu iş sözleşmeleri ve genel kurullar yılıdır. Bu koşullarda sendikacılara düşen görev, bu gelişmeleri kavrayıp, yükselen dalgaya öncülük etmek ve onu daha da güçlendirmektedir.

İşçiler ne yapıyor?

24 Ocak ve 12 Eylül sonrasında işçi sınıfı bir çok deneyim kazandı. Dünyaya sınıf gözleştirdi, işçi sınıfının bir ferdî olarak bakanları sayısı ve oranı arttı.

İşyerlerindeki işçiler gözönüne alındığında, işveren, sermaye sınıfına, hükümete ve sendikalara ilişkin tavırlar açısından çok kaba bir sınıflandırma yapmak mümkündür.

İşçiler arasında en küçük oranı oluşturan ve sayıları giderek azalan birinci grup işçi, gerici ideolojilerin kontrolü ve yönlendiriciliği altındakidır veya ANAP ile çıkar ilişkisi içindedir. Bu gruptakiler işvereneye yaranarak bir çıkar sağlamaya çalışırlar. İşçilerin eylemlerini bölümceye çalışırlar. Sendikalara (düşmanca ve yıkıcı bir anlayışla) saldırırlar. Sermaye sınıfının, devletin, hükümetin savunucusudurlar.

İkinci gruptakiler, farklı dünya görüşlerinin etkisinde olsalar bile, ekmek mücadeleleri ağır hastımdan, kapitalizmin sonuçlarından şikayetçiler. Ancak bu sıkıntılar nedeniyle işveren ve sendikaları suçluyorlar. Sermaye sınıfından çok, genel olarak zenginlere karşı bir kızgınlıkları var. ANAP'a kızanlar olduğu kadar, ANAP ile ilişkili kurup, sıkıntıların bir bölümünü çözme umudu taşıyanlar da bulunuyor. Bu işçilerde görülen en genel eğilim, sendikacılardan kendileri için mücadele etmelerini istemek. Sendikalara bir ölçüde "fedai" gözüyle bakıyorlar. Sendikal mücadelede kendi görevlerini, geçmişte olduğu gibi, yalnızca aïdat etmek olarak algılıyorlar. Sendikacılardan da, değişen koşulları ve görevleri kendilerine anlatmadığından, tepkiler sendikacılara yönelliyor. Sendikaların yetersizliği durumunda bu gruptaki işçilerin alternatif daha da apolitikleşme, iyice örgütsüzlik ve çürümeyecektir. Bu gruptaki işçilerin sendikalara ve sendikacılara yönelik eleştirileri ileri bir sınıf bilincinin değil, sınıf bilincinin gerisindeki bir tavırın ifadesidir.

Üçüncü gruptakiler sınıf mücadeleinden yanadır. Sayıları giderek artan bu grubun işçileri genellikle sendikal ve siyasal alanda sermaye sınıfına karşı mücadele edilmesi gerektiğini inanmaktadır. Bu gruptakilerin bir bölümü mücadeleyi yalnızca ANAP ile sınırlamakta, sermaye sınıfını gözden kaçırmaktadır. Bu gruptaki işçiler arasında Türk-İş'e yönelik sert eleştiriler dile getirilmektedir. Ancak yeni bir sendikal merkez arayışı yaygın değildir. Sendika dışında alternatif kitle örgütlenmesi (sendikaların dışında ve alternatif anlayışıyla yaratılan işyeri komiteleri gibi) girişimleri için uygun bir ortam yoktur. Sendikaların mücadeleinin yetersizliği karşısında siyasal alandaki arayışlar yaygınlaşmakla birlikte, güçlü ve yaygın koalisyon bir siyasal alternatifin yokluğununda, bu potansiyel SHP'ye kanalize olmaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığından, Türkiye İş-

çi sınıfının sınıf bilinci ve gücü artmaktadır. Sınıfın sendikal örgütlenme dışındaki kesimleri de giderek duyarlı hale gelmektedir. Türkiye işçi sınıfının önümüzdeki yıllarda ülkemizin toplumsal ve siyasal gelişmelerinde son derece önemli bir rol üstleneceğini söylemek hayalci olmayacağındır.

Türkiye işçi sınıfının kapitalizmin sonucuna karşı tepkisi artıyor. Bu tepki, iğdir edilmiş grev hakkını aşarak, yeni mücadele yol ve yöntemleri yaratarak gelişiyor. Telgraf çekmek, bordroları işveren göndermek, toplu dilekçe vermek, sakal uzatmak biçiminde başlayan pasif eylemler, daha etkili, bilinci, aktif ve cesur eylemlere dönüştür. Bu eylemlerin bir bölümünü sendikalar örgütüyor, bir bölüm ise sendikaların yönlendiriciliği dışında ve hatta sendikalarla rağmen yapıyor. Grevdeki işçi sayısı da artıyor. 1986 yılında grevlerde geçen işgücü sayısı 235 bin iken, 1987 yılında 1 milyon 962 bin oldu. 1988 yılının ilk sekiz ayında ise bu sayı 599 bine ulaştı.

Önümüzdeki dönem için Türk-İş Başkanlar Kurulu'nun oybirliğiyle onayladığı eylem programı önemli bir mevzidir. İşçi sınıfı üretimden gelen gücünü, sermen olarak gücünü, tüketici olarak gücünü ve eylemcisi olarak gücünü kullanarak geliştirmelidir. Özellikle çeşitli adlar altında yapılacak yaygın eylemler ve genel grevler son derece önemlidir. Ancak burada bir noktaya dikkat etmek gerekir.

İki saatlik iş durdurma ve stresiz iş durdurma, yürürlükteki yasalara göre suçtur. Türk-İş'in eylem programı ancak bütün işçilerin birlikte içinde gerçekleştirilebilirse, çok az kimsenin burnu kanayarak, istenilen sonuçlara ulaşılabilir. Ayrıca, elektrik, gaz, su, demiryolu, PTT, belediye hizmetleri ve bankacılık gibi, etkileri yaşamın tüm alanlarında derhal duyulacak işkollarının işçilerinin eyleme katılmaması durumunda, istenilen sonuçların alınması mümkün değildir. Bu işkollarında çalışan işçilerin, örgütü olduğu sendikaların yöneticileri ile işe çeşitli ve bazı önemli konularda görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Bu durumda yapılması gereken nedir?

Bugün Türk-İş'in eylem programı savunulmak ve bu eylem programına imza atanlar, imzalarının geregini yerine getirmeye davet edilmelidir. İşçi sınıfının eyleminin başarısının önkoşulu birlikte mücadeledir. Birlikte mücadeleyi bugün sağlanmanın yolu ise, geçmiş ve bugündüle farklı olan bazı sendikacılardan arasında bir ittifak gerçekleştiriyorsa, bu ittifaka gidişmelidir. Birlik sağlanamayıp ittifak kurulmasının nedeni, sendikacılardan arasında önemli ayrılıkların varlığıdır. Ancak eylem programı da kabul edilmiştir. Eylemin başarısı için bu ittifak zorluluğu ve eylem programı önemli bir mevziye, ittifaki bozacak davranışlardan önde kaçılmamasında büyük yarar vardır. Yoksa işçi sınıfı henüz birer kez güçlenmeden beklenmedik yeniliklere sürüklenecektir, bunun sorumluluğu kolay tâsnazır.

Bugün sendikaların eğitim faaliyetleri yoğunlaştırılmalı, eğitimin niteliği, sermayenin yaptığı savaşa dönük olmalıdır. Ülkemizde sendikalar ve işçiler arasındaki dayanışma geliştirilmeli, uluslararası düzeydeki ilişkiler ve dayanışma artırılmalıdır. Sendika içi demokrasinin geliştirilmesi için çaba gösterilirken, sendika içi disiplin de unutulmamalıdır.

Halter-ego

Toplumca yaşamakta olduğumuz toplu şizofrenininvardığı boyut, düşündürücü -ve ürkütücü- olan, ama asla şaşırtıcı olmayan bir olgu.

Londra, Helsinki ve Melbourn Olimpiyatlarında Türkiye'ye büyük başarılar kazanmıştır. 0 yillarda gülüş gücümüzden ötürü 'Türk gibi kuvvetli'ydik, Kore'deki Kahramanlığımızdan dolayı da 'Bir Türk dünya yarıştası' bedeldi.

Derken, spordaki tek uluslararası varlık alanımız olan gülüşte de bir hayli gerilere düştük. Gazetezin yazdırılmışına göre olimpiyat oyunlarında altın madalya almayı tam 20 yıl olmuş.

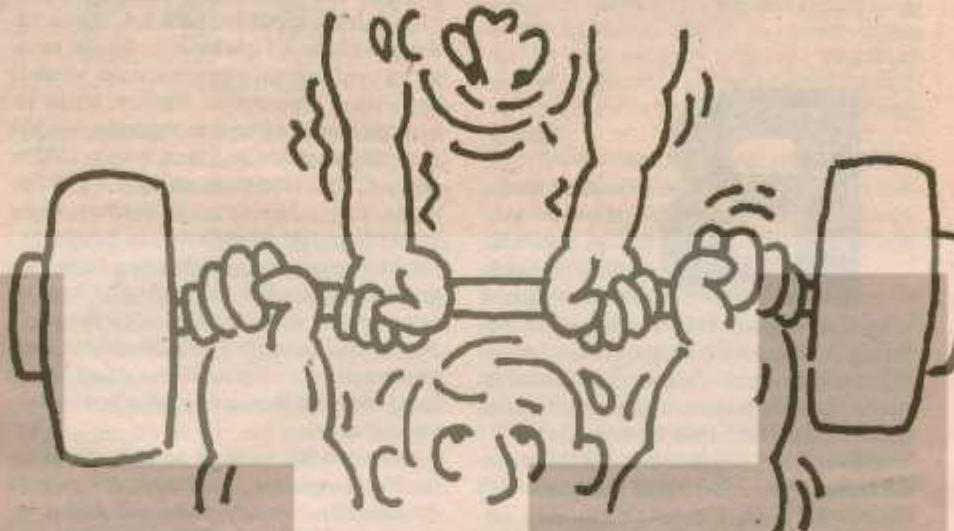
Ve uzun yıllar sonra bir altın madalyayla milli bayılığımızı birdenbirde halterde keşfetdik. Bir 'Müthiş Türk' çıktı, "Dünyayı ayağa kaldırdı", "Yedi dövere parmak ısırttı". TIME Dergisine kapak oldu, milli bir heyecan kasırgası dalga dalga bütün yurdu sardı, yedisinden yetmişine göğsümüz kabardı, gözümüz yaşardı.

Milletçe bir aşağılık kompleksimiz mi var, ulusal benliğimiz böylesine büyük bir cendere altında mı, nedir bileyorum: Ne zaman uluslararası plana bir başarı kazanacak olsak, ölkede büyük bir väveyla kopuveriyor, milli gururumuz sahilanyor, kendimizden kaçıyoruz. Geçen yıl TRT Televizyonu'ndan Türk doktorunun zakkum suyundan kansere çare bulduğunu söylediğim zaman bu milli doktorumuzun yarattığı mucizeyle ne denli heyecanlandığımızı hatırlarsak, ay-yıldızlı mayoya taşıyan bir sporunun, Olimpiyatlarında milli marşımızı Caldırtmasına, ay-yıldızlı bayrağı göndere çektiirtmesine, üstelik de dünya rekoru kırmasına karşı gösterdiğimiz bu milli taşkınlığı normal karşılaşmak gerekiyor. Ama o sporunun yetişmesinde Türkiye'nin hiçbir katkısı yokmuş, şimdi milli olan o sporcu, sporu köylere kadar yayabilecek bir komşu ülkenin imkânlarıyla yetişip, dünya şampiyonu olduktan sonra bir milli transferle ay-yıldızlı mayoya kazandırılmışmış, ne beş? Onu hemen Milli Kahraman İlan ediveriyoruz (Milli Kahraman deyişi SHP'llerin Meclis'e verdiği bir önergede geçiyor), heykelini dikmeye kaikiyoruz, mevzuat elverse resmini de pultara basacağiz, ih.

Nam Süleymanoğlu'nun gerçekten de başarılı bir sporcuya olduğuna kimse kimseye kuşkusuz yok, ama olayı o hale getirdik ki, konu bir spor olayı olmaktan çıktı, sosyal psikoloji uzmanlarının üzerine eğilimeleri gereken bilimsel bir inceleme konusuna dönüştü.

Kopulan gürültü o raddeye vardi ki, bizzat sporunun kendisi bile, durumdan rahatsız olmaya başladı, sporu bırakacağını açıldıkları, herkes gibi sade bir vatandaş olarak yaşamak, örneğin yanında koruma polisleri olmadan sokakta çıkmak, sakın bir hayat sürdürmek istedğini söyledi.

Mevcut politik rejimin ve onun İktidarı partisinin bu spor olayından ve adı geçen sporunun kendisinden nasıl yararlanmak istediği, her ikisini de 25 Eylül referandumunda nasıl kullanımağa kalkışlığı



hususu, üzerinde durulmaya dejmeyecek kadar sevimsiz ve seviyesiz bir durum. Bence asıl düşündürücü -ve ürkütücü- olan, ama asla şaşırtıcı olmayan olgu, toplumca yaşamakta olduğumuz toplu şizofrenininvardığı boyutu.

Kendimize güvenimizle paranoid huzeyenlerimiz yan yanadır: Türk gibi kuvvetliyizdir, tüm dünya Türk gücünə hayrandır, ama Türk'ün de Türk'ten başka dostu yoktur. Bir yandan dış ve iç düşmanlar devletimizi yıkacakları diye korkuyor, fakat içindedeki bütün dünyaya tek başına kafa tutabileceğimize inanacak kadar kendimizden emindir.

Kendimizi beğenmişliğimizle aşabişlik kompleksimiz de yananadır: Dünyada en üstün pazu gücünün bizde bulunduğu, Türk milletinin arkek millet olduğunu, her Türk'ün asker doğduğuna, bütün Aİman kadınlannın ve Türkiye'ye gelen tüm Avrupalı, Amerikalı kadın turistlerin Türk erkeklerine can attıklarına inanırız ve övünürüz, Türküğün hasletlerini, meziyetlerini öve öve bitiremez, fakat en çok söylediğimiz söz ve en kesin yargımız da "bu millet adam olmaz" dir, "elâlem fazaya giderken biz halayla bile gitmesini bilmiyoruz"dur.

Futbol mill takımıımız Dolmabahçe'de Ingiltere'den sekiz gol yediğinde "Kansızlar" diye tempo tutanız, ama Naim Süleymanoğlu olimpiyat şampiyonu olduğundan toplumca hysteriye kapılırız.

Bu şizoid yapı o hale geldi ki, durumu eski yıllarda olduğu gibi, ulusça bir "kimlik aranışı" diye izah etme genellemesi hiçbir anlam taşımayan, hiçbir şeyi açıklamayan bir tesbitde dönüştü. Ulusça kendi kendimize bakışımızda çarpıklıklar, tutarsızlık ve çelişkiler, çeşitli olaylara ulus olarak gösterdiğimiz refleksler giderek daha da sağıksızlaşan bir ruh halinin semptomlarından başka bir antama gelmez oldu.

Cumhuriyetten bu yana resmi ideoloji, yetişen kuşakları bir yandan devlet tapınıcı ve mistifikasyon ile şartlandırdı; devletin otomotörleri bağnaz ve vulgar bir milliyetçilikle birlikte yürüdü. Öte yandan insanlığın sürekli olarak Batı hayranlığı aşılandı. Osmanlılar ve geçmiş kültür mirasımız her şeyle reddedildikten, unutulurken, "Üç kitada at koşturmuş atalarımız", "Hint Okyanusu'ndan Atlas Okyanusu'na kadar yayılmış imparatorluğumuz" nakaraların devlet otoritesinin resmi ideolojisine hizmet etti.

Kitle haberleşme araçları geliştiğe ve Türkiye'nin yurttası, özellikle göçmen işçiler ve aileleri, yakınları geniş kesimler halinde yurt dışına gidip geldikçe (resmi rakamlara göre Türkiye'de on milyon yurttasın pasaportu var) Türkiye ile gelişmiş kapitalist ülkeler arasında karşılaşma yapar oldular. Bütün bunlar, kirlenmiş kentler, özellikle büyük kentlere açıldı, büyük kentlerin kültürel yapısının kasabası kültürünü dönüştüğü bir yapısal değişmeye ve onun kültürel yansımalarına denk düştü. Böylece, ülkemizdeki sosyal yapısal kaos kültürel keşmekeş bütünlüğüne. Arkasından gelen kronik ekonomik kriz, demokrasının ve özgürlüklerin tümüyle yok edilmesi, 12 Eylül zihniyeti, hepsi yanyana gelince, birazın ulusal bir benlik edinmeye, kültürel bir kimliğe kavuşmayı, kültürümüzden varolan onluluğu öğeler de hızla göçmeye başladı.

Birdenbire halter meraklısı kesilmemiz ve milletçe böyle coşmamız, bu bakımından bir spor olayı olmaktan çıkışmış, sosyolojik, psikolojik ve kültürel bir etüt konusu haline gelmiştir.

SÜREYYA ÖRGÜN

YATIRIMLAR VE İŞSİZLİK

Türkiye'de toplam yatırımların artış hızı düşüyor.

Böyle bir dönemde işsizlik oranının düşmesi beklenebilir mi?

Bu yazının amacı, Türkiye'de yatırımlar, üretim kapasitesi kullanım oranı ve işsizlik arasındaki bağıntıyı ortaya çıkarmak, izlenen iktisat politikasının bu bağıntıyı nasıl etkilediğini araştırmaktır. Yazı boyunca varılan sonuçlar, Devlet Planlama Teşkilatı ve İstanbul Sanayi Odası verilerine dayanmaktadır.

1986 ve 1987 yıllarında 1987 fiyatlarıyla sabit sermaye yatırımları Tablo 1'de gösterildiği gibidir. Bir yanlışlığı önlemek için, sabit sermaye yatırımı tanımı içinde (1) makina, teknik üretimdeğerinin, (2) fabrika, konut, liman, yol gibi inşaatın değerinin yere aldığından belirtmek gerekir. 1987 yılı için verilen rakamlar, kesinleşmemiş rakamlar olmakla birlikte, bu rakamların varılacak sonuçları etkileyecek derecede değişmesi beklenemez.

Tablo 1 yardımıyla şu sonuçlara varılabilir:

1) 1987 yılında sabit fiyatlarla yatırımlar, 1986'ya oranla yüzde 3,6 artmıştır. Ne var ki, yatırımların artış hızında düşüş gözlemlenmiştir. Nitekim, 1986'da yüzde 13,5 artan yatırımların artış hızı 1987'de yüzde 3,6'ya düşmüştür. 1987'de özel yatırımlar yüzde 15,4 artarken, kamu yatırımları yüzde 4,5 gerilemiştir.

2) Toplam yatırımlar içinde özel kesimin payı artmaktadır, kamu kesiminin payı azalmaktadır. Nitekim, özel kesimin toplam yatırımlar içindeki payı 1981'de yüzde 39,1 iken, bu pay 1985'te yüzde 42,2'ye, 1986'da yüzde 42,9'a, 1987'de yüzde 45,6'ya yükselmiştir.

3) 1987'de toplam yatırımlar içinde en büyük pay yüzde 23,1 ile ulaşım kesimine aittir. Onu yüzde 20,9 ile konut yatırımları, yüzde 15,2 ile imalat sanayii yatırımları izlemektedir. Sosyal yatırımlar, toplam yatırımlar içinde payı en düşük yatırımlardır. Nitekim, eğitim yatırımlarının payı yüzde 2,0, sağlık yatırımlarının payı yüzde 1,1'dir.

4) 1987'de toplam yatırımların artmasına rağmen, bazı kesimlerde yatırımlar azalmıştır. Nitekim 1987'de yatırımlar, imalat kesiminin

yüzde 19,6, madencilik kesiminde yüzde 37,3, enerji kesiminde yüzde 3,4, eğitim kesiminde yüzde 3,8 gerilemiştir. İmalat sanayii yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı giderek düşmektedir. Nitekim, imalat sanayii yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1981'de yüzde 26,8 iken, bu pay 1985'te yüzde 21,3'e, 1986'da yüzde 18,1'e, 1987'de yüzde 15,2'ye düşmüştür. Bu kesimde, kamu yatırımlarındaki düşüş daha da belirgindir. Nitekim, imalat sanayiinde kamu kesimi yatırımlarının payı 1981'de yüzde 57,3 iken, bu pay 1985'te yüzde 33,8'e, 1986'da yüzde 26,0'a, 1987'de yüzde 21,9'a düşmüştür. İmalat sanayii yatırımlarındaki bu düşüş, ilerde sanayi tırınları ihracatını güçlendiren bir faktör olacaktır.

5) Madencilik ve enerji kesimlerindeki yatırımların toplam yatırımlar içindeki payı da düşmektedir. Nitekim, madencilik kesimi yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1981'de yüzde 6,2 iken, bu pay 1985'te yüzde 5,5'e, 1986'da yüzde 3,8'e, 1987'de yüzde 2,8'e düşmüştür. Yine, enerji kesimi yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1981'de yüzde 14,9 iken, bu pay 1985'te yüzde 14,2'ye, 1987'de yüzde 13,7'ye düşmüştür.

6) 1987'de yatırımlardaki en büyük artışlar konut (yüzde 38,1), tarım (yüzde 30,2), turizm (yüzde 18,2) kesimlerinde gerçekleşmiştir. Özellikle konut kategorisine giren yatırımlar, ekonominin üretim kapasitesini artıran yatırımlar değildir.

7) Toplam yatırımların tutarı kadar birleşimi de önem taşır. Konut ve kentleşme alanlarına yapılan yatırımların oransal olarak artması, sermaye/hazılı oranını yükselmiştir. Sermaye/hazılı oranı, gelecek yıllarda 1 liralık gelir artışı akımı sağlamak için bugün kaçırılamaz yatırım yapılması gerektiğini gösteren

sayıdır. Bu sayı zaman içinde giderek büyürse, gelecek yıllarda toplam geliri sabit bir oranda artırmak için yaratılan gelirin giderek artan bir kısmını tasarruflara dönüştürmek gerektir.

Yukarda üzerinde durduğumuz noktalar içinde konumuz bakımından belki en önemli, toplam yatırımların artış hızının düşmesidir. Yatırımların artış hızının yavaşlaması, kamu yatırımlarının gerilemesinden kaynaklanmaktadır. Kamu yatırımları niçin gerilemektedir? ANAP Hükümeti, ekonominin öngörülen hızda büyümeyi saglayacak tasarrufları harekete geçirememiştir, izlediği açık bütçe politikası ve enflasyon yoluyla, yük döşenlerin sırtına binen bir finansman yöntemini benimsemiştir. Hükümet, enflasyon nedeniyle ancak yüksek faiz hadlerinden borçlanılamıyor, iç ve dış borcun faiz ve ana parasını ödemek için yatırıma ayrılan fonları kısmak zorunda kalmıştır. Şuanda belirtilmiş ki, toplam özel yatırımların 1987'de 1986'ya oranla artmasına rağmen, en stratejik alanlarda (imalat, enerji, ulaşım) gerilemiştir. Bu kesimlerde özel yatırımların gerilemesinin nedeni (1) yüksek kredi faizleri, (2) yüksek riskdir. Yüksek kredi faizleri, yüksek enflasyon oranından kaynaklanmaktadır. Özellikle imalat sanayiinin karşıladığı risk, hükümetin iktisadi konularda istikrarsız ve gelişkili hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. 1983 seçimlerinde "enflasyon hızını mutlaka düşüreceğiz" vaadine kanarak büyük yatırımlara girişenler iflas etmiştir. 1988 için hükümetin enflasyon öngörtüsü yüzde 30, gerçekleşme yüzde 80'dir. Gerçek mevduat faiz haddinin pozitif olacağı vaad edilmiş, enflasyon hızı yükselenken mevduat faiz hadleri önce düşürülmüş, iki ay sonra serbest bırakılmıştır. Ornekler artırılabilir.

T A B L O 1

1987 FİYATLARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Milyar TL)

Kesimler	1986			1987		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	507	338	845	682	418	1.100
Madencilik	538	73	611	286	97	383
İmalat	817	1.811	2.628	462	1.650	2.112
Enerji	1.897	68	1.965	1.840	59	1.899
Ulaşım	2.405	787	3.192	2.462	747	3.209
Turizm	191	166	357	181	241	422
Konut	142	1.963	2.105	113	2.795	2.908
Eğitim	284	24	288	240	37	277
Sağlık	104	34	138	108	46	152
Diğer Hizmetler	1.042	228	1.270	1.179	246	1.425
TOPLAM	7.907	5.492	13.399	7.551	6.336	13.887

TABLO 2

**İMALAT SANAYİİNDE ORTALAMA ÜRETİM KAPASİTESİ
KULLANIM ORANI "TARTILI"**

Alt Kesim	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Gıda, içki, tütün	77,0	75,3	71,9	71,9	73,7	74,1
Dokuma, giyim, deri	70,2	75,3	75,2	75,3	78,3	81,9
Orman Ürünleri, mobilya	57,7	58,7	54,7	59,2	62,8	69,7
Kağıt ve basım	71,8	73,0	75,7	75,2	77,4	83,4
Kimya San., petrol, lastik	69,8	72,9	74,1	75,4	70,6	75,7
Taş ve toprağa day. san.	69,3	72,0	79,5	80,8	80,2	82,9
Metal ana sanayii	63,6	65,3	57,1	72,8	72,7	71,4
M.Eşya, makina, teçhizat	59,7	82,2	69,3	68,8	69,4	71,2
Diğer imalat sanayii	71,8	71,9	72,5	73,9	65,2	68,9
İMALAT SANAYİİ	65,6	59,6	72,0	72,7	72,7	75,2

TABLO 3

**TÜRKİYE'NİN YURTİÇİ İŞGÜCÜ
ARZ-TALEBİ
(000 KİŞİ)**

	1985	1986	1987
Sivil İşgücü arzı	18.286,0	18.512,0	18.804,0
Sivil İşgücü talebi	15.955,1	18.243,7	18.548,1
Y.İç İşgücü fazlası	2.978,9	2.920,3	2.855,9
İşsizlik oranı (%)	16,3	15,8	15,2

Arzda herhangi bir darboğaz yoksa, yatırımlarla üretim kapasitesi kullanım oranını arasında yakın bir ilişki vardır. Toplam talep artarken, talebi karşılamak için mevcut teçhizat kapasitesinin giderek artan bir yüzdesi kullanılır ve satışların daha da artacağına inanılıyorsa, mevcut kapasite tam olarak kullanılmadan yeni yatırımlara gidilir; çünkü yeni yatırımların başlamasıyla üretim yapabilir hale gelmesi arasında, yatırımlının cinsine göre değişen bir surenin geçmesi gerekir. Demek ki normal olarak, toplam talep artarken kapasite kullanım oranı ve yatırımlar artar, toplam talep azalırken kapasite kullanım oranı ve yatırımlar azalır.

Tablo 2, imalat sanayiinde ortalama üretim kapasite kullanım oranını göstermektedir. Sunu da belirtelim ki, fiili tam kapasite kullanım oranı yüzde 100 değil, yüzde 80-85'tir. İmalat sanayiini seçmemizin nedeni, imalat sanayiinin, üretim kapasitesi kullanım oranlarının düzenli biçimde hesaplandığı tek kesim olmasıdır. Tablo 2 yardımıyla varabilecek sonuçlar şunlar olabilir:

a) 1982-1987 yılları arasında, bir bütün halinde imalat sanayiinde (tablonun son satırı) kapasite kullanım oranı sürekli artmıştır. Bu sürede, kapasite kullanım oranındaki artış yüzde 12,6'dır.

b) Gıda, içki, tütün ile diğer imalat sanayii dışında bütün alt kesimlerde kapasite kullanım oranı artmıştır. Artışın en hızlı olduğu alt kesimler "taş ve toprağa dayalı sanayi", "dokuma, giyim, deri sanayii", "kağıt, kağıt ürünlerleri ve basım sanayii"dir.

Burada şu soruyu sormak gereklidir: arzda herhangi bir darboğaz yoksa, yatırımlarla üretim kapasitesi kullanım oranı aynı yönde değişir dediğimiz halde, durumumuzda bütün ekonomi göz önüne alındığı zaman kapasite kullanım oranı artarken yatırımların artış hızı düşmektedir, imalat sanayii durumunda işe ka-

parite kullanım oranı artarken yatırımlar giremektedir. Bu durum, arzda darboğazların varlığıyla açıklanabilir. Arzdaki darboğazlar genellikle üretimde bir girdinin fiyatındaki aşırı artıştan kaynaklanır. Örneğin, 1974'te başlayan petrol fiyat artıları, genel bir ekonomik gerileme dönemine girilmesine yol açmuştur. Durumumuzda kredi maliyetlerinin yüksekliği yatırımları öneleyen bir darboğaz oluşturmuştur.

Yatırım hızındaki gerilemeye 1987 yılına özgü geçici bir duraklama gözüyle bakılabilir mi? Buna hayır yanımı vermek gerekiyor. İstanbul Sanayi Odası'nın 1988 yılının ikinci üç ayında düzenlenen ankete cevap veren firmaların yüzde 69,0'ı hala yatırım harcaması yapmadıklarını, gelecek üç aylık dönemde yatırım planlayıp, programladıklarını bildirmiştir.

Yatırım harcamalarıyla işsizlik arasında da yakın bir ilişki vardır. Yatırımların başlaması ile üretimi başlayacak duruma gelmesi arasında işçiye gereksinim vardır ve yatırım üretimi hazır hale gelince üretim için işçiye gereksinim vardır. Demek ki ilke olarak yatırımlarla işsizlik arasında ters orantılı bir ilişki vardır: yatırımlar artarken işsizlik azalır; yatırımlar azalarken işsizlik artar. Bazı yatırımlarda yatırım aşaması daha fazla işçiye gerektirirken, bazı yatırımlarda üretim aşaması daha fazla işçiye gerektirir. Ucta bir örnek verirsek, konut inşaatı bir yatırımdır, yatırım aşamasında işçi çalışır, fakat bu aşama bitince artık işçi kullanılmaz söz konusu değildir. Diğer üç bir örnek, ithal edilen teçhizatın üretimi başlamamadır. İthal eden tilde için yatırım aşamasında emekgücü kullanımı söz konusu değildir, fakat üretimin başlaması için işçi gereklidir. Emek yerine sermaye kullanan teknolojilerin gelişmesi, uzun sürede işsizliğin artmasına yol açabilir. Bu olasılık, sermaye teçhizatını ithal eden az gelişmiş ülkeler için daha da büyütür.

Bütün bunlar göz önüne alınca, yatırımların artış hızının düşüğü bir dönemde işsizlik oranının düşmesi beklenebilir mi? Gerçi üretim kapasitesi kullanım oranının yükselmesi de bir kısım yeni işçi çalıştırılmasını gerektirir, fakat bu gereksinimi yeni yatırımlara gidilmesi durumuna oranla çok küçuktur. İş ve İşçi Bulma Kurumu istatistikleri açık işsiz sayısının arttığını göstermesine rağmen, Tablo 3'ten görüldüğü gibi, DPT istatistiklerine göre toplam işsizlik oranı düşmektedir. Nitikim DPT verilerine göre, 1985'te yüzde

16,3 olan işsizlik oranı 1986'da yüzde 15,8'e, 1987'de yüzde 15,2'ye düşmüş gözükmemektedir. Tablo 3'te işsizlik oranı, yurtiçi işgücü fazlasını sivil işgücü arzına bölmek suretiyle elde edilmiştir.

Burada şu soruyu sormak gerekmektedir: bir ülkede açık işsizlik oranı yükselsirken, toplam işsizlik oranı düşebilir mi? DPT, toplam işsizlik oranını düşmüş göstermek için, gizli işsiz ve ümidi kırılmış, iş aramayan işsizlerin sayısını, açık işsizlerin artış oranından daha fazla düşürmüştür. İş aramadığı halde iş bularak işsiz kategorisinden çıkanların sayısının, iş arayan işsizlerin sayısındaki artışı aşması ve bunun sonucu olarak da, zaman içinde toplam işsiz sayısının azalması, düşünmesi güç, şüpheli çekici bir noktadır.⁽¹⁾ Bu nokta, bir süre sonra başında çıkan şu haberle aydınlandı:

"Hükümet tarafından her yıl giderek azaltıldığı savunulan işsizlik oranının, yurt içinde iten edilen düzeyin çok üzerinde olduğu, Birleşmiş Milletler le imzalanan bir anlaşmada itiraf edildi.

"Birleşmiş Milletler kalkınma program ile 28 Aralık 1987 tarihinde imzalanan "İşgücü Piyasası Enformasyon Sisteminin Geliştirilmesi (IPES)" konulu proje belgesinde, Türkiye'deki işsizlik oranının yüzde 22 olduğu belirtildi. Hükümete göre Türkiye'deki işsizlik oranı 1983'te yüzde 16,1 olarak gerçekleştiğinden sonra 1985'te yüzde 16,3'e çıktı, Ağustos 1987 itibarıyle yüzde 15,2'ye indirilmiştir. Başta Başbakan Turgut Özal olmak üzere, tüm hükümet üyeleriin umzaladığı anlaşmada söyle denilmektedir:

"Şimdiki yüzde 2,4'lük nüfus artış hızı sürece olursa, Türkiye'nin 2000 yılındaki nüfusun 70 milyona ulaşacağı beklenmektedir. Her yıl, iş piyasasına girenlerin sayısı 600 bine yakındır. Şimdiki işsizlik oranı yüzde 22 olarak hesaplanmıştır.

"Bakanlar Kurulu'na onaylanan anlaşma uyarınca, Birleşmiş Milletler, işsizlikle mücadelede bulunmak üzere Türkiye'ye 311 bin Dolarlık yardımda bulunacak."⁽²⁾

Bu haber tekzip edilmemekte birlikte, Bakanlar Kurulu üyeleri, işsizlik oranının 1987'de yüzde 15,2'ye indirildiğini söylemektede devam etmektedir.

(1) Bu konudaki şüphelerini Görüs dergisinin Mart 1988 sayısında dile getirmiştim.

(2) Milliyet, 18 Nisan 1988.

▼ İş bulabileceğimiz?
Hükümet her ne kadar
İşsizlik oranının düşüğünü
söylüyorrsa da, işçi
pazarlarında bekleyenler
bunun aksını gösteriyor.



Sabahattin Kerim



► Muhteşem altılı.
Sovyet jimnastikçileri
öylesine mükemmel diller ki,
elde etkileri '10'lar bile
performanslarını anıtmaya
yetmiyor.

BİR YARIŞ DAHA BİTTİ...

Seul 88 dünya barışının pekişmesine hizmet etti.

Seul Olimpiyatları'nın hafızalarda iz bırakın en belirgin yanı sanırı doping olgusu oldu. "Aşın yarışı" diye nitelenen sansasyonel "100 metre erkekler" koşusunun galibi Ben Johnson'un dopingli çıkışması, doping probleminin genis ölçüde yankı bulmasına yol açtı. Ayrıca halterci iki Bulgar'ın altın, 1 Macar'ın da gümüş madalyalarının geri alınması, dopingin eriştiği boyutların ciddiyetini ortaya koydu. Toplam 10 sporcunun doping testleri pozitif sonuç verdi. Ancak bana kalırsá bu kadarı aysbergin su üstünde kalan kesimi bile değildir. Örneğin Kanadalı kadın sprinter Issajenko, Johnson ve kendisi dahil Kanadalı atletlerin 1984'ten beri, doktorları vantasya ve antrenörlerinin bilgisi dahilinde steroid alındıklarını açıkladı. Ayrıca Naim Saleymanoglu da Milliyet gazetesindeki 2 Ekim 1988 tarihli röportajda Bulgaristan'da iken doping maddesi kullandığını inkâr etmiyor. Anlaşılmıyor ki, iddialı sporcuların azımsanmayacak bir bölümü doping kullanıyor. Ancak yarışmalardan belirli bir süre önce dopinge era verildiği için doping testlerinde çok sayıda pozitif sonuç çıkmıyor. Tabii bu benim kanıttım. Test sonuçlarıyla ispatlanmadıkça somut olarak kim-

seyi suçlamamak gereklidir. Bu nedenle, doping gölgesi üzerine vurmuş olsa dahi Seul Oyunları'nın sportif kalitesinin yüksekliğini görmezden gelemeyeiz.

Yarışmalar son derece çekiciymiş geçti, olimpiyat rekorlarının büyük bölümünü yeniledi, çok sayıda dünya rekoru kırıldı, takım sporlarında, özellikle final turu karşılaşmalarında spor kalitesi önceki olimpiyatlarla kıyaslanılmayacak boyutlara ulaştı. Bunun başlıca nedeni "boykot"lu 2 olimpiyattan sonra, 2 yıl arayla "Doğu" ile "Batı"nın Seul'de yeniden biraraya gelmeleridid.

Onceden bekleniği gibi, "sporun üç devi" SSCB, ABD ve ADC madalya sıralamasında, geriye kalan ülkelere büyük fark yaparak ilk üç sırayı aldılar. Onceden biliilmeyen bu üçlü sıralamanın nasıl olacağı idi. 1 no.lu tabloda görüldüğü gibi SSCB, kendi spor otoriteletinin de tahminlerini aşarak açık farkla ilk sırayı elde etti. ADC ise Montreal 1976'da altın madalyaya göre yapılan sıralamada elde ettiği ikinciliği bu sefer toplam madalyada da korudu ve ABD olimpiyat tarihinde ilk kez toplam madalya sırasında 3. sıraya düştü.

Sosyalist ülkelerin spordaki üstünüğü madal-

ya sıralamasına da yansındı. Küba'nın ve K. Kore'nin eksikliğine rağmen sosyalist ülkelerin toplam, Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Okyanusya ve Japonya'dan oluşan gelişkin kapitalist ülkelerin toplamına altın madalya sayısında 47, toplam madalyada 98 adet fark yaptılar. Sosyalist ve gelişkin kapitalist ülkeler dışında kalan, çoğunlukla Asya, Afrika ve Latin Amerika'nın gelişmekte olan ülkelerinden oluşan "Üçüncü dünya" ki siyasi değil sporif bir tasavvif - bir hayatı gerilerde kaldı. Sosyalist ülkeler kendileri dışındaki tüm dünyaya da, madalya sıralamasında ağır bastılar.

Günümüz dünyasında sosyalizmle kapitalizm arasında, hayatın her alanında süregelen yarışmada, sosyalizm sporda ağır basıyor. Sporcuların yarışmanın doruk noktasını ise olimpiyatlar oluşturuyor. Bu yarışmanın seyrini aşağıdaki grafikten izleyebiliriz.

"Yarışma", SSCB'nin ilk olarak olimpiyatlara katılımlarıyla 1952'de Helsinki'de başlıyor. Bu tarihten itibaren, 1964 Tokyo "sapması" bir yana, sosyalist ülkelerin eğrisi 1976'ya kadar yükselen bir trend izlerken, gelişkin kapitalist ülkelerde, 1988'e kadar sürekli bir düşme gö-

rülüyör. 1964'teki anormalligin nedenini 1968'de kendi adına olimpiyatlara katılanın ADC sporcularının Almanya karmasında yarışmalarda -ki Almanyâ'nın madalyaları kapitalist kampın aktifide yazılı aranmak yerinde olur. Sosyalist ülkelerin egrisi de 1976'dan itibaren azalmaya geçiyor. Bunun başlica nedenleri 1976'da siyah Afrika'nın boykotu nedeniyle ortaya çıktı olasılık olsa bir "boşluk" çıkması, buna karşılık Seul'de evsahipliğinin avantajlarından olamıştır yarar sağlayan G.Kore'nin beklenmedik ölçüde (Üçüncü dünyanın 75 madalyasının 33'ünü) madalya toplaması, bunun yanı sıra Kuba'nın ve K.Kore'nin Seul'u boykot etmemeleri olabilir.

Grafikten, spordaki yarışmaların nasi bir perspektife gebe olduğu çıkartılabilir mi? Spordaki gelişime dünyadaki ekonomik ve sosyal gelişimlere -birbir olmasa bile- yakından bağlı. Örneğin global problemlerin içinde gelelerinden birisini oluşturan, "gelişme yohundaki ülkelerin ağı ekonomik bunalımılarına çözüm bulunamaması" ciddi olarak ele alınabildiğinde ya da yeni yeni devreye girmeye başlayan Çin'in millîkîn insan potansiyeli daha efektif değerlendirildiğinde spordaki yarışma beklenmedik gelişmeler gösterebilir.

Bu genel değerlendirmenin yanı sıra Seul'un sportif açıdan anılmaya değer birkaç ilginç olmasına kısaca değinmek istiyorum. Bence bunların en ilginçi, "F.G.Joyner vakası" idi. ABD olimpiyat seçimlerinde 100 metre dünya rekörünü iki defa üst üste kırarak kandasıyan yaratan G.Joyner bu defa 200 metrede iki saat arayla akıl almaz iki dünya rekoru kırdı. 1979'da ADC atleti M.Koch tarafından 21'71'lik bir derece ile tesis edildiğinde tarihten bu yana üç defa egale edilmesine rağmen bir türlü kırılamayan dünya rekörünü, Joyner iki seferde 21'34'e indirdi. Sürat koşuları rekorlarını saniyelerin yüzde bir seviyesinde kırlabildiği günümüzde 0,37 saniye farkla dünya rekoru kırmasını benim haysalam almadım. Üstelik rekoru kıran 28 yaşına gelmiş, bir ara koşmayı bırakıp yeniden başlamış bir atlet. Son olarak 1987 dünya şampiyonasında 200 metrede ikinci olmuş, aynı mesafede 1987'deki en iyi derecesi 21'95. Los Angeles 1984'te gümüş madalya alırken 22'04 yapmış. Yani bu yıl gelene dek pek bir inikşaf yok. Sonra ne olmuşsa olmuş, G. Joyner 100 ve 200 m. rekorlarını bir yıldan daha kısa bir zaman içinde tarteş edecek bir atlet haline gelmiş. Bu başarının sırrı sorulduğunda karı-koca Joynerler'in verdikleri cevap pek yahin: "Çok çalışmak, erkekler kadar ağır çalışmak, bilhassa halter kaldırıkmak." Başarının sırrı buradaydı, bunu yapmayan mı var? Hele ADC'li atletlerden dahu ağır çalışan olabilir mi? Joynerler bana hiç inandırmam gelmiyorlar.

Bir ilginç olay da ADC'li Rothenburger'in kadınlar bisiklet sürat yarışmasında birkaç santimetre farkla altın madalyayı kaçırması. Denilecek ki, ilginçlik bunun neresinde? Şurasında. Sayet kazansayıdı Rothenburger olimpiyatlarında, hem yaz hem kış oyunlarında altın madalya alan ilk kadın sporcu olacaktı. Yine de Sarajevo ve Calgary'de sürat patenajında kazandığı altın madalyalarla Seul'de gümüş bir madalya ekleyen Rothenburger'in, yaz ve kış olimpiyatlarının madalyalı tek kadın sporcusu ölüman elde etmesi hoş bir olay.

Bir başka dikkate değer olay linni Sovyet yıldızı Salnikov'un 1500 m. serbest yarışını kazanmasıydı. Hentz 16 yaşındayken katıldığı Montreal 76'da 5. olan Salnikov 1980 Moskova olimpiyatlarında 400 ve 1500'de çifte altın madalya ile yıldızlaşmıştır. Ancak boykot nede-

nile Los Angeles'e gitmediği için Salnikov'un olimpiyat kariyerine "bitti" gözüyle bakılıyor. Ne ki Salnikov, yüzmede dereceye girebilmek için günümüz şartlarında çok geç sayılan 28 yaşında, adeta bir mucize gerçekleştirdi. Dünya ve olimpiyat rekorları hâlde daha kendisine ait olan 1500 metre serbesti yine rekor seviyesinde yükserek kazandı. Ve bu sportmen sporunun başarısı karşısında hiç kimse "acaba?" dedemi.

Seul'un bir başka başarılı sporcusu Naim Süleymanoğlu oldu. Sporda ufacık başarılar karşılığında dahi "millî zafer" çığlıklarının yükseldiği "yerli" kamuoyunda Naim'e yapılan aşırı -ve o ölçüde buram buram aşırı kompleksi tüten, seviyeliz, acımlı, tezahürat, bir bakıma bu üstün sporcunun başarılığını gölgeledi. Çünkü aynı tezahürat, Naim sıradan bir halterci olarak da altın madalya almış olsaydı gösterilecekti. Oysa Naim Türkiye'ye iticâ etmeden önce kendisine "halter tarihinin en büyüğü" de diretin başarı kariyerini Seul'de sürdürdüği için tıpkı L'Equipe gazetesi tarafından, ADC'li 6 altın madalyalı K.Otto'nun ve G.Joyner'in arkasından, Seul'un en iyi Üçüncü sporcusu seçiliyordu. Samimi Naim'in başarı ile Türkîk ya da Türk sporu arasında bir ilişki kurmak -bizzat mahut kamuoyu dışında- tek bir merci ya da kişi yoktur yeryüzünde.

T A B L O 2

BALKAN ÜLKELERİ MADALYA DURUMU

	Altın	Gümüş	Bronz	Toplam
Bulgaristan ...	10	12	13	35
Romania	7	11	6	24
Yugoslavya ...	3	4	5	12
Türkiye	1	1	—	2
Yunanistan	—	—	1	1

Seul, dopingyle, boks skandallarıyla, ilginç olaylarıyla ve sporda sosyalizm kapitalizm yarışmasının son boyutu ile geride kaldı. Oyunları en başarılı ülkesi kuşku yok ki SSCB oldu. SSCB, 23 spor branşında yapılan yarışmaların 19'unda madalya kazanmayı becerdi. Aynı sayı ABD için 14, ADC için ise 13. Ayrıca Sovyet

T A B L O 1

MADALYA KIYASLAMASI

(*) Sporun Üçüncü Dünay: Sosyalist ve Gelişkin kapitalist ülkeler dışında kalan ülkelerin tamamı)

	Altın	Gümüş	Bronz	Toplam
SSCB	55	31	46	132
Alman Demokratik				
Cumhuriyeti	37	35	30	102
ABD	36	31	27	94
Sosyalist Ülkeler	133	118	130	381
Gelişkin Kapitalist				
Ülkeler	88	90	107	285
"Üçüncü" Dünya ..	22	26	27	75
Sosyalist Olmayan				
Ülkeler Tamamı	108	116	134	358

sporcuları, basketbol, voleybol, handbol, çim hockeyi, futbol ve su topu gibi takım oyunları finalerinde 4'ü altın 8 madalya kazanarak sporda kolektif başarıya da örnek oldular. Çim hockeyi hariç, Sovyetler'in kadın, erkek madalya almayan takımı olmadı. ABD'nin takım oyunlarındaki madalya sayısı ise sadece 4.

Sosyalist toplum düzeninin spor açısından ne denli elverişli bir ortam yaratığının çarpıcı bir örneği de Balkanlar. Tablo 2'de 5 Balkan Ülkesinin madalya durumlarını veriyorum. Tablonun herhangi bir yorumu ihtiyacı olduğunu sanmıyorum. Hemen hatırlatalım ki, ikinci Dünya Savaşı sonrasında bu ülkeler ekonomik bakımından üç aşağı beş yukarı aynı seviyede idiler.

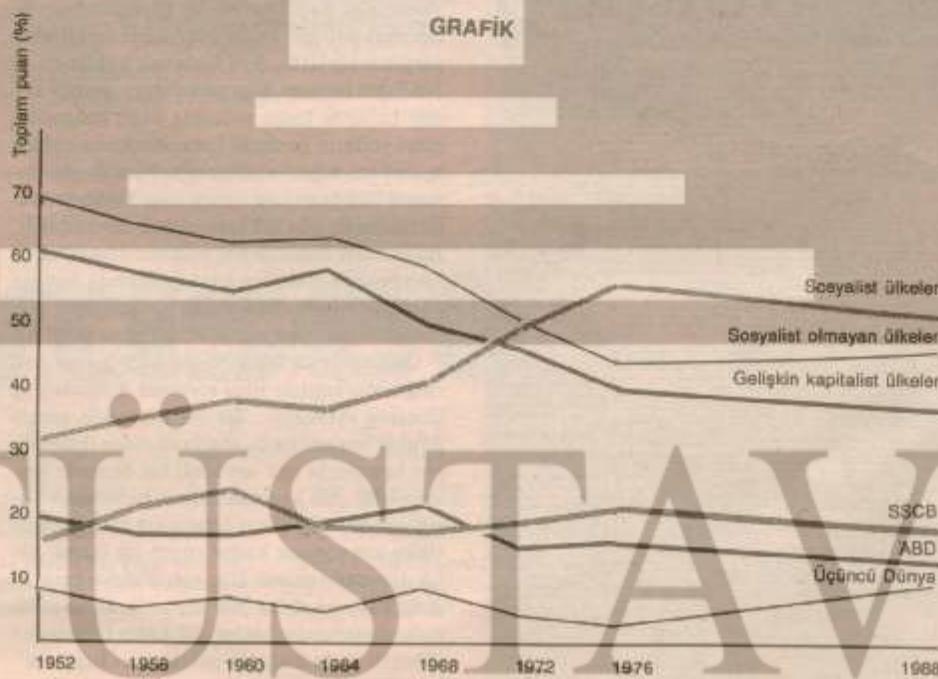
Sonuç olarak Seul Olimpiyatları, spor gelişimi açısından, sosyalizmin kapitalizmden çok daha fazla avantajlı olduğunu bir kere daha kanıtladı. Ama sosyalizmin kapitalizme üstünliği herhalde spordaki başarıya dayandırılmıştır. Sosyalizm hayatın pek çok alanında filen kanıtlandığı üstünliğinden, sosyo-ekonomik formasyonun bütünü olarak da kanıtlanma potansiyeline sahiptir. Ve bununla yükümlüdür.

Seul Olimpiyatları spora yarışmaya sahne oldu ama aynı zamanda 160 ülkenin sporcularını bir araya getirerek onlar arasında dostluk ilişkileri kurulmasına imkan sağladı. Milyarlarca insan yarışları ilgiyle izledi, sosyal sistemler ve uluslararası arasındaki rekabetler centilmençe yarışmalar kanalına aktarılmış oldu.

▼ notlar :

- Aldın'a 3, gümüş'e 2, bronz'a 1 puan verilerek, ülke ve grupların olimpiyatda deñilen toplam madalyalarala tekabül eden puan toplamı içindeki payları (%) esas alındı.
- Yanlıltıcı sonuçlar vereceği için boykotlu 1980 ve 1984 oyunları değerlendirilmeye alınmadı.

GRAFİK



Korkmaz Alemdar

OSMANLIYA AKIL ÖĞRETMEK

1874'te yayımlanan Le Progrès d'Orient gazetesi, İngiliz politikasının savunuculuğunu yaptı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim sorunlarıyla ilgilendi ve eleştiriler getirdi.

Gazete, Batı'da kapitalist gelişimin yaratığı bir iletişim aracıdır. Osmanlı İmparatorluğu'na gelmesi de 1795'den itibaren Batılılar cüle olsun. 19. yüzyılın özelleşme ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğu Batı sömürgeçiliğinin yoğun faaliyetlerine konu olurken yabancılar ya da azınlıklar yabancı dillerde *gazetelerini* sayada giderek artmıştır. Bu gazeteler sözlüğüne yaptıkları çıkışlar adına Osmanlı yönetimi yol göstermeye çalışmışlardır. Bizim burada sözümüz edeceğimiz gazete de bunlardan biridir. Osmanlı başkentinde 15 Ağustos 19 Kasım 1874 arasında yayınlanmıştır. Adı *Le Progrès d'Orient*'dır. (P.d.O.) Bu kadar kısa süre yayınlanan bir gazete konusunda tam bir değerlendirmeye yapmak zordur, ancak bu gazetenin 1868 yılında *Levant Times and Shipping Gazette* ile başlayan ve Stamboul ile 1895 yılına kadar süren gazetecilik uğraşının ikinci evresini oluşturduğu düşünülürse incelemeyi hak ettiğini belirtilebilir.

P.d.O. John Laffan Hanly adında bir İrlandalı gazeteci tarafından yayılmıştır. Hanly İstanbul'a bir yıl kalmak düşüncesiyle gelmiş, ancak dowlarının işçileri üzerine 1868 yılında ilk gazetesini, *Levant Times*'t Lloyd şirketi temsilcisi Happer'in yardımıyla yayımlamaya başlamıştır. Bu gazete İngilizce ve Fransızca olarak yayılmıştır. Eldeki sayıları, daha çok ekonomik haberlere yer verdigini göstermektedir. Bu gazete altı yıl yaşadı. 1874 yılında kapatıldı. Kurucusunun açıklamasına göre, kapatılma nedeni Osmanlı Bankası'nın statüsü konusunda gazetenin aldığı tutumdu.

John Laffan Hanly gazetesi kapatılmışından sonra boş oturmadı, P. d.O. adını verdiği ikincisini yayımladı. Önce haftada 6 gün çikan bu gazete 19 Ağustos'tan itibaren günlük oldu. Laffan'ın bu gazetesi tamamen Fransızca yayınlandı ve sahibinin adını da belirtmedi. Laffan ilk gazetesi kapatıldığından olacak bu gazeteye adını yazmakta kaçındı ve sorumlu yönetici olarak Pappadopoulos adı biri göründü.

P. d.O., yayıldığı süre boyunca İngiliz politikasının savunuculuğunu yaptı. Gazetenin yayılmasına olanak veren maddi kaynakın nereden sağlandığını tam olarak bilmiyoruz. Hanly bunu çeşitli kaynaklardan sağlamış olabilir, *Levant Times*'t Bulgarca da yayımlamıştı.¹

P. d.O.'nın yayım koşullarını etkileyen sadece mali destek sağladığı kaynakların durumu değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk basın yasası olan 1864 tarihli düzenlemeye gazetelere ciddi sınırlamalar getiriyordu. Gerçi yabancılar kapitasyonlar gereğince suç işlemeleri halinde kendi otoriteleri tarafından yargılanıyorlardı, ama Osmanlı hükümeti de 1867'den itibaren ülke çıkışlarının gerekliliği hallerde basın yasasına bağlı kalmadan idari yollarla gazeteleri cezalandurma hakkını kullanacağını açıklamıştı. P. d.O. da Osmanlı hükümetinin tutumunu, yayınından sürdürmek için dikkate almak zorundaydı. Bu konuda İzmir'de yayımlanan *Impartial de Smyrne* gazetesinden yaptığı alıntıda basının kapatılma korkusu ile ülke sorunlarıyla ilgilenemediğini yazıyordu. (26 Ağustos 1874)

Gazetenin üç aylık yayın hayatı Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili sorunlar açısından üç dönem ayrılmaktır. Birinci dönemde gazete günlük yaşamı ya da mali sorunları ilgilenen konularla çok temkinli bir biçimde ilgilenmiştir. Bir ay kadar süre ile bu dönemde kuruluşundan Eylül ayı ortalarına kadar gider. Ekim ayı sonuna kadar süren bir büyük aylık dönemde gazete ülke sorunlarına kara ılığınız kahr ve daha çok dış politika konularıyla ilgilenmeye başlar. 27 Ekim tarihinden itibaren *la Turquie* gazetesinin İngiltere'

nin sömürgecilik politikasına yönelik eleştiriler üzerine İmparatorluğun yönetim sorunlarıyla yakından ilgilenmeye ve eleştiriler getirmeye başlar.

Şimdi bu dönemleri daha ayrıntılı olarak gözden geçirmeye çalışalım.

P. d.O. ilk sayılarından itibaren İstanbul'daki günlük yaşamın bazı sorunlarını gündeme getirmeye çahır. Bunlar arasında su sorunu ve yangınlar konusu vardır. Bu konular gazete sütunlarında tartışırken yönetimin sorumlu olduğu konular olarak sergilemez. Orneğin yangınlarda sorumluluğun bir bölümünün ev sahiplerine ait olduğunu düşünür. Yeni ev yaptırılmak için sigortah eskitini yakmaya çalışanlar olduğunu belirtir. "Bu tutum ahlak anlayışından, eğitim eksikliğinden kaynaklanıyor." (1, 2 Eylül 1874)

Su konusunda da hükümetin tutumundan hiç bahsetmez. Tercos gölünden su getirilmesi projesini destekler, konuya ilgili okuyucu mektuplarını sık sık yayınlar (11, 12, 16, 21, 22-24 Eylül 1874).

P. d.O.'nun üzerinde durduğu bir başka konu Osmanlı Bankası olur. 1874 yılında bankanın yeni statüsü konusundaki çalışmalar devam ediyor. Londra'da yapılan hissedalar özel toplantılarının tutanaklarını yayımladı (22 Ağustos 1874). Buna göre yeni statü bankanın bütçe komisyonunda temsil edilmesini ve İmparatorluğun bütün gelirlerinin toplayıcısı olmasını öngörüyor. Bu haber gazete çok sevindirdi. Bir kuruluşun hiçbir zaman bu kadar yetkile donatılmadığını yazdı. Osmanlı hükümetini tarihte benzeri olmayan bir taviz verdiği için kutladı. (25 Ağustos 1874) Hanly'nin gazetesi Osmanlı Bankası ile ilgili konularda, burada olduğu gibi, hep Batı çıkışlarını gözetlen bir tutum içinde olacaktı. Osmanlı Bankası yönetimindeki bazı sorunlar açısından eleştirecek, ama statüsü söz konusu olunca hep kazanılan ayrıcalıkları savunacaktır.²

Gazetenin yayın hayatında ikinci dönem başyazaların uluslararası sorunları ele aldığı dönemdir ve 27 Ekim kadar sürer. P. d.O.'ya 1870 Alman-Fransız savaşından sonra Avrupa'ya egemen Almanya ve Bismarck dışında her ülke sempatisi gelir. Alman birliğinin bile savaşla sağlanmış yapay bir biraraya gelme olduğunu düşünür. (14 Eylül 1874)

P. d.O. Avusturya'yı, Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu açısından bile tehlikeli ülkeler olarak değerlendirmek istemez. Çünkü gazete göre, uluslararası ilişkilerde ülkelerin çıkışları ve bunları koruyacak güçleri önemlidir. (9 Eylül 1874)

P. d.O. yeni dengelerin oluştuğu Avrupa'da Almanya'ya karşı "Latin irkının birliği"-nin ancak bir engel oluşturabileceğini düşü-



nüyordu. (20 Ağustos, 21 Eylül 1874)

P. d'O. yayın hayatımı tehlikeye atmaya-
cak konularla sınırlı ilgisini bütün gazeteler
gibi sürdürmeye özen gösterirken daha son-
ra hükümetin yarı resmi organı olarak nitel-
leyeceği *La Turquie* gazetesinin İngiltere'yi
hedef alan yayınıları üzerine suskululuğu bir
kenara bıraktı. *La Turquie* Hindistan halkı-
nın acımasız bir yönetimle maruz bırakıldığı-
ni, Amerikan bağımsızlık savaşının da böyle
bir anlayışın sonucu olduğunu yazıyordu. *La Turquie*'ye göre İngiltere, çok uzak olmayan
bir gelecekte Hindistan'daki sömürgeleurinin
halkları daha iyi asimile etmesini bilen bir ulu-
sun yönetimine geçmesini görebildi. (27
Ekim 1874)

Bu yayın Hanly'nin gazetesini derhal yarın vermeye götürdü. P.d.O. Tanzimat reformlarının gerçekleştirilmemiş olduğunu yazdı. 35 yıldan beri sürmesine rağmen reformların uygulanmasında eksiklikler vardı, reform sistemi sürekli olarak yayılmak ve iyileşmek zorundaydı. (3 Kasım 1874) Gazete verilen söllerin tutulması, imparatorluktaki farklı gruplar (Müslümanlar ve Müslüman olmayanlar) arasındaki ayrimın sürdürülmemesi gerektiğini öne sürüyordu. Herkesin yetenekleri ölçüünde kamu hizmetlerinde görev alabilmesi gerekiyordu. İngilizlerin somurçgelerinde uyguladığı sistem Osmanlı hükümeti için örnek olabilirdi. (9 Kasım 1874) Gazeteye göre gruplar arasındaki eşitsizlik çok açıktı. 12 milyonluk Müslümanlardan yüz bin menur varken, aynı sayıdaki Müslüman olmayanlardan sadece 135 kamu görevlisi sayılabilirdi. (16 Kasım 1874) Bu kabul edilebilir bir durum değildi.

Osmalı hükümeti bu yazının yayımlanmasından üç gün sonra P. d'O. 'yu kapattı. Hükümete göre, gazete bir süredir açık düşmanlık izleri taşıyan yazılar yayınıyor, imparatorluk yönetimini sistemli bir biçimde kara-lama amacı güdüyor, uygulamaları kötüyürdü. 16 Kasım'da yayınladığı yazı ise Sultanın tebaası arasındaki barış bozmaya yönelikti.

John Laffan Hanlı hükümetin kararını değerlendirdirirken sadece basın üzerinde değil, bütün ülkeye egemen olan "militarizmi" eleştirdi. Suçlamaları reddetti, tersine, ülke gerçekleri konusunda Sultanı yaniltan bencil, kaprisli, cahil, fanatik, kaba bir yönetim y-

rine dürüst, işbilir bir yönetimin geleceğine uzun süre inandığını bu yıldızın de gereksiz özverilerde bulunduğuunu yazdı.

Hanly'ye göre gazetesini -aynı zamanda Levant Times'in- kapatılmasından sorumlu olan 15 Şubat 1874'ten 25 Nisan 1875'e kadar sadrazamlık yapan Hüseyin Avni Paşa idi. Paşa gazetesine ve anlayışına düşmandı.

Hanlı üçüncü gazetesi olan Stamboul'u y
ayınlamak için 16 Ağustos 1875'e kadar bek
lemez zorunda kaldı. Bu gazete de 1895 yılı
na kadar İngiliz çatılarının savunucusu ola
rak yayın hayatını sürdürdürektir.³

Le Stamboul daha sonra Pd'O'nun kapatılması ile ilgili olarak iki farklı açıklama getirecektir. Birinci gazetenin Osmanlı Bankasının statüsüne karşı çıkışmış olmasıdır.⁴ Bu açıklamanın hakkı olmadığı biliyoruz. Ikinci açıklama daha tutarlı görülmektedir, çünkü kapatılmaya neden olan olay Müslüman olmayanların çıkarlarının savunulması konusudur.⁵

P.d'O.'nun bu kısa değerlendirmesi, başgımsızlığını yitiren Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıl boyunca çok sık olarak karşı karşıya kalacağı bir durumun anlatımıdır. Gazeteler Osmanlı yönetimi hakkında artık günlük işlerinde bile "rahatsız" edebilen organlardır. Osmanlı yönetimi 19. yüzyılda bu duruma hala alışkin değildir. Bu yüzden baskı altına almasının kolay olan Türkçe gazetelerin muhalefet yapmasına izin vermeyecek, yabancılarla "akıl öğretmesine" de eğer koşullar elveriyorsa tenki gösterecektir.

REŞİT ERGENER ANATANRİÇALAR DİYARI ANADOLU

YAHARTIN TRADING, INC.



ENVER GORN

SÜRÇÜYOR ZAMAN

51



DİPNOTLAR

1. Bulgarca bu gazetenin yayını da aynı adlı İngilizce-Fransızca gazetenin kapatılmasıyla son bulmuştur. Yayını 1874 yılında hükümetin izniyle yeniden başladı, adı artık *Istotchno Vreme* idi.
 2. Osmarî Bankasını dikkatsiz yönetimi yüzünden sık sık eleştirdi. Laffan'ı bu konudaki ilk olağan 1873 yılında verildi. Simonovitch Olayı olarak Banka tarihine geçen bu olay memurlarla işbirliğinde gerçekleştirilen bir dolandırıcılık olayydı. Bir başka olay 1874 yılında sahte bir kredi mektubuyla gerçekleştirilmeye çalışıldı. Olay açığa çıkarıldı ancak P.d.O. hanının ihmalkat tutumunu ciddî biçimde eleştirdi. (23 Ekim 1874)
 3. Bkz. Korkmaz Alemdar, İstanbul (1875-1964), *Türkiye'de Yayımlanan Fransızca Bir Gazetenin Tarihi*, AİTIA Yayıncılık, Ankara, 1978.
 4. Le Stamboul, 9 Ekim 1875.
 5. Le Stamboul, 11 Temmuz 1881.



siyaset

**SOSYALİSTLER SINIF
BAĞLARINI
GÜCLENDİRMELİ**

İşçi sınıfı hareketi ile sosyalist hareket arasındaki boşluğun giderek kapatılması, herseyden önce işçi sınıfının siyasileştirilmesi ile mümkün.

SOSYALİZMİN
GÜNCELİĞİ

Ülkemizde hiçbir ideoloji, yeni bir toplum projesini bilimsel sosyalistlerin tekelinden alma şansına sahip değildir.

TEK ÜLKEDE
SOSYALİZM SORUNU

Ömer Bedri Canatan, Sungur Savran ve Cemal Hekimoğlu Siyaset'in sorularını cevaplıyor.

CIKTI

BOLOGNA PERSI ERİ

YOLCULU DERSLERİ
İktidar olmanın hakkını tam olarak ve
remeyenler, kırk yıldır soyalızıme sa-
hip çalışmayan işçiler ve bir 'kutsal it-
fâk' sosyalizm prensibi kaybı ve
deneyim sağlıyor.

**TÜRKİYE'DE TARIMSAL YAPILAR
(1923-2000) Derleyenler: Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Yurt Yayınları, Ankara, 1988, 271 s.**

Türkiye'de iktisadi gelişme, genelinde sanayi ağırlıklı bir sorunsal olarak bilinmemiştir. Tarım ise sosyo-ekonomik boyutıyla ele alınmış; mülkiyet ve işletme öncükleri vurgulanarak bölüşüm sorunsalına yanıt getirmiştir.

19. yüzyılda klasik iktisadın sorgulanmaya başlamasıyla birlikte iktisadi yanında sanayileşme kaygısı gündeme gelmiş, bir dizi iktisatçı liberal iktisadın "görülmeyen el"ine baskaldırarak, sektörleri veya bu şekilde güdümlenmeyi denemişlerdir. Planlı ekonomiler birlikte sanayileşme sorunsalı aynı bir ivme kazanmıştır.

Gelişme-sanayi simbiosizi planlı ekonomilerin, özellikle Sovyet modelinin temel sorunlarına dönüşmüştür, buharlı 30'lu yıllarda birçok "geçiken" ülke ekonomisinde belirleyicilik kazanmıştır. Dün ya ekonomisinde oluşan boşluktan yararlanma gütüsüyle aralarında Türkiye'nin de yer aldığı ve özellikle Latin Amerika'da izlenen "sanayileşme" politikalar bir ölçüde planlı ekonomiden esinlenmiştir.

Gerek kollektivist planlı ekonomiler, gerekse "geçiken" ya da "az gelişmiş" ülke ekonomileri sanayileşmeyi hızlı büyümeyen ön koşulu saymışlar, çoğu kez tarımı artı plana iterek kırsal kesimden sanaye kaynak transferine girişmişlerdir. Bu tür politikalar kısa dönemde bazı somut gereksinimlere çözüm getirmişse de, uzun dönemde bir dizi çözümsüzluğu de bağırdırmıştır.

Oysa tarım gibi ekonomi yanı sıra ekonomi-disi etmenlere de prim tanıyan bir kesimin izlenen sanayileşme politikalarına uyumu kılınmadığı bir ortamda ekonomik gelişme son kertede çözümsüzüğe ulaşmıştır. Sanayileşme organik yapısından arınmış, ekonomik strukturun engebeleri göz ardı edilerek yapay bir biçimde işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye uzun soluklu bir tarihsel perspektifte bu tür deneyimleri iki kez yaşamıştır.

1830'lular ve 1840'luları mir fabrikalar 17. yüzyıl Colbert Fransası'ni anımsatıcısına birbirini ardı sira açılmıştır. Ancak, ne 17. yüzyıl Fransası, ne de Tanzimat Türkiye'si sanayileşebilmiş, devletin güdümlü olduğu fabrikalar her ikisi ülkenin deneyimi, iktisat tarihlerinde ilginç girişimler olarak yer almaktı yetinmiştir.

Keza 1930'lar Türkiye'si'nin sanayi planları neo-mercantilist bir açılım uygulamaya sokulmuş, "kitlik" ekonomisini bir ölçüde ferahlatmıştır. Ama sanayileşmenin organik yapısı yine güdüklük kalmış, KİT geleneğine ortam sağlamıştır.

Ekonominin gelişmede sektörel bütünsilik en etkin bir biçimde İngiltere deneyiminde görülmüştür. Bu nedenle iktisat tarihlerinde organik yapıda bir büyümeye örnek olarak İngiltere gösterilmiştir.

Tarıma sanayinin bu denli içe olduğu bir diğer ülkeyi görmek olaksızdır. Kırsal kesimin çözümlüsü, tarımsal üretimin metalaşması, ekonominin parassallaşması ve sanaye gerek iş gücü ve sermaye girdisi, gerekse neo-klasik anlamda talep faktörleri sağlayıcı İngiltere örneğinde de berrak bir görünüm kazanmıştır.

Türkiye'de tarım ekonomisi çoğu kez sanayileşmenin bir işlevi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim 1950'lerdeki gelişmeler mekanizasyon dörtüleri içinde yorumlanmıştır. Tarımsal gelişme teknik ürünlerin üretimi olarak görülmüştür. Geri kalmış-

lık tarımsal yapıyla eşanlı olarak kullanılagelmiştir.

Oysa Türkiye'nin iktisadi gelişmesinde tarım çok daha farklı bir konumu hak etmiştir. Tarımsal yapının belirleyiciliği değişik senaryoların yazmasına ortam sağlayabilmektedir. Nitekim son dönemde yapılan bazı araştırmalar Türkiye'de kapitalist gelişme sorunsalına tanım verileri işliğinde sağlıdı yanıt bulabilmektedir.

Ancak, yapılagelen araştırmalarda ağırlık noktası kapitalizm ile tarım ilişkisini genelinde mülkiyet-işletme-bölüşüm üçgeninde arama eğilimindedir. Ve bu üçgenin çıktıları gelişmenin darboğazlarını simgeler. Oysa girdiler işliğinde tarım sektöründe bakmak ve yukarıdaki üçgen yanı sıra farklı parametreler aramak mümkündür.

Tarım ekonomilerinde beseri faktörün aynaklıdır, bir ağırlığı vardır. İnsan-doğa ilişkisi tarımsal yapıları da belirleyici niteliktedir. Bu nedenle demografik gelişmelerin izi sürümeksızın mülkiyet-işletme-bölüşüm üçgeninin yapısını çözümlemek olanaksızdır.

Türkiye iktisadının belki de en kısır döngüsü insan-ekonomi dengelelerinin kurulamayışından kaynaklanmıştır. Kit nüfus-bol toprak özelliğini olan bir Osmanlı toplumsal yapısından hızlı bir nüfus büyümüşünün gidererek belirlediği bir Cumhuriyet Türkiye'sine geçiş tarım sektöründe de yapısal dönüşümlere ortam hazırlamıştır. Ancak "köylülük" sorunsal kendine özgü direnci ve "rasionalite"si göz ardı edilerek ele alınamayacağı Türkiye gerçekinde bir kez daha kanıtlanmıştır. Bu nedenle özellikle tarımsal kesimde yapısal dönüşümlerin doğrusal bir çizgide gelişimi beklenemez.

Kuşkusuz doğa ve beseri unsurları gibi nesnel girdiler dışında "devlet" ve "devlet politikaları"ndan kaynaklanan iradı etmenler de tarım-gelişme etkileşimi belirlemiştir. Devletin izlediği iktisat politikaları ve bu arada tanımına yönelik politikalar, tanımın ne ölçüde gelişim sürecinde etmen ya da edilen olduğunu gün ışığına çıkarmıştır. Ancak, devletin katkısı tanım dışı gelişmelerin yan etkileri göz ardı edilerek değerlendirilemeyecektir. Bu açıdan kuramsal-yapısal düzenlemeler tanım amacı olmasa da tarımsal gelişmeyi özendirici yan ekonomiler sağlamıştır. Eğitim, bayındırlık, sağlık ve diğer kamu-sal hizmetlerin kırsal kesime uzanılan değerlendirmesinde bu tür çabalannan tarımsal yapımlara, doyayı da olsa, önemli girdiler getirdiği görülmüştür.

Türkiye özelinde tarıma yönelik beseri faktör son derece oynak bir yapı arzetmiştir. Batı'nın birkaç yüzıyla yayıldığı deştişkenlik Türkiye'de birkaç onyla sınırlanmıştır. Bu açıdan beseri faktör diğerlerine oranla ağırlığını koymuş, bir anlamda belirleyicilik kazanmıştır. Örneğin, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yılında çocuk ölüm oranının yüzde 60'a kadar çıktığu düşünülürse, bu tür hizmetlerin erkek kit tanım struktürlerini ne denli etkilediği açıkık kazanır. Tüm mülkiyet ilişkileri, işletme öncükleri, tarımsal işgücü arzi ve "küçük üreticilik" beseri faktörün yinelenebilmesiyle doğrudan bağlantılıdır.

Beseri faktör yanı sıra Türkiye tarımını belirleyen diğer bir etmen doğa-coğrafya olmuştur. Engebeli bir doğal konumu olan Türkiye'de ulaşımın tarım ekonomisi için ne denli önem taşıdığını tartışmaz bir gerekiktir. İstanbul'un ekmeklik buğdayını Odessa'dan, Romanya'dan hatta Mursiya'dan getirtmesi uzun yıllar yıldırmamamıştır. Bu nedenle yüzüller boyu ülke ekonomik bütünsilik kazanamamış, iddialı ya da dualite ülke ekonomisinin temel özelliğini değiştirmiştir. İkiliğin üstesinden anacak demiryolu ulaşımıyla gellebilmiştir.

Keza eğitim sektöründeki popüler gelişmeler bilgi-beceri darboğazına çözüm getirici bir işlev görmüştür. Osmanlı'nın 20. yüzyılı, tahilda bire atılık bir verimlilikte döndüğüne bilişik ve bire atılık verimin doğal verim olduğunu hatırlarsak bir toplumsal yapının altı yüz yıllık teknolojik durağanlığı apacak ortaya çıkar.

Türkiye'de tarımda birikim, bir gelişme göstergesi olarak değerlendirilmemiştir; diğer sektörlerde kaynak transferi temel sorunsal olarak görülmüştür. Oysa kırsal kesimde birikim talep faktörü olarak diğer sektörleri özendirici bir boyut kazanmıştır. Nitekim kapitalizmin İngiltere'deki başarısında kırsal kesimin gelir düzeyi önemli bir rol oynamıştır. İngiltere örneğinde kapitalizm ile tarımsal gelişmenin içiçiliği çok az ölçüde yinelebilmiştir.

Türkiye, engebeli doğası ve yetersiz beseri sermayesiyle bu içiçiliği uzun bir süre gerçekleştirmemiştir; ancak kri bölgeleri kapitalizme kucak açabilmiştir. İkiliğin zamanla kendini besler olmuş, kapitalizm organik bütünsiğinden yoksun, çarpık bir görünüm kazanmıştır. Doğal etmenlerin yarattığı bu yapı ancak teknoloji ile asılabilmış; özellikle Cumhuriyet yılannın demiryolu politikası ikiliğin kısmen törpüleyebilmiştir. 50'ler sonrası kara-yollar politikası ise ulusal pazarı bütünlümtür.

Tarımın gelişiminde belki de kilit taşı işlevini kapitalizmin temel göstergesi parasallaşma oynamıştır. 150 yıllık bir parasallaşma süreci tarımı sürekli birçimlemiştir, önce dış, sonra iç pazar'a yönelik üretim, tarımda üretim ilişkilerini meta üretimi doğrultusunda şekillendirmiştir. Ancak, bu üretim doğa faktörler nedeniyle genelde "küçük meta üretimi" düzeyinde kalmış, devletin de izlediği caydırıcı politikalarda ölçekler toplulaşamamıştır. Diğer bir deyişle, köylülükte farklaşma son derece güdüklük kalmıştır.

Öte yandan farklaşamayan "köylülük" tanım dışı talep faktörü yaratmayı da becerememiş, kırsal kesim uzun zaman ana yöneliklilikle kendini yaşıyarak kavruşturmuştur. İngiliz sanayileşme süreci 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çözülen ve farklaşan bir kırsal kesime seslenirken, Türkiye'de bu tür bir pazar ancak 1950'lerden sonra belirginlik kazanabilmiştir.

1950'ler sonrası izlenen iktisadi politikalar ve bu arada para ve fiyat politikaları kırsal kesimde kapitalizmin gelişimini kolaylaştıracak işlev görmüştür. Böylece geleneksel bölüşüm ilişkileri çözülmüş, kente kırsal kesim arasında yer alan Çin seddi gidererek kalkmıştır. Tütiktem paternlerinde türdeşlik ülke ölçünde yaygın bir yapı kazanmıştır.

Türkiye'de tarım-gelişme simbiosizi sanayi-gelişme simbiosisine orantı çok daha anımlı bir ilişkilidir. Kapitalizmin gelişimi, evreleri, sorunları tarım kesiminde belirgin bir biçimde kristalleşmiştir. Her ne kadar ulusal hasılda sanayi ağırlığını koymuşsa da, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda Türkiye henüz "köylülüğü" aşamamıştır. Yarın Türkiye daha uzun yıllar "köylülüğün" sorunsalıyla uğraşacaktır.

Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin kuruluşunun 20. yılı kutlama etkinliklerinin bir parçası olarak düzenlenen Türkiye'de Tarımsal Yapıların Gelişimi konulu sempozyumun katılımcılarından oluşan Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-2000) yukarıda vurgulanın sorunların tartışıldığı bir derleme, Türkiye'de tarımın karşılaştığı darboğazları gündeme getiren, değişik toplumsal bilimlerin verileri işliğinde tanımı irdeleyen bir çalışma.

Hakki Onur